

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Πτυχιακή Εργασία

**«Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΙΣ
ΤΟΠΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ»**

ΦΟΙΤΗΤΕΣ: ΚΟΥΜΑΝΤΑΝΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΥΚ5773

ΚΛΗΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΥΚ5777

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ

Μάρτιος, 2023

Copyright@2023 Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, ΣΕΥ, ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ.

<https://www.hmu.gr/el>

Το περιεχόμενο της συγκεκριμένης Π.Ε. αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία των συγγραφέων, της επιβλέπουσας καθηγήτριας και του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας, προστατευόμενη από τους νόμους περί πνευματικής ιδιοκτησίας (Νόμος 2121/1993 και κανόνες Διεθνούς Δικαίου που ισχύουν στην Ελλάδα).

Δήλωση Ακαδημαϊκής Ακεραιότητας

Οι υπογράφοντες φοιτητές του ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ., δηλώνουμε υπεύθυνα ότι η παρούσα πτυχιακή εργασία με τίτλο: «Η ένταξη των ανήλικων προσφύγων στις τοπικές κοινωνίες» είναι στο σύνολό της προϊόν δικής μας δουλειάς και ότι όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν αναφέρονται πλήρως. Ακόμη, δηλώνουμε ότι δεν υπήρξε οποιαδήποτε εξωτερική βοήθεια, ότι δεν έχει υποβληθεί σε οποιοδήποτε ίδρυμα ή οργανισμό προς αξιολόγηση, ούτε έχει δημοσιευθεί στο παρελθόν μέρος της ή στο σύνολό της.

Ηράκλειο Κρήτης, Κουμαντάνη Βασιλική & Κληρής Δημήτρης.

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση αυτής της έρευνας, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά τους ανθρώπους που συνέβαλαν στην ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας.

Αρχικά, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτρια μας Πελεκίδου Λίνα, για την πολύτιμη καθοδήγηση και στήριξη της, που μας βοήθησε να ανταπεξέλθουμε σε κάθε δυσκολία, με την οποία ήρθαμε αντιμέτωποι και να βγάλουμε το βέλτιστο δυνατό αποτέλεσμα. Επίσης, ευχαριστούμε τα άτομα που δέχτηκαν να συμμετέχουν στην έρευνα μας και να μοιραστούν μαζί μας τις απόψεις και τις εμπειρίες τους σχετικά με την ένταξη των παιδιών-προσφύγων. Οι απαντήσεις τους αποτέλεσαν χρήσιμο υλικό στην εκπόνηση της έρευνάς μας. Τέλος, κρίνουμε αναγκαίο να ευχαριστήσουμε τα αγαπημένα μας πρόσωπα τόσο για την ενθάρρυνση τους και την στήριξη τους, όσο και για την ανατροφοδότηση που μας παρείχαν καθ' όλη τη διάρκεια της πτυχιακής εργασίας μας.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	4
Περίληψη.....	7
Abstract	8
Εισαγωγή.....	9
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Το προσφυγικό ζήτημα στην Ελλάδα	11
1.1 Ιστορική αναδρομή του προσφυγικού φαινομένου	11
1.2. Σύγχρονη εξέλιξη του προσφυγικό ζητήματος.....	12
1.3 Η έννοια του πρόσφυγα	15
1.4 Αίτια προσφυγικής ροής.....	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Κοινωνική Ένταξη και Κοινωνικός Αποκλεισμός.....	19
2.1 Άσυλο και δικαιώματα προσφύγων.....	19
2.2 Κοινωνικός αποκλεισμός	19
2.3 Η έννοια της κοινωνικής ένταξης.....	20
2.3 Κοινωνική Ένταξη, βασικά χαρακτηριστικά	22
2.4 Η αναγκαιότητα ένταξης των ανήλικων προσφύγων στις τοπικές κοινωνίες	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Δομές & Εκπαιδευτικά προγράμματα ένταξης ανήλικων προσφύγων	26
3.1 Οι δομές ένταξης ανήλικων προσφύγων.....	26
3.2 Δομές Υποδοχής και Εκπαίδευσης Προσφύγων (Δ.Υ.Ε.Π.).....	36
3.3 Το παράδειγμα του Δήμου Κερατσινίου - Δραπετσώνας.....	38
3.4 Η ένταξη των ανήλικων προσφύγων σε άλλες χώρες: Το παράδειγμα της Γερμανίας και Σουηδίας.....	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Κοινωνική Εργασία και Ένταξη Ανήλικων Προσφύγων	48
4.1 Η συμβολή της Κοινωνικής Εργασίας κατά την διαδικασία ένταξης.....	48
4.2. Ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού στις Κοινωνικές Υπηρεσίες	48
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Μεθοδολογία Έρευνας.....	52
5.1 Φιλοσοφία έρευνας.....	52
5.2 Ερευνητική προσέγγιση	52
5.3 Σκοπός & Ερευνητικά ερωτήματα	53
5.4 Δειγματοληψία - Συμμετέχοντες έρευνας.....	53
5.5 Συλλογή Δεδομένων & Ερευνητικά Εργαλεία.....	55
5.6 Θεματικοί Αξονες.....	56
5.7 Παρουσίαση Δείγματος	57
5.8 Οργάνωση, Ανάλυση και Αξιολόγηση Ποιοτικών Δεδομένων.....	59
5.9 Διαδικασία μετατροπής των ποιοτικών συνεντεύξεων σε μορφή κειμένου	61

5.10 Ηθικά Ζητήματα & Δεοντολογία	62
5.11 Περιορισμοί Έρευνας.....	63
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΥΡΥΜΑΤΩΝ.....	64
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Αποτελέσματα	64
6.1 Θεματικός Άξονας 1: Τι σημαίνει ένταξη και ποια είναι τα σημαντικότερα στοιχεία της εν λόγω διαδικασίας.....	64
6.2 Θεματικός Άξονας 2: Προτεραιότητες για την διαδικασία ένταξης των ανήλικων	68
6.3 Θεματικός Άξονας 3: Προσδοκίες για την ένταξη των ανήλικων προσφύγων στην τοπική κοινωνία	74
6.3 Συζήτηση αποτελεσμάτων	81
6.4 Συμπεράσματα.....	87
6.5 Προτάσεις	88
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:	89
ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:	94
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	100

Περίληψη

Το θέμα της πτυχιακής εργασίας επικεντρώνεται στην ενσωμάτωση των ανήλικων προσφύγων στις τοπικές κοινωνίες, εστιάζοντας, κυρίως, στις απόψεις και στις αντιλήψεις των ειδικών στις κοινωνίες του Ρέθυμνου και της Αθήνας. Για την υλοποίηση της εν λόγω έρευνας διενεργήθηκε ποιοτική έρευνα μέσω ημι-δομημένων συνεντεύξεων.

Το δείγμα αποτελούταν από 10 στο σύνολο, ειδικούς σε ζητήματα ένταξης σε ζητήματα ένταξης των ανήλικων προσφύγων. Οι συνεντεύξεις έλαβαν χώρα κατά το διάστημα από 21/01/2023 έως 22/02/2023. Σύμφωνα με τη θεματική ανάλυση ακολούθησε η απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων, η κατηγοριοποίηση και η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων για την εξαγωγή των αποτελεσμάτων και τη συζήτηση τους.

Τα αποτελέσματα ανέδειξαν ότι η ένταξη των ανηλικών προσφύγων στις τοπικές κοινωνίες είναι απαραίτητη για την ομαλή διαβίωσή τους. Φαίνεται ότι τα παιδιά αυτά αντιμετωπίζουν πολλές δυσκολίες που αφορούν την διαβίωσή τους και εν γένει την ενσωμάτωσή τους στο κοινωνικό σύνολο της χώρας υποδοχής. Οι δυσκολίες αυτές αφορούν τόσο σε θεσμικές ελλείψεις και ελλείψεις σχετικές με την στάση και την ευαισθητοποίηση των ανθρώπων σε μια κοινότητα. Σε κάθε περίπτωση, για να επιτευχθεί η ένταξη των ανήλικων προσφύγων στις τοπικές κοινωνίες θα πρέπει να επέλθουν αλλαγές και να υιοθετηθούν επιμέρους δράσεις τόσο σε κρατικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο.

Λέξεις κλειδιά: Ανήλικοι πρόσφυγες, Κοινωνική ένταξη, Ποιοτική Έρευνα, Κοινωνική Εργασία, Τοπικές Κοινωνίες

Abstract

The main aim of the study focuses on the integration of minor refugees in local communities particularly the perspectives and views of the experts in the communities of Rethymnon and Athens. For the materialization of the study qualitative research was conducted, through semi-structured interviews.

The samples consisted of ten in total, experts in matters of the integration of “minor” refugees. The interviews took place between the 21-01-2023 to 22-02-2023. According to the thematic analysis, a transcription of the interviews followed by the categorization and a data analysis and conclusion of the final results were discussed.

The results showed that the integration of young refugee children in local communities is necessary for smooth living conditions. It seems that these children face many difficulties regarding their living conditions and on the whole their incorporation in the community of the host recipient country. These obstacles have to do with institutional shortcomings and a lack of sensitisation of the people within a community.

At all events to successfully achieve the integration of minor refugee in the local communities, changes and reforms must occur as well as adopting particular actions both in the state and on a social level.

Key Words: Minor refugee, integration, local communities, Social Work, Quality research

Εισαγωγή

Η παρούσα έρευνα προέκυψε από το ενδιαφέρον να ερευνηθεί η ένταξη των ανήλικων προσφύγων στις τοπικές κοινωνίες. Η έρευνα αυτή κρίνεται αναγκαία, διότι δεν υπάρχουν επαρκή ερευνητικά δεδομένα για την ένταξη της πληθυσμιακής ομάδας των ανήλικων προσφύγων στην χώρα μας. Το ενδιαφέρον αυτό προήλθε από το ξεκίνημα του πολέμου στην Ουκρανία, το οποίο προκάλεσε τη μεγαλύτερη προσφυγική κρίση στην Ευρώπη τα τελευταία χρόνια. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, οι πρόσφυγες λόγω δυσμενών συνθηκών να αναγκάζονται να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους. Εντούτοις, όταν τα δεδομένα περιλαμβάνουν παιδιά, οι αντίξοες συνθήκες επιδεινώνονται. Επιπλέον, πολλές φορές ένας ανήλικος καταφεύγει ολομόναχος, και βρίσκεται αντιμέτωπος με μεγάλες προκλήσεις όπως, να βρίσκεται σε μια ξένη χώρα χωρίς καμία βοήθεια.

Η κοινωνική ένταξη των ανήλικων προσφύγων είναι απαραίτητη για την διαβίωση τους, για την αρμονική συμβίωση με το γηγενή πληθυσμό της χώρας υποδοχής και την ομαλή λειτουργία της πολυπολιτισμικής κοινωνίας. Η τοπική κοινωνία παίζει καταλυτικό ρόλο στην ενσωμάτωσή τους, καθώς με την ενεργή συνεισφορά της συμβάλλει στην βέλτιστη αποδοχή των παιδιών αυτών.

Η εργασία αυτή αποτελείται από το θεωρητικό και το ερευνητικό μέρος. Στα υποκεφάλαια του θεωρητικού μέρους γίνεται μια προσπάθεια προσέγγισης του προσφυγικού ζητήματος, προκειμένου να συνδεθεί και συζητηθεί με τα αποτελέσματα της έρευνας.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά σχετικά με το προσφυγικό ζήτημα στην Ελλάδα. Δίνεται μια σύντομη ιστορική αναδρομή του προσφυγικού φαινομένου και φτάνει έως τη σύγχρονη εξέλιξη του ζητήματος αυτού. Ορίζεται η έννοια του πρόσφυγα και αναφέρονται οι αιτίες της προσφυγικής ροής. Στο δεύτερο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους αναλύεται η κοινωνική ένταξη και ο κοινωνικός αποκλεισμός. Περιγράφεται η διαδικασία χορήγησης ασύλου και αναφέρονται τα δικαιώματα των προσφύγων, καθώς και την έννοια κοινωνικός αποκλεισμός. Δίνεται ο ορισμός της κοινωνικής ένταξης, ενώ παράλληλα παρατίθενται και τα βασικά χαρακτηριστικά της. Συγχρόνως, αποτυπώνεται η αναγκαιότητα της και η συνεισφορά των στην ένταξη των ανήλικων προσφύγων στις τοπικές κοινωνίες. Στο τρίτο κεφάλαιο αναφέρονται τα εκπαιδευτικά προγράμματα και οι δομές ένταξης και υποδοχής των ανήλικων προσφύγων της χώρας μας, καθώς και εκπαιδευτικά προγράμματα ένταξης ανήλικων

προσφύγων στις άλλες χώρες. Στο τέταρτο κεφάλαιο, το τελευταίο του θεωρητικού μέρους, γίνεται σύνδεση του προσφυγικού προβλήματος με την Κοινωνική Εργασία. Αναφέρει την συμβολή της Κοινωνικής Εργασίας κατά τη διαδικασία ενσωμάτωσης των ανήλικων προσφύγων, καθώς και τις πρακτικές δυσκολίες αυτής.

Έπειτα, στο ερευνητικό μέρος παρουσιάζονται τα αποτελέσματα ανά θεματικό άξονα και τις υποκατηγορίες αυτών. Εν κατακλείδι, αποτυπώνεται η αντίληψη των ανθρώπων αυτών σε συνάρτηση με την ένταξη των ανήλικων προσφύγων στην κοινωνία.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Το προσφυγικό ζήτημα στην Ελλάδα

1.1 Ιστορική αναδρομή του προσφυγικού φαινομένου

Η έναρξη των προσφυγικών ροών:

Ιστορικά η Ελλάδα αποτελεί μια χώρα, η οποία μέχρι και πρόσφατα προήγαγε μετανάστες σε άλλες χώρες και ταυτόχρονα οι προσφυγικές ροές προς αυτή ήταν μειωμένες. Χαρακτηριστικά παραδείγματα προσφυγικών ροών του παρελθόντος αποτελούν οι μεταναστευτικές ροές λόγω των Βαλκανικών πολέμων (1912-1913) και της Μικρασιατικής Καταστροφής (1918-1922).

Το προσφυγικό ζήτημα στην Ελλάδα ξεκίνησε κατά τα χρόνια του Μεσοπολέμου, ήτοι την δεκαετία του 1920. Ένα από τα σημαντικότερα θέματα που είχε να αντιμετωπίσει τότε η ελληνική κοινωνία ήταν η στέγαση και η επαγγελματική αποκατάσταση των προσφύγων. Παρά τα κρατικά μέτρα που έλαβε η πολιτεία, τα προβλήματα δεν έλειψαν, καθώς συχνά η στάση των γηγενών Ελλήνων απέναντι στους πρόσφυγες ήταν αρνητική, κυρίως λόγω διαφορετικής κουλτούρας. Παρείχαν στους πρόσφυγες γη που πολλοί Έλληνες θεωρούσαν δική τους, ενώ πρόσφεραν αντίστοιχη εργασία με εκείνους, με πιο φθηνή αμοιβή. Επίσης, οι πρόσφυγες, στη συντριπτική τους πλειονότητα, υποστήριζαν διαφορετικές πολιτικές πεποιθήσεις από τους ντόπιους. Το αποτέλεσμα ήταν η λέξη «πρόσφυγας» να είναι για χρόνια απαξιωτικός χαρακτηρισμός μεταξύ των γηγενών Ελλήνων (Κολιόπουλος, 2001).

Σε οικονομικό επίπεδο, η αγροτική οικονομία αναπτύχθηκε καθώς οι πρόσφυγες αξιοποίησαν ακαλλιέργητες εκτάσεις εφαρμόζοντας και νέες καλλιεργητικές μεθόδους. Η συγκέντρωση πολλών από αυτούς στα αστικά κέντρα πρόσφερε νέες δυνατότητες στο εμπόριο και στη βιομηχανία. Οι περισσότεροι γνώριζαν κάποια τέχνη και εργάζονταν ακόμη και με χαμηλές αμοιβές, έχοντας ανάγκη από χρήματα (Κολιόπουλος, 2001).

Σε κοινωνικό επίπεδο, οι πρόσφυγες έκαναν προσπάθειες να αφομοιώσουν στην κοινωνία της Ελλάδας τον τρόπο ζωής τους, τις συνήθειες τους, τη μουσική τους και την κουζίνα τους. Καθώς πολλές από τις γυναίκες-πρόσφυγες υποχρεώθηκαν να εργαστούν και αρκετές από τις γηγενείς έκαναν το ίδιο, τα στερεότυπα που ήθελαν τη

γυναίκα κλεισμένη στο σπίτι και υποχείριο του άντρα άρχισαν να κλονίζονται (Κολιόπουλος, 2001).

Πρωταρχικό σημείο στην πορεία της ιστορίας, που συνέβαλε στην ραγδαία αύξηση του προσφυγικού φαινομένου, θεωρείται η Βιομηχανική Επανάσταση στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Οι προσφυγικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν τη συγκεκριμένη περίοδο απέβλεπαν στην ενίσχυση του εργατικού δυναμικού με την εισροή οικονομικών προσφύγων και την προώθηση του οικονομικού φιλελευθερισμού (Balch & Balabanova, 2016).

Το ζήτημα κατέκτησε ιδιαίτερη δυναμική τον 20^ο αιώνα με ιδιαίτερη ένταση κατά τον 21^ο αιώνα, προκαλώντας έντονες ταραχές στις αρχές του εθνικού κράτους. Μια σειρά αλληπάλλληλων ιστορικών γεγονότων, όπως την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, η πτώση του τείχους του Βερολίνου, η αύξηση του αριθμού των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η ευρύτερη επέκταση της έχουν αποτελέσει το έναυσμα για την πρόκληση ενός συνόλου αναρρυθμίσεων με βάση τα οποία εκτυλίσσεται το σύγχρονο προσφυγικό κύμα (Vliegthart & Boomgaarden, 2007). Στην Ελλάδα η κατάσταση σχετικά με την προσφυγική ροή διαφοροποιήθηκε κατά την δεκαετία του 1990, όπου σταδιακά από χώρα αποστολής προσφύγων μετατράπηκε σε χώρα υποδοχής αυτών. Η εισροή προσφυγικού πληθυσμού αυξήθηκε σημαντικά από τη δεκαετία του 1990 μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 2000.

1.2. Σύγχρονη εξέλιξη του προσφυγικό ζητήματος

Το φαινόμενο της μετακίνησης των πληθυσμών συναντάται επί μακρόν από τις πρώτες μορφές κοινωνικών σχηματισμών. Οι βασικότερες αιτίες της μετανάστευσης είναι οι πόλεμοι, οι εμφύλιες συρράξεις, η ανέχεια, η κρίση θεσμών και αξιών και οι φυσικές καταστροφές που εντοπίζεται τα τελευταία χρόνια σε πολλές χώρες, κυρίως της Ασίας και της Αφρικής (Βέικου & Λαλαγιάννη, 2015). Από την αναγκαστική μετανάστευση σκλάβων και την αποικιοκρατία έως την μετανάστευση ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού και εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού στην εποχή της παγκοσμιοποιημένης αγοράς εργασίας, οι κυβερνώντες καλούνται να διαχειριστούν τις μετακινήσεις αυτές που άλλοτε έχουν νόμιμη μορφή και άλλοτε παράτυπη (Βέικου & Λαλαγιάννη, 2015).

Η ελληνική κοινωνία μπορεί να χαρακτηριστεί ως πολυπολιτισμική, αφού

σήμερα συνυπάρχουν διαφορετικές εθνικότητες και πολιτισμοί. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και έπειτα παρατηρείται εισροή προσφύγων και μεταναστών διαφόρων εθνικοτήτων. Η Ελλάδα από το 2005 έως το 2010 αποτελεί την κύρια είσοδο μετανάστευσης στην Ευρώπη και τον κύριο φορέα υποδοχής προσφύγων και μεταναστών. Συγκεκριμένα, χαρακτηρίστηκε ως «η πύλη της Ευρώπης για την παράνομη μετανάστευση», έκτοτε η παράνομη μετανάστευση στην Ελλάδα παραμένει μείζον ζήτημα (Becatoros, 2010). Χαρακτηριστικά στοιχεία που δικαιολογούν το γεγονός ότι η Ελλάδα αποτελεί την κύρια πηγή προσφύγων και μεταναστών, είναι τα γεγονότα, πρώτον, ότι βάση ερευνών το 90% των μεταναστών που έφτασε στην Ευρώπη με παράτυπο τρόπο το 2010 είχε περάσει από την Ελλάδα και, δεύτερον, την ίδια περίοδο ο μεταναστευτικός πληθυσμός ανερχόταν στο 7% (Γρώπα, 2009). Πολλοί πρόσφυγες και μετανάστες συνεχίζουν να ζουν σε καταυλισμούς ή Κέντρα Κράτησης, περιμένοντας ενδεχομένως μήνες για την επεξεργασία των αιτήσεών τους. Για αυτό και άλλοι αποφασίζουν να χρησιμοποιήσουν παράνομους τρόπους εισόδου για να εισέλθουν στην Ευρώπη.

Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής (2018), το προφίλ των μεταναστών είναι υπήκοοι χωρών της Μέσης Ανατολής, της Ασίας και της Αφρικής, με ιδιαίτερη αύξηση του αριθμού των προσφύγων που αιτούνται άσυλο λόγω του πολέμου ή των ιδιαίτερων πολιτικών και οικονομικών συνθηκών που παρατηρούνται στις χώρες αυτές. Από το 2011 το προσφυγικό φαινόμενο έγινε πιο έντονο στην Ευρώπη, καθώς και στην Ελλάδα, με την έναρξη του Συριακού πολέμου (Παπαγιάννη, 2016).

Η προσφυγική κρίση στην Ευρώπη κορυφώθηκε τα έτη 2013 – 2014. Αυτή αποτελεί μια μορφή ανθρωπιστικής κρίσης, αφού εμπεριέχει όλα τα χαρακτηριστικά του κινδύνου και της αβεβαιότητας. Ταυτόχρονα, παρατηρήθηκε αύξηση των προσφυγικών ροών από χώρες της Μέσης Ανατολής και Ασίας (Αφγανιστάν, Συρία, Ιράν, Πακιστάν), με αποκορύφωση τα τελευταία έτη που οι άνθρωποι μετακινούνται λόγω αναταραχών και πολέμων στις χώρες καταγωγής τους και οι οποίοι αιτούνται άσυλο στην Ελλάδα (Υπηρεσία Ασύλου, 2019; Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, 2020). Περίπου 250.000 αιτήσεις ασύλου πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα από το 2014 έως το 2019, σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη, με τις αιτήσεις να ξεπερνούν τις 50.000 ανά έτος, από το 2016 και έπειτα.

Συμπερασματικά, η προσφυγική κρίση το 2015 υπολογίζεται πως είναι η μεγαλύτερη μαζική μετακίνηση ατόμων από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι σήμερα

(Holmes & Castaneda, 2016). Η συνεχής εισροή των ατόμων επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την Ελλάδα, διότι και εκείνη βρισκόταν σε δυσχερή οικονομική κρίση, καθώς επίσης, επηρέασε και την Ευρώπη, η οποία ήρθε αντιμέτωπη με πολλά τρομοκρατικά χτυπήματα τα οποία σηματοδότησαν μια κρίση ασφάλειας ολόκληρης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Από το 2016 άρχισαν να συσσωρεύονται στην Ελλάδα αλλοδαποί λόγω του κλεισίματος των συνόρων από τις γείτονες χώρες με αποτέλεσμα τη δημιουργία Hot Spot ανά τη χώρα για τη διαμονή τους. Το 2016 υπεγράφη συμφωνία μεταξύ Τουρκίας και Ε.Ε. για τη μείωση των ροών (UNHCR, 2019). Παράλληλα, την ίδια χρονιά, και ύστερα από χρόνιες αλλεπάλληλες ανθρώπινες ροές, ιδρύθηκε το Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, ενώ το 2019 καταργήθηκε και επανασυστάθηκε τον Ιανουάριο του 2020 ως Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου (2020).

Μετά από ένα διάστημα αποκλιμάκωσης στις αρχές του 2020, οι ροές άρχισαν εκ νέου να αυξάνονται. Ακολούθησε μια πολυήμερη ένταση που εξελίχθηκε σε δύο νησιά του Βορείου Αιγαίου, τη Λέσβο και τη Χίο, τον Φεβρουάριο του 2020 (Στάϊκος, 2020). Η ένταση προκλήθηκε από την απόφαση της κυβέρνησης να αποστείλει διμοιρίες ΜΑΤ στα δύο προαναφερθέντα νησιά, με σκοπό να επιβλέψουν τις εργασίες κατασκευής δύο νέων δομών φιλοξενίας προσφύγων και μεταναστών, μία δομή σε κάθε νησί. Οι κάτοικοι των νησιών αυτών είχαν αρνηθεί προ πολλού την ιδέα κατασκευής νέων δομών, με αποτέλεσμα να ξεσπάσουν βίαιες συγκρούσεις ανάμεσα στα ΜΑΤ και στους κατοίκους.

Την ίδια περίοδο, και ύστερα από ένα θανατηφόρο γεγονός με θύματα τούρκους στρατιώτες, ως αντίδραση η Τουρκία προέβη στο άνοιγμα των συνόρων της προς την Ελλάδα για να περάσουν οι πρόσφυγες και μετανάστες με προορισμό την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ταυτόχρονα, δεκάδες χιλιάδες πρόσφυγες και μετανάστες έφθασαν λαθραία στα ελληνοτουρκικά σύνορα κατά μήκος του ποταμού Έβρου.

Από τον Μάρτιο του 2020, το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου δημιούργησε δύο κλειστά Κέντρα Φιλοξενίας προσφύγων. Σε αυτά μεταφέρονται όσοι πρόσφυγες μπήκαν παράνομα στη χώρα μετά την 1^η Μαρτίου, τόσο από τον Έβρο όσο και από τα νησιά του Αιγαίου. Το πρώτο βρίσκεται στο Σιδηρόκαστρο Σερρών όπου διαμένουν 1.345 πρόσφυγες και το δεύτερο στη Μαλακάσα Αττικής. Κατόπιν αιτήματος του Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής, ο Ερυθρός Σταυρός ανέλαβε την πρόληψη κρουσμάτων του COVID-19, την πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας και τη διανομή ειδών πρώτης ανάγκης στους νεοαφιχθέντες πρόσφυγες.

Παράλληλα με τις υπόλοιπες στρατηγικές για την ένταξη των αλλοδαπών, το ελληνικό κράτος δημιούργησε δομές για την εκπαιδευτική ένταξη των παιδιών των προσφύγων που βρίσκονται στη χώρα μας. Τις τελευταίες τρεις δεκαετίες λειτουργούν διαπολιτισμικά σχολεία εκπαίδευσης (Νόμος 2413/1996; Νόμος 4415/2016). Πλέον, λόγω των σύγχρονων δεδομένων, στα σχολεία λειτουργούν Τάξεις Υποδοχής προκειμένου να πραγματοποιείται η ένταξη μαθητών από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (τσιγγάνοι, παλιννοστούντες, πρόσφυγες, μετανάστες) όπως προβλέπεται από το Νόμο 3879/2010. Από το 2016, με την Υπουργική Απόφαση με ΦΕΚ 3049/τ.Β'/23-09-2016, λειτουργούν Δομές Υποδοχής για την Εκπαίδευση των Προσφύγων (ΔΥΕΠ) εντός των Κέντρων Φιλοξενίας Προσφύγων ή εντός των σχολικών μονάδων κατά τις απογευματινές ώρες. Εκεί πραγματοποιείται η αρχική ένταξη των προσφύγων μαθητών σε μια σχολική κανονικότητα προκειμένου να ενταχθούν πλήρως στη συνέχεια, με τη φοίτησή τους στον κανονικό κύκλο λειτουργίας του σχολείου.

Το πιο πρόσφατο κύμα προσφυγικής ροής στην Ελλάδα έγινε μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, στις αρχές του 2022. Η εισβολή αυτή προκάλεσε παγκόσμια επισιτιστική κρίση και ελλείψεις σε βασικά τρόφιμα και αγαθά. Συγχρόνως, όμως, οδήγησε σε μεγάλο προσφυγικό κύμα, αφού υπολογίζεται πως την ίδια χρονιά κατέφτασαν στην Ελλάδα πάνω από 25.000 ουκρανοί πρόσφυγες

1.3 Η έννοια του πρόσφυγα

Αρχικά, θα πρέπει να γίνει γνωστή η διάκριση της έννοιας του πρόσφυγα, που κινδυνεύει η ζωή του, από την έννοια του μετανάστη, ο οποίος επιδιώκει την βελτίωση της οικονομικής του κατάστασης, μετοικώντας σε άλλη χώρα με προοπτικές εξέλιξης και ευζωίας. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για την αντικειμενική μελέτη των λόγων και διαστάσεων του προσφυγικού ζητήματος.

Έχουν γραφτεί πολλά κείμενα προκειμένου να γίνει κατανοητή η έννοια του πρόσφυγα. Ένα από τα πιο σημαντικά και επίσημα είναι ο ορισμός στη Σύμβαση του 1951 με βάση το άρθρο 1 Α (2) της Σύμβασης, όπως κυρώθηκε με το Ν.Δ. 3989/1959, ο οποίος καθορίζει ακριβώς το ποιος είναι ο πρόσφυγας. Είναι ένα άτομο που βρίσκεται εκτός της χώρας καταγωγής του ή τον τόπο κατοικίας του, έχει δικαιολογημένο φόβο δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ορισμένη κοινωνική ομάδα ή λόγω πολιτικών πεποιθήσεων και εξαιτίας αυτού του φόβου δίωξης αδυνατεί

ή δεν επιθυμεί να απολαμβάνει την προστασία αυτής της χώρας ή την επιστροφή σε αυτήν (Υπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε, 2016).

Ποιος είναι ο πρόσφυγας κατά τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών:

Η Συνθήκη του Ο.Η.Ε. αναφέρει για τους Πρόσφυγες, που έχει υπογραφεί από 147 χώρες, πως πρόσφυγας είναι κάποιος που:

- δεν βρίσκεται στην χώρα καταγωγής του
- υπάρχει πραγματικός κίνδυνος παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη χώρα του λόγω της ταυτότητας ή των πεποιθήσεών του
- δεν μπορεί ή δεν επιθυμεί να επιστρέψει διότι η κυβέρνησή του δεν μπορεί ή δεν θέλει να τον προστατέψει

Εξαιτίας της δίωξης που μπορεί να υποστεί, ένας πρόσφυγας έχει δικαίωμα να προστατευθεί από μια εξαναγκαστική επιστροφή στη χώρα καταγωγής του. Εκτός από τα δικαιώματα που έχουν όλοι οι άνθρωποι, ο πρόσφυγας δικαιούται αυτήν την προστασία, όπως επίσης και προστασία από δίωξη για παράνομη είσοδο, έγγραφα ταυτότητας και ταξιδιωτικά έγγραφα και πρόσβαση σε μια μακροπρόθεσμη λύση (Διεθνής Αμνηστία, 2015).

Η λύση αυτή μπορεί να είναι η ενσωμάτωση στη χώρα που του παρέχει άσυλο, η εκ νέου εγκατάσταση σε μια άλλη χώρα ή ο εθελούσιος επαναπατρισμός στη χώρα καταγωγής του, εφόσον αυτή γίνεται με ασφάλεια και αξιοπρέπεια του ιδίου. Όμως, οι πρόσφυγες, ενώ αντιμετωπίζονται ως ξεχωριστή κατηγορία από τους μετανάστες, συχνά ταξιδεύουν μαζί, χρησιμοποιούν τους ίδιους μεταναστευτικούς δρόμους ή πέφτουν θύματα των ίδιων κυκλωμάτων εμπορίας ανθρώπων και πολλές φορές αντιμετωπίζουν τις ίδιες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις χώρες μετάβασης ή στις χώρες προορισμού. Εκτιμάται ότι υπάρχουν περίπου 11,4 εκατομμύρια πρόσφυγες στον κόσμο (Διεθνής Αμνηστία, 2015).

Οι πρόσφυγες διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, σε εκείνους που εγκαθίστανται σε ένα νέο τόπο με την προοπτική της μονιμότητας και καλούνται «μόνιμα εγκατεστημένοι» και στους «προσωρινά μετακινούμενους πρόσφυγες», οι οποίοι μετακινούνται ευκαιριακά. Ωστόσο, άτομα τα οποία δεν έχουν εισέλθει σε μια χώρα υποδοχής με νόμιμο καθεστώς, αλλά η είσοδος τους έχει γίνει παράνομα ή άτομα τα

οποία παρατείνουν τη διαμονή τους σε μια χώρα δίχως να τηρούν τις νόμιμες προϋποθέσεις χαρακτηρίζονται ως «παράνομοι πρόσφυγες» (Aalberg, Iyengar & Messing, 2012).

1.4 Αίτια προσφυγικής ροής

Το προσφυγικό φαινόμενο έχει συγκροτήσει ένα διαχρονικό κοινωνικό-οικονομικό φαινόμενο, το οποίο προκαλείται από ένα σύνολο παραγόντων που διαφοροποιούνται ανά περίοδο και καθορίζονται από τις υπάρχουσες οικονομικό-πολιτικές συνθήκες που επικρατούν. Οι επικρατέστεροι λόγοι της μεταναστευτική/προσφυγικής εισροής στην Ελλάδα είναι οικονομικοί και συμβάλλουν στην αύξηση τόσο των νόμιμων όσο και των παράνομων προσφύγων (Aalberg, Iyengar & Messing, 2012). Η οικονομική κρίση που πλήττει τις χώρες σε παγκόσμιο επίπεδο έχει οδηγήσει στην δημιουργία ενός κλίματος ανασφάλειας και αδυναμίας εύρεσης εργασίας. Οι συνθήκες ανέχειας που καταγράφονται στις χώρες απομάκρυνσης πληθυσμών συνιστούν και το βασικότερο λόγο της παρουσίας των μεταναστευτικών/προσφυγικών ρευμάτων (Ahmed & Matthes, 2017). Το χαμηλό βιοτικό επίπεδο σε αναπτυσσόμενες χώρες και οι εμπόλεμες συνθήκες, ωθούν τα άτομα στην προσπάθεια διασφάλισης ενός καλύτερου τρόπου ζωής με τη μετανάστευση τους (Blinder & Jeannet, 2018).

Εκτός από τους αμιγώς οικονομικούς παράγοντες υπάρχει ένα σύνολο λοιπών παραμέτρων που συμβάλλει στην αύξηση της μεταναστευτική/προσφυγικής κινητικότητας των πληθυσμών. Η αυστηρή και περιοριστική μεταναστευτική/προσφυγική πολιτική ορισμένων κρατών και η δυσκολία απόκτησης της άδειας παραμονής, έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της εισροής παράνομων προσφύγων προς χώρες με χαμηλούς ελέγχους και ήπιες ποινές σε θέματα μεταναστευτική/προσφυγικής πολιτικής. (Ahmed & Matthes, 2017).

Παραδοσιακά, η Ευρώπη αποτελεί χώρο με αυξημένες μεταναστευτικές/προσφυγικές εισροές, κυρίως λόγω των υφιστάμενων γεωγραφικών και πολιτικών ανακατατάξεων σε διεθνές επίπεδο. Ο ευρωπαϊκός χώρος παρουσιάζεται συχνά ως η «γη των ευκαιριών» για ένα υψηλό αριθμό ατόμων, οι οποίοι έρχονται νόμιμα ή παράνομα κυρίως από χώρες με οικονομική ύφεση (Aalberg, Iyengar & Messing, 2012). Σε συνάρτηση με το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης, εμφανίστηκε η

διόγκωση των αιτιών που ενίσχυσαν τις μετακινήσεις πληθυσμών. Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελούν κύριους στόχους σε ότι αφορά τη ροή των σύγχρονων μεταναστευτικών/προσφυγικών ρευμάτων, και για το λόγο αυτό κρίνεται αναγκαία η ανάπτυξη πολιτικών πρακτικών με στόχο την αντιμετώπιση του ζητήματος αυτού (Vliegenthart & Boomgaarden, 2007).

Ακόμη, σημαντικό παράγοντα κατέχει και η γεωγραφική θέση της εκάστοτε χώρας, καθώς χώρες όπως η Ελλάδα που βρίσκονται στο σταυροδρόμι τριών ηπείρων, αποδεδειγμένα, αποτελούν πόλο έλξης για το προσφυγικό πληθυσμό. Η γεωγραφική γειννίαση αυξάνει τον αριθμό των ατόμων που μετακινούνται σε αυτές και παράλληλα η ευκολία πρόσβασης είτε δια ξηράς είτε δια θαλάσσης, επίσης, αποτελεί ένα σημαντικό λόγο συνεχούς τροφοδότησης του μεταναστευτικού/προσφυγικού ρεύματος (Balch & Balabanova, 2016). Σε ότι αφορά την περίπτωση της Ελλάδας, η γειτονική σχέση με την Τουρκία θεωρείται ένας από τους κυριότερους λόγους εισροής αυξημένου αριθμού προσφύγων. Η μεγάλη έκταση των ελληνό-τουρκικών συνόρων, η αδυναμία ελέγχου και αστυνόμευσης αυτών και, συνεπώς, η εύκολη προσπέλαση τους από τους πρόσφυγες μετατρέπουν τη χώρα σε ένα εύκολο στόχο. (Greussing & Boomgaarden, 2017).

Ακόμη, οι άσχημες και ζοφερές συνθήκες διαβίωσης στις χώρες υποδοχής αποτελούν επιπρόσθετα αίτιο μετανάστευσης ωθώντας τα άτομα στην επιλογή της μετακίνησης σε τρίτες χώρες. Ένα σύνολο πολιτικών και κοινωνικών παραγόντων, όπως για παράδειγμα η στέρηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η ανασφάλεια, η απειλή της ζωής και της ελευθερίας, η κοινωνική απομόνωση και οι φυλετικές αλλά και άλλου είδους διακρίσεις οδηγούν στην μετακίνηση πληθυσμών από μια χώρα σε άλλη, ψάχνοντας καλύτερες συνθήκες παραμονής (Van Klingerenetal, Boomgaarden, Vliegenthart & De Vreese, 2015). Παράλληλα, η εγκληματικότητα και η έλλειψη ασφάλειας που επικρατούν σε ορισμένες χώρες της Δύσης αποτελούν βασικό αίτιο μετακίνησης των ατόμων που επιχειρούν να προστατέψουν τον εαυτό τους και τις οικογένειες τους. Τέλος, η πλειονότητα των προσφύγων δεν εγκαταλείπει τη χώρα προέλευσης υπό το αίσθημα της ευχαρίστησης, αντιθέτως παρακινείται από λόγους αυξημένης σοβαρότητας (Greussing & Boomgaarden, 2017).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Κοινωνική Ένταξη και Κοινωνικός Αποκλεισμός

2.1 Άσυλο και δικαιώματα προσφύγων

Οι πρόσφυγες όπως έχει ήδη αποσαφηνιστεί, είναι τα άτομα που αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τη χώρα τους προκειμένου να διαφύγουν τον κίνδυνο που αντιμετωπίζουν. Επομένως, αναγκάζονται να καταφύγουν σε μια ξένη χώρα, συνήθως παράτυπα και χωρίς ταξιδιωτικά έγγραφα, με σκοπό να ζητήσουν άσυλο.

Αρχικά, ο προσδιορισμός του ατόμου σε μετανάστη ή πρόσφυγα γίνεται από το Υπουργείο Εσωτερικών της Ελλάδος μέσω της Επιτροπής Ασύλου. Η αίτηση για την χορήγηση ασύλου γίνεται από τον ίδιο τον ενδιαφερόμενο ενώπιον των αστυνομικών αρχών ή τα τμήματα Διεύθυνσης Αλλοδαπών στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Η εξέταση του ασύλου γίνεται με προσωπική συνέντευξη από εξειδικευμένο αστυνομικό και διερμηνέα. Ο αιτών άσυλο μπορεί κατά τη διαδικασία συνέντευξης να έχει παράσταση από δικηγόρο, εάν το επιθυμεί. Ωστόσο, πολύ σημαντικό για τους υποψήφιους κατόχους ασύλου είναι πως από τη στιγμή που ένας μετανάστης αιτείται άσυλο δεν μπορεί να απελαθεί από τη χώρα. Υπεύθυνο για τη στέγαση των αιτούντων ασύλου στην Ελλάδα είναι το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, όμως ο αιτών άσυλο πρόσφυγας για να λάβει στέγαση κάνει αίτηση στα Κέντρα Υποδοχής. Τα παιδιά των αιτούντων άσυλο έχουν πρόσβαση σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες των δημόσιων σχολείων, ακόμη και με ελλιπή δικαιολογητικά (Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, 2009).

Το 2011, ύστερα από καταγγελίες προσφύγων κατά της Ελλάδας για απάνθρωπη-εξευτελιστική μεταχείριση αλλά και άθλιες συνθήκες κράτησης των προσφύγων, θεσπίστηκε ο ελληνικός νόμος 3907/2011 «Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/EK "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη - μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις» για την αναδιάρθρωση των κρατικών λειτουργιών απονομής ασύλου (Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, 2009).

2.2 Κοινωνικός αποκλεισμός

Όπως αναφέρει ο Τσιάκαλος (2002), ως «κοινωνικός αποκλεισμός» δύναται να χαρακτηριστεί η παρεμπόδιση πρόσβασης σε κοινωνικά και δημόσια αγαθά, όπως είναι

για παράδειγμα αυτά της εκπαίδευσής, του πολιτισμού, της υγειονομικής περίθαλψης, της συμμετοχής στο πολιτικό γίνεσθαι κ.α., η έλλειψη αυτών έχει ως αναμενόμενο αποτέλεσμα την οικονομική ανέχεια και την περιθωριοποίησή. Ο «κοινωνικός αποκλεισμός» χαρακτηρίζει, δηλαδή, τόσο μια κατάσταση, όσο και μια συνεχή διαδικασία και συνεπάγεται πως ένα άτομο ή μια ολόκληρη κοινωνική ομάδα μπορεί να βιώσει αποκλεισμό από κοινωνικά, πολιτικά, οικονομικά και πολιτιστικά συστήματα αντίστοιχα. Τα άτομα και οι ομάδες που θεωρούνται «υψηλού κινδύνου» στο να ενταχθούν στην κατηγορία των κοινωνικά αποκλεισθέντων, δεν είναι μόνο εκείνα που τα προσδιορίζει η «διαφορετικότητα» ως προς τη φυλή, την εθνική ταυτότητα, τη γλώσσα ή τη θρησκεία αλλά, επίσης, τα άτομα εκείνα που έχουν χαρακτηριστικά που ο κοινωνιο-πολιτισμικός περίγυρος αντιλαμβάνεται ως μειονεκτήματα και τα οποία προσδιορίζουν τις οικονομικές και κοινωνικές δυνατότητες των ατόμων που διακατέχουν τα χαρακτηριστικά αυτά, έστω κι αν τους αποδόθηκαν μέσα από διαδικασίες για τις οποίες τα ίδια δεν ευθύνονται.

2.3 Η έννοια της κοινωνικής ένταξης

Η κοινωνική ένταξη ορίζεται ως μια δυναμική, αμφίδρομη διαδικασία αμοιβαίας προσαρμογής όλων των προσφύγων και των κατοίκων των κρατών μελών, η οποία στοχεύει στην προώθηση της κοινωνικής συνοχής (Αμίτσης, 2006). Η κοινωνική αλληλεπίδραση ανάμεσα στους πολίτες και τους πρόσφυγες και η ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών είναι από τις προτεραιότητες της κοινωνικής ένταξης. Η κοινωνική ένταξη ως έννοια είναι συνδεδεμένη με εκείνη του κοινωνικού αποκλεισμού, της «αντίθετης» διαδικασίας, δηλαδή, που χαρακτηρίζει την αποξένωση από το οικονομικό και το κοινωνικό γίνεσθαι μιας χώρας (Αμίτσης, 2006). Οι πλευρές της κοινωνικής ένταξης είναι πολλές και τα προβλήματα πολλαπλά.

Πιο αναλυτικά, οι συνθήκες διαμονής των προσφύγων σε αρκετές περιπτώσεις δεν είναι κατάλληλες, κυρίως λόγω της αδυναμίας τους να καταβάλλουν αυξημένα ποσά για την ενοικίαση αξιοπρεπών κατοικιών. Η πλειονότητα αυτών διαμένει σε οικήματα μικρότερα από τις ανάγκες τους και δεν αποκλείεται στην ίδια οικεία να διαμένουν δύο ή περισσότερες οικογένειες (Beyer & Matthes, 2015).

Επιπρόσθετα, η γραφειοκρατία για την νομιμοποίηση της παραμονής τους, αναγκάζει ένα σημαντικό αριθμό προσφύγων να παραμένουν σε καθεστώς

παρανομίας, δίχως να έχουν λάβει τα απαραίτητα έγγραφα διαμονής. Η συγκεκριμένη κατάσταση επηρεάζει ισχυρά τη δυνατότητα της εργασιακής τους απασχόλησης και τους θέτει σε ένα καθεστώς παραοικονομίας, την οποία αδυνατούν να παρακάμψουν (Beyer & Matthes, 2015).

Λόγω των δυσχερών συνθηκών διαβίωσης, της άσχημης οικονομικής κατάστασης και της ανάγκης για επιβίωση με κάθε κόστος, αρκετοί δέχονται να απασχοληθούν σε συνθήκες εργασίας με χαμηλές απολαβές και χωρίς να τους παρέχουν τα νόμιμα δικαιώματα τους, είτε γιατί είναι παράνομα στην χώρα και δεν έχουν ασφαλιστική ικανότητα, είτε γιατί οι εργοδότες επιλέγουν να κοιτάξουν το οικονομικό τους συμφέρον (Greussing & Boomgaarden, 2017). Παράλληλα, η ανασφάλιστη εργασιακή απασχόληση συνεπάγεται με την αδυναμία των προσφύγων να έχουν πρόσβαση σε δομές δημόσιας υγείας αποτελώντας κίνδυνο για την διασφάλιση της υγείας τους. Στο σημείο αυτό υποστηρίζουμε την άποψη του Mighealthnet (2009), πως η ισότιμη πρόσβαση των προσφύγων και αιτούντων άσυλο στις υπηρεσίες υγείας αποτελεί «βασική παράμετρο της ένταξής τους στην ελληνική κοινωνία, της διασφάλισης της δημόσιας υγείας και του σεβασμού του ανθρώπινου δικαιώματος στην αξιοπρέπεια και τη ζωή».

Κατά συνέπεια, η διαρκής ανασφάλεια, το άγχος και η πίεση που βιώνουν λόγω των στρεσογόνων συνθηκών, προκαλούν διαταραχές τόσο στη σωματική όσο και στην ψυχική υγεία των προσφύγων. Διαταραχές ύπνου, αγχώδεις διαταραχές και καταθλιπτικά συμπτώματα καταγράφονται σε υψηλά ποσοστά βάλλοντας το επίπεδο της καθημερινής τους διαβίωσης (Lawlor, 2015). Σύμφωνα με τον νόμο 4368/2016 και το άρθρο 33, οι εξυπηρετούμενοι που πληρούν ορισμένες προϋποθέσεις και κατατάσσονται σε κατηγορίες ευάλωτων κοινωνικών ομάδων μπορούν να αξιολογηθούν από την Κοινωνική Υπηρεσία του εκάστοτε νοσοκομείου για την χορήγηση προσωρινής Κάρτας Υγειονομικής Περίθαλψης Αλλοδαπού (ΚΥΠΑ) έως την έκδοση της μόνιμης κάρτας για την δαπάνη νοσηλείας και παροχή φαρμακευτικής αγωγής (Π.Α.Γ.Ν.Η., 2018.).

Μια από τις κυριότερες δυσκολίες των προσφύγων, η οποία ταυτόχρονα επηρεάζει και ένα πλήθος άλλων πεδίων, είναι η ελλιπής γνώση και κατανόηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής. Η αδυναμία συνεννόησης συνιστά σημαντικό φραγμό στην ομαλή ένταξη των προσφύγων. Η αδυναμία στην επικοινωνία επηρεάζει πέρα από

την καθημερινότητα των ατόμων και την δυνατότητα επαγγελματικής απορρόφησης ή ανέλιξης. Η μη ορθή χρήση της ελληνικής γλώσσας δεν επιτρέπει στους πρόσφυγες να απασχοληθούν στον εργασιακό τομέα που επιθυμούν, καθώς είναι αντιληπτό ότι η επιλογή σε μια θέση εργασίας συνεπάγεται την παρουσία ενός επαρκούς επιπέδου γλωσσικής κατανόησης με στόχο τη διασφάλιση της ομαλής επικοινωνίας (Lawlor, 2015).

Σύμφωνα με την Παπαδοπούλου (2007), η κοινωνική ένταξη αποκτά διαφορετικό περιεχόμενο και έχει διαφορετικές διαστάσεις για κάθε περίπτωση, χωρίς να έχει τις ίδιες συνέπειες για το μεταναστευτικό πληθυσμό που βρίσκεται στην χώρα. Ο όρος αποτελεί προϊόν πολιτικής ερμηνείας και κοινωνικής διαπραγμάτευσης, ανάλογα με την πολιτική και οικονομική συγκυρία αλλά και τις ιδιαιτερότητες και τις ευαισθησίες της εκάστοτε κοινωνίας (Παπαδοπούλου, 2007).

2.3 Κοινωνική Ένταξη, βασικά χαρακτηριστικά

Ως κύριο στοιχείο της κοινωνικής ένταξης είναι η υποχρεωτική προσέγγισή της ως μια αμφίδρομη διαδικασία, η οποία παρέχει δικαιώματα αλλά συγχρόνως συνοδεύεται από αντίστοιχες υποχρεώσεις απέναντι στην κοινωνία που δέχεται και παράλληλα παρέχει τις κατάλληλες συνθήκες για την πλήρη συμμετοχή των ανήλικων προσφύγων στα κοινά (Ahmed & Matthes, 2017).

Οι ανήλικοι πρόσφυγες καλούνται να ενταχθούν σε μια νέα και άγνωστη κοινωνία και να ενσωματωθούν στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο της εκάστοτε τοπικής κοινωνίας. Βασικά χαρακτηριστικά της διαδικασίας ένταξης είναι πως οι ανήλικοι πρόσφυγες θα πρέπει να έχουν ίσες ευκαιρίες στην παροχή εκπαίδευσης, στις υπηρεσίες υγείας και στις συνθήκες διαβίωσης με τους κατοίκους της χώρας υποδοχής. Καίριο στοιχείο στη διασφάλιση της κοινωνικής ενσωμάτωσης αποτελεί η θεώρηση ότι οι πρόσφυγες αποτελούν ισότιμα μέλη της χώρας, στην οποία και επέλεξαν να ζήσουν, γεγονός που συνεπάγεται το σεβασμό απέναντι στη διαφορετικότητά τους (Esses, Medianu & Lawson, 2013).

Σκοπός της κοινωνικής ένταξης των ανήλικων προσφύγων είναι η αρμονική συμβίωση με το γηγενή πληθυσμό της χώρας υποδοχής, η εύρυθμη λειτουργία του

πολυπολιτισμικού συνόλου που διαμορφώνεται και, κατ' επέκταση, η εδραίωση της αίσθησης του ανήκειν στα ανήλικα άτομα (Esses, Medianu & Lawson, 2013).

Με στόχο την ομαλή κοινωνική ένταξη των ανήλικων προσφύγων, ποικίλες προσφυγικές ρυθμίσεις επιχειρούν την επαφή τους με την επικρατούσα κοινωνική ομάδα. Κύρια συνθήκη της κοινωνικής ένταξης αποτελεί η σχολική ενσωμάτωση μέσω της οποίας επιχειρείται η επαφή του παιδιού - πρόσφυγα με τον κοινωνικό περίγυρο (Lawlor, 2015).

Μέσω της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και με επίκεντρο τον πρόσφυγα, προωθείται αρχικά η σχολική ένταξη, η οποία επηρεάζει ισχυρά την κοινωνική, καταπολεμώντας τον κοινωνικό αποκλεισμό. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση αποτελεί το μέσο για την ομαλή επαφή με το διαφορετικό και την καταπολέμηση των πιθανών προκαταλήψεων ενάντια του (Lawlor, 2015).

Ένας από τους κύριους στόχους, αποτελεί η κοινωνικοποίηση των παιδιών-προσφύγων με τρόπο ισορροπημένο ανάμεσα στον πολιτισμό της χώρας καταγωγής τους και της χώρας υποδοχής. Η μεταβίβαση των αξιών και των αρχών ενός άλλου πολιτισμού και η επαφή με ένα νέο τρόπο ζωής, με σεβασμό στον πολιτισμό της καταγωγής τους, αλλά και στον πολιτισμό της χώρας υποδοχής, αμβλύνει την αίσθηση του διαφορετικού και θέτει τις βάσεις για διαβίωση αυτών εντός του κοινωνικού συνόλου. Η εξοικείωση των παιδιών με την κουλτούρα της χώρας υποδοχής, σαφώς, διευκολύνει την κοινωνικοποίηση τους, η οποία είναι απαραίτητη σε αυτήν την τρυφερή ηλικία που βρίσκονται (Brader, Valentino & Suhay, 2008).

Βασικό σημείο της κοινωνικής ένταξης των προσφύγων αποτελεί η γνώση και η κατανόηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής, προκειμένου να διασφαλισθεί ένα αποδεκτό επίπεδο επικοινωνίας. Ως στόχος, ζωτικής σημασίας, θέτεται η απόκτηση γλωσσικών δεξιοτήτων, η οποία παρέχει στήριξη στους ανήλικους πρόσφυγες στην προσπάθεια τους να έρθουν σε επαφή με το κοινωνικό σύνολο και να αναπτύξουν υγιείς σχέσεις με αυτό. Ο πρόσφυγας δεν αισθάνεται πλέον περιθωριοποιημένος αλλά δύναται μέσω της επικοινωνίας να αναπτύξει τους απαιτούμενους δεσμούς με την κοινωνία (Aalberg, Iyengar & Messing, 2012).

Τέλος, η ζωή ενός πρόσφυγα χαρακτηρίζεται από ένα σύνολο δυσκολιών και αλλαγών, τις οποίες καλείται να αντιμετωπίσει και να προσαρμοσθεί σε αυτές επιχειρώντας ένα νέο ξεκίνημα στη ζωή του, είναι κατανοητό πως για έναν πρόσφυγα

σε μικρή ηλικία αυτή η απότομη αλλαγή μπορεί να επιφέρει υπέρογκα προβλήματα. Η συναισθηματική σύγχυση είναι έντονη και συχνά οι ιδιαίτερες συνθήκες διαβίωσης που αντιμετωπίζει στη χώρα υποδοχής εντείνουν την φόρτιση του, επιβάλλοντας του πληθώρα εμποδίων. Στόχος των προσφυγικών πολιτικών θα πρέπει να είναι η διευκόλυνση της κοινωνικής ενσωμάτωσης και της αποδοχής από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο (Brader, Valentino & Suhay, 2008).

2.4 Η αναγκαιότητα ένταξης των ανήλικων προσφύγων στις τοπικές κοινωνίες

Η εκπαίδευση λειτουργεί ως βασικός πυλώνας της κοινωνικής ένταξης των ανήλικων προσφύγων. Το νέο νομοθετικό πλαίσιο για την εκπαίδευση και την υποστήριξη των μορφωτικών δικαιωμάτων των παιδιών και εφήβων όπως ορίζεται στον Κώδικα Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης (Ν.4251/2014), εστιάζοντας το ενδιαφέρον του σε χαρακτηριστικά όπως: Νομιμότητα, Αποδοχή Δικαιωμάτων και Κοινωνική Ένταξη, δημιουργεί μια νέα κατάσταση. Οι αλλαγές της κοινωνίας και οι συνέπειες μιας υπάρχουσας πολυπολιτισμικής πραγματικότητας, δημιουργούν θέματα που χρήζουν άμεσης επίλυσης σε διάφορες πτυχές της κοινωνικής ζωής. Ένα από αυτά τα θέματα είναι και η εκπαίδευση των παιδιών που βρίσκονται στη χώρα μας και έχουν γλωσσικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες (Αναγνώστου & Νικόλοβα, 2017).

Η εκπαίδευση ως ένα από τα δομικά στοιχεία της κοινωνίας, έχει τον ρόλο της κινητήριας δύναμης με στόχο την κοινωνική ενσωμάτωση και συνοχή. Οι κυριότερες πτυχές της ένταξης αφορούν, όχι μόνο την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και τη συμμετοχή τους στις σχολικές δραστηριότητες, αλλά αναπτύσσεται και σε δύο ακόμη σημαντικά πεδία: την επικοινωνία με τους γονείς και την συμμετοχή τους στις δραστηριότητες που αναπτύσσει η εκπαιδευτική διαδικασία. Το άνοιγμα όλων αυτών των δράσεων στην τοπική κοινότητα έχει απώτερο σκοπό την ανάπτυξη της αποδοχής και, εν τέλει, την ευρύτερη κοινωνικοποίησή τους (Αναγνώστου & Νικόλοβα, 2017). Η αξιοποίηση του τοπικού πολιτισμικού κεφαλαίου από τη χώρα υποδοχής των προσφύγων είναι σημαντική, ώστε να επιτευχθεί η κοινωνική βελτίωση και πρόοδος προς όφελος του συνόλου, ενώ ιδιαίτερα οι εξωσχολικές δραστηριότητες αποτελούν τις γέφυρες μεταξύ προσφύγων και γηγενών μαθητών.

Η εκπαίδευση αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα ομαλής εγκατάστασης των προσφύγων στη χώρα υποδοχής και ένα μέρος κάλυψης τόσο των συναισθηματικών και μαθησιακών όσο και των κοινωνικών αναγκών τους (Nakeyar, Esses & Reid, 2018). Η ένταξη στην εκπαίδευση αποτελεί τη διαδικασία με την οποία το σχολείο επιχειρεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες αυτές, προσαρμόζοντας κατάλληλα τις δομές, τις πρακτικές που ακολουθεί και την οργάνωσή του συστήματος με σκοπό την πιο ανώδυνη προσαρμογή (Unesco, 2005).

Στο ολιστικό μοντέλο εκπαίδευσης που προτείνει ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), η κοινωνική ένταξη των προσφύγων θεωρείται ως ιδιαίτερα σημαντική και αποτελεί έναν από τους παράγοντες που συμβάλλουν στην εκπαιδευτική ενσωμάτωση τους (OECD, 2019). Καθώς αποκτούν πρόσβαση στην εκπαίδευση, τους παρέχονται ευκαιρίες για να καλύψουν τις πολύπλευρες κοινωνικές τους ανάγκες, αφού το σχολείο αποτελεί ένα σημαντικό χώρο κοινωνικοποίησης. Ακόμη, έρχονται σε επαφή με συνομηλίκους αλλά και με τους εκπαιδευτικούς, εξυπηρετώντας την ανάγκη για επικοινωνία που έχει κάθε άτομο ως συστατικό στοιχείο ενός πολιτισμού και ατομικής εξέλιξης (Baker, 1990) και η οποία είναι απαραίτητη προκειμένου να επιτευχθεί η μάθηση. Παράλληλα, το σχολικό και το ευρύτερο περιβάλλον κοινωνικοποίησης βοηθάει το άτομο και στην ανάπτυξη της κοινωνικής του ταυτότητας, δηλαδή το κατευθύνει να διερευνήσει το ποιος είναι, τι αισθάνεται και τι προσδοκίες έχει (McLeod, 2008). Οι πρόσφυγες μαθητές ξεκινούν να αναπτύσσουν ταυτότητες στο χώρο του σχολείου, σε ένα νέο πολιτισμικό πλαίσιο, επιχειρώντας να βρουν τη σωστή ισορροπία ανάμεσα στην κουλτούρα τους και την κουλτούρα της χώρας υποδοχής (Rossiter, Hatami, Ripley & Rositter, 2015). Ταυτόχρονα, η κοινωνική ένταξη στο χώρο του σχολείου περιλαμβάνει όλες τις ευκαιρίες για αλληλεπίδραση και επικοινωνία που έχουν ανάγκη οι πρόσφυγες μαθητές με τους υπόλοιπους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς του σχολείου, και η οποία μπορεί να συμβαίνει σε όλους τους χώρους του και τις εκφάνσεις της σχολικής ζωής, όπως για παράδειγμα κατά τη διδασκαλία στην τάξη, κατά το διάλειμμα, ή τη συμμετοχή στις υπόλοιπες δράσεις και εκδηλώσεις του σχολείου (Farmer, Hamm, Dawes, Barko-Alva & Cross, 2019).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Δομές & Εκπαιδευτικά προγράμματα ένταξης ανήλικων προσφύγων

3.1 Οι δομές ένταξης ανήλικων προσφύγων

Δομές Φιλοξενίας

Με απώτερο στόχο την στήριξη των ανήλικων προσφύγων κατά την είσοδο τους στην Ελλάδα και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, έχει ιδρυθεί ένα σύνολο δόμων, ομάδων και οργανώσεων που ασχολούνται με το μείζον προσφυγικό ζήτημα. Μέσα από ενεργητικές δράσεις επιχειρείται η ευαισθητοποίηση του κοινωνικού συνόλου και η εξάλειψη του ρατσισμού απέναντι σε αυτά τα παιδιά, με την κοινωνική αποδοχή τους (Matthes & Schmuck, 2017).

Κέντρα Κράτησης Προσφύγων

Όταν οι πρόσφυγες εισέρχονται στην Ελλάδα παράνομα συλλαμβάνονται και οδηγούνται στα Κέντρα Κράτησης Προσφύγων. Σύμφωνα με τους Γιατρούς Χωρίς Σύνορα, οι συνθήκες διαβίωσης στα Κέντρα Κράτησης είναι απάνθρωπες και επικρατεί συνωστισμός. Αυτό ήταν κάτι που τον Σεπτέμβριο 2010, κλιμάκιο της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε. για τους πρόσφυγες χαρακτήρισε τραγική την κατάσταση στα Κέντρα Κράτησης και το φαινόμενο των προσφυγικών ροών που αντιμετωπίζει η Ελλάδα ως «ανθρωπιστική κρίση», όπως έχει ήδη αναφερθεί.

Πρωταρχική υποχρέωση για τους ασυνόδευτους ανηλίκους είναι να σταλούν σε Κέντρα και Δομές Φιλοξενίας, ειδικά διαμορφωμένα για παιδιά. Τις περισσότερες φορές αυτό όμως δεν είναι εφικτό, με αποτέλεσμα τα ανήλικα να πρέπει να παραμείνουν σε Κέντρα Κράτησης. Η κράτηση πραγματοποιείται μόνο εάν δεν υπάρχει η δυνατότητα να εφαρμοστούν μέτρα κατάλληλα για τους ανηλίκους και ορίζεται για ένα μικρό χρονικό διάστημα (Πουλαράκης, 2012). Η διάρκεια κράτησης ορίζεται για μικρό διάστημα από 1-4 μήνες, μέχρι να μπορέσουν να μεταφερθούν σε κατάλληλες Δομές Φιλοξενίας. Ωστόσο, συχνά λόγω του μεγάλου αριθμού ασυνόδευτων ανηλικών και των περιορισμένων θέσεων στα Κέντρα, ο χρόνος παραμονής τους στην κράτηση αυξάνεται και οι ανήλικοι βιώνουν για μεγάλο χρονικό

διάστημα τις δύσκολες αυτές συνθήκες. Το γεγονός αυτό έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα βλαπτικό για τα παιδιά τόσο για την ψυχολογία, όσο και για την υγεία τους (Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, 2012).

Ο Θεσμός της Επιτροπείας

Τα ασυνόδευτα παιδιά, όπως έχει αναφερθεί, είναι τα παιδιά που δεν έχουν μαζί τους γονείς τους ή κάποιον κοντινό συγγενή τους, που να προκύπτει η συγγένεια από επίσημο έγγραφο, και βρίσκονται μόνα τους σε μία ξένη χώρα. Ο ενήλικας που θα τα συνόδευε σε κανονικές συνθήκες θα αναλάμβανε και τα δικαιώματα τους, την προστασία, τη φροντίδα και την υπεράσπιση των συμφερόντων τους. Ωστόσο, όσο απουσιάζει αυτό το πρόσωπο είναι βασική απαίτηση και ρύθμιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης να διορίζεται για τον ασυνόδευτο ανήλικο ένας εκπρόσωπος που θα αναλαμβάνει να εκπροσωπεί νόμιμα όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του παιδιού, πάντα με βάση το συμφέρον του ίδιου του παιδιού (Δημητροπούλου & Παπαγεωργίου, 2008).

Σύμφωνα με το Προεδρικό Διάταγμα 141/2013, στην Ελλάδα η ρύθμιση αυτή εφαρμόζεται μέσω των αρμόδιων αρχών, που αναλαμβάνουν τις διαδικασίες προκειμένου να εξασφαλίσουν στον ανήλικο έναν αρμόδιο εκπρόσωπο που θα τον αντιπροσωπεύει στα ζητήματά του. Αρχικά, ενημερώνεται ο Εισαγγελέας Ανηλίκων ή ο, κατά τόπους, αρμόδιος εισαγγελέας και ενεργεί ως προσωρινός επίτροπος αναλαμβάνοντας όλες τις ενέργειες που πρέπει, μέχρι να διοριστεί ο βασικός επίτροπος του ανηλίκου, που θα είναι μόνιμος. Η επιτροπεία είναι η διαδικασία που πραγματοποιεί ο επίτροπος του ανηλίκου με σκοπό να αναλάβει την επιμέλεια του και τη νόμιμη εκπροσώπησή του, προκειμένου το ανήλικο άτομο να έχει πρόσβαση σε δομές που δικαιούται όπως π.χ. στην εκπαίδευση. Ο επίτροπος αναλαμβάνει τα καθήκοντά του μέσω δικαστικής απόφασης και οι διαδικασίες που πραγματοποιεί επιβλέπονται και ελέγχονται από το εποπτικό συμβούλιο. Ο θεσμός της Επιτροπείας είναι σημαντικό βήμα για τις νόμιμες διαδικασίες των ασυνόδευτων ανηλίκων και την ομαλή ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία (Δημητροπούλου & Παπαγεωργίου, 2008).

Δομές Φιλοξενίας / Προσωρινής Υποδοχής

Καθώς μια οικογένεια που αναγκάζεται να εγκαταλείψει την πατρίδα της και εισέλθει στην χώρα υποδοχής κυριαρχεί πρωτίστως η ανάγκη εύρεσης καταλύματος, για αυτόν τον σκοπό έχουν δημιουργηθεί οι Δομές Φιλοξενίας. Οι δομές αυτές βρίσκονται ανά την ελληνική επικράτεια και παρέχουν προσωρινή διαμονή σε πρόσφυγες, σε ασυνόδευτους ή μη ανήλικους και σε όσους ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες πληθυσμού (Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου, 2016).

Οι Δομές παρέχουν ένα σταθερό πλαίσιο διαμονής που καλύπτει, όχι μόνο τις βασικές βιοτικές και κοινωνικές ανάγκες των φιλοξενουμένων, αλλά και τις παιδαγωγικές και μαθησιακές ανάγκες αυτών. Στις Δομές οι διαμένοντες τελούν υπό καθεστώς ελεύθερης διαβίωσης με την υποχρέωση να τηρούν τους εσωτερικούς κανονισμούς προκειμένου να μην παρεμποδίζεται η εύρυθμη λειτουργία της Δομής. Επιπλέον, οι υπηρεσίες που προσφέρονται αφορούν στη στέγαση και σίτιση, την ενημέρωση και πληροφόρηση των φιλοξενουμένων για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους στη χώρα, την ψυχοκοινωνική υποστήριξή τους, τη διευκόλυνση της πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας, την παροχή βασικών ειδών ατομικής υγιεινής, ένδυσης και υπόδησης, την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας καθώς και την πρόσβαση σε προγράμματα εκπαίδευσης και ανάπτυξης δεξιοτήτων. Τέλος, οι φιλοξενούμενοι στις Δομές οφείλουν να αποχωρήσουν από αυτές εντός προθεσμίας τριάντα ημερών από την επίδοση σε αυτούς της απόφασης αναγνώρισης παροχής καθεστώτος διεθνούς ή επικουρικής προστασίας. Στην περίπτωση των ασυνόδευτων ανηλίκων η προαναφερόμενη προθεσμία ξεκινά από την ενηλικίωσή τους (Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου, 2016).

Το 2007 το Προεδρικό Διάταγμα 220/2007 εξασφάλισε ότι τα παιδιά είναι απαραίτητο να στεγάζονται με συγγενείς τους ή σε ανάδοχη οικογένεια ή στα Κέντρα Φιλοξενίας ειδικά για ανήλικους. Η στέγαση είναι αναγκαίο να προστατεύει το νέο από τους κινδύνους, όπως από ανθρώπους που προσπαθούν να έχουν οικονομικά κέρδη εκμεταλλευόμενοι την κατάστασή του. Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι παραπέμπονται στους αρμόδιους φορείς κοινωνικής πρόνοιας και προστασίας για τους πρόσφυγες. Οι αρμόδιες αρχές ενημερώνουν το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης για να εξασφαλίσουν στα παιδιά στέγη και κατάλληλες συνθήκες διαβίωσης. Το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ) αναλαμβάνει να ρυθμίσει τα θέματα σχετικά με τη στέγαση και τις Δομές Φιλοξενίας των ανηλίκων. Επίσης, αναλαμβάνει

θέματα σχετικά με τα στατιστικά στοιχεία των παιδιών. Έτσι, το ΕΚΚΑ αποτελεί από το 2012 τον βασικό φορέα που διαχειρίζεται τα αιτήματα στέγασης όσων αιτούνται άσυλο και προστασία συμπεριλαμβανομένων και των ασυνόδευτων ανηλίκων (Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης, 2012).

Κοινωνικό ΕΚΑΒ

Το Κοινωνικό ΕΚΑΒ είναι μια ανεξάρτητη κοινωνική οργάνωση με έδρα την Αθήνα που ασχολείται με την καταπολέμηση κάθε μορφής κοινωνικού αποκλεισμού. Στόχος της οργάνωσης είναι να προσεγγίσει και να βοηθήσει ανθρώπους και ομάδες που αδυνατούν να καλύψουν τις προσωπικές βασικές τους ανάγκες με αποτέλεσμα αρκετές φορές απορρίπτονται από το κοινωνικό σύνολο.

Τον Οκτώβρη 2019, το Κοινωνικό ΕΚΑΒ ανέλαβε τη λειτουργία τριών Δομών Φιλοξενίας ασυνόδευτων παιδιών, στο πλαίσιο της δράσης «Νεφέλη», που υλοποιείται με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Εθνικού Προγράμματος του Ταμείου Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης. Μέσω του συγκεκριμένου προγράμματος ξεκίνησε η λειτουργία δύο Δομών Φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων στην Αττική και μίας στο Νομό Καστοριάς. Στις συγκεκριμένες δομές προσφέρονται στέγαση, σίτιση, ιατρική και ψυχολογική υποστήριξη, επιμόρφωση και ψυχαγωγία. Βασικός στόχος της δράσης είναι η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης και η ανάπτυξη των δεξιοτήτων των παιδιών, με σκοπό την ένταξή τους στην Ελληνική και Ευρωπαϊκή πραγματικότητα, αλλά και η παροχή νομικής υποστήριξης για τις διαδικασίες επανένωσής τους με τις οικογένειές τους (Κοινωνικό ΕΚΑΒ, Χ.Χ.).

Δομή Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων στην Αθήνα – ΜΕΤΑδραση

Η ΜΕΤΑδραση, στο πλαίσιο της προστασίας των ασυνόδευτων ανηλίκων, τον Αύγουστο του 2016, δημιούργησε τη Δομή Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων στην Αθήνα.

Στόχος της είναι η ελαχιστοποίηση έως και εξάλειψη του χρόνου παραμονής των ασυνόδευτων ανηλίκων σε Κέντρα Κράτησης. Η δράση αυτή συμβάλλει ουσιαστικά στην προστασία των ανηλίκων και εξασφαλίζει την παροχή κατάλληλων υπηρεσιών μέσα σε ένα ασφαλές περιβάλλον για τα παιδιά. Στην συγκεκριμένη δομή,

εξασφαλίζετε η κάλυψη των καθημερινών αναγκών των ανηλίκων, παρέχεται ψυχολογική και κοινωνική στήριξη, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και νομική συμβουλευτική ενώ παράλληλα οργανώνονται κοινωνικές, πολιτιστικές, ψυχαγωγικές και εκπαιδευτικές δράσεις (ΜΕΤΑΔραση – Δράση για τη Μετανάστευση και την Ανάπτυξη, Χ.Χ.).

Ξενώνας Ασυνόδευτων Ανηλίκων Προσφύγων «Εστία» - ΜΚΟ «ΑΠΟΣΤΟΛΗ»

Ο Ξενώνας Ασυνόδευτων Ανηλίκων Προσφύγων «Εστία» χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα «Ενίσχυση συστήματος Υποδοχής και Λειτουργίας Δομών Ασυνόδευτων Ανηλίκων στην Ελλάδα» (“Reinforcing the UAM Reception and Accommodation System in Greece”) και παρέχει υπηρεσίες υποδοχής και φιλοξενίας σε αιτούντες άσυλο/πρόσφυγες.

Ο Ξενώνας αποσκοπεί στην παροχή ψυχολογικής υποστήριξης και συμβουλευτικής ως προς την κοινωνική ένταξη τους, δημιουργική απασχόληση, πρωτοβάθμια ιατρική φροντίδα, εκπαίδευση με την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και χρήσης ηλεκτρονικών υπολογιστών. Παράλληλα, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι απασχολούνται σε μια ευρεία σειρά αθλητικών, πολιτιστικών και περιβαλλοντικών δραστηριοτήτων, οι οποίες πραγματοποιούνται μέσω των συνεργασιών της «ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ» και της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών με φορείς της τοπικής κοινωνίας (ΑΠΟΣΤΟΛΗ - Βοήθησε και εσύ να αλλάξει η ζωή μας, Χ.Χ.).

Δομές Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων - ΜΚΟ «ΑΡΣΙΣ»

Η ΜΚΟ «ΑΡΣΙΣ» έχει δημιουργήσει Δομές Φιλοξενίας στον Βόλο, στην Θεσσαλονίκη, στην Αλεξανδρούπολη και στην Αθήνα. Οι δομές αυτές άρχισαν να συγκροτούνται από το 2013, με σκοπό την αντιμετώπιση του προσφυγικού ρεύματος που άκμαζε εκείνη την εποχή και την υλοποίηση σχεδίου δράσης για την προσέγγιση και την αρωγή νεοεισερχόμενων ασυνόδευτων ανηλίκων στη χώρα. Όλο το έργο έχει επιτευχθεί σε συνεργασία και χρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Προσφύγων και του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, στο πλαίσιο του προγράμματος ΜΕΤΟΙΚΟΣ.

Σκοπός είναι η διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ασυνόδευτων ανηλίκων, η εξασφάλιση των κατάλληλων συνθηκών που θεωρούνται απαραίτητες για

την ασφαλή και αξιοπρεπή διαβίωση και ανάπτυξη τους, καθώς και η δημιουργία ευνοϊκών όρων για την προσαρμογή και ένταξή τους στην ελληνική πραγματικότητα με στόχο την αυτονομία ή την επανένωση με τις οικογένειές τους που ζουν σε ευρωπαϊκό έδαφος (ΑΡΣΙΣ – Κοινωνική Οργάνωση Υποστήριξης Νέων, Χ.Χ.).

Δομές Φιλοξενίας – ΣΥΝΥΠΑΡΞΙΣ / Οικουμενικό Πρόγραμμα Προσφύγων

Από τις αρχές του 2020, η “ΣΥΝΥΠΑΡΞΙΣ” λειτουργεί Δομές Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων προσφύγων ανά την Ελλάδα, στο πλαίσιο του Έργου “Δημιουργία και λειτουργία Δομών Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων της Εκκλησίας της Ελλάδος” με χρηματοδότηση αρχικά το Εθνικό Πρόγραμμα Ταμείου Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης και από το Τομεακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου.

Σε αυτές εκτός από τη στέγη και την παροχή των αναγκαίων, τα παιδιά έχουν πρόσβαση σε ψυχοκοινωνική και νομική υποστήριξη και σε ιατροφαρμακευτική και νοσηλευτική φροντίδα, υπηρεσίες διαμεσολάβησης, εκμάθηση ελληνικών και αγγλικών, καθώς και άλλων μαθημάτων, ενώ λαμβάνουν τις εκπαιδευτικές και κοινωνικές βάσεις και ευκαιρίες, που θα τους επιτρέψουν να εκπληρώσουν τα όνειρά τους στο μέλλον (ΣΥΝΥΠΑΡΞΙΣ – Οικουμενικό Πρόγραμμα Προσφύγων, Χ.Χ.).

Δομή Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων “Ελαία” – ΜΚΟ «Οι Γιατροί του Κόσμου»

Η Δομή Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων βρίσκεται στην Παιανία και ξεκίνησε να λειτουργεί το 2016. Οι υπηρεσίες που παρέχονται, κατά τη διάρκεια της παραμονής των παιδιών στην Δομή Φιλοξενίας, εκτός από τις βιολογικές και ανάγκες ασφάλειας, είναι η νομική βοήθεια και πληροφόρηση, η κοινωνική συμβουλευτική και ψυχολογική υποστήριξη. Παράλληλα, στην δομή αποσκοπούν στην διευκόλυνση της προσαρμογής και ένταξης στην τοπική κοινωνική και στην πολιτισμική πραγματικότητα, καθώς και στην οργάνωση επιμορφωτικών και ψυχαγωγικών εκδηλώσεων και δραστηριότητες δημιουργικής αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου τους (Γιατροί του Κόσμου - Όπου υπάρχουν άνθρωποι..., Χ.Χ.).

Κέντρα Φιλοξενίας Αιτούντων Άσυλο – I.NE.ΔΙ.ΒΙ.Μ.

Τα Κέντρα Φιλοξενίας Αιτούντων Άσυλο είναι πρότυπα κέντρα φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων και μονογονεϊκών οικογενειών νεαρών γυναικών, και ανήλικων κοριτσιών που αιτούνται άσυλο. Τα Κέντρα Φιλοξενίας Αιτούντων Άσυλο λειτούργησαν με τη συγχρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Προσφύγων, σε συνεργασία με το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης στην αρχή και μετέπειτα με το Υπουργείο Εργασίας.

Το I.NE.ΔΙ.ΒΙ.Μ. δημιούργησε το πρώτο κέντρο το 2000 στα Ανώγεια της Κρήτης και ακολούθησε η πιλοτική δομή φιλοξενίας στη Μαθητική Εστία Αγίων Αναργύρων. Οι δύο αυτές δομές θεωρούνται πρότυπα κέντρα και ανήκουν επισήμως στις δομές φιλοξενίας της Ελλάδας, προσφέροντας 90 θέσεις φιλοξενίας ανά έτος σε ασυνόδευτα ανήλικα, μονογονεϊκές οικογένειες και εγκύους. Τα Κέντρα παρέχουν εξειδικευμένες νομικές, κοινωνικές υπηρεσίες και ψυχολογική στήριξη. Επιπλέον, για την εξασφάλιση της σωστής επικοινωνίας και για την διευκόλυνση της καθημερινότητας προσφέρει διαρκή διερμηνεία και εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας (Ίδρυμα Νεολαίας & Δια Βίου Μάθησης, Χ.Χ.).

Δομή Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων στα Ιωάννινα / «Ενίσχυση Συστήματος Υποδοχής και Λειτουργίας Δομών Ασυνόδευτων Ανηλίκων στην Ελλάδα - ICS

Από το 2021 το πρόγραμμα υλοποιείται στο πλαίσιο της Δράσης: «Δομή Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων στα Ιωάννινα». Το έργο συγχρηματοδοτείται από τον Μηχανισμό Έκτακτης Βοήθειας του Ταμείου Ασύλου Μετανάστευσης και Ένταξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πλαίσιο συμφωνίας χρηματοδότησης με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για το πρόγραμμα «Ενίσχυση συστήματος Υποδοχής και Λειτουργίας Δομών Ασυνόδευτων Ανηλίκων στην Ελλάδα».

Η Δομή Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων παρέχει χώρους στέγασης, πλήρως εξοπλισμένους, καθώς και βασικές υπηρεσίες προστασίας και φροντίδας. Βασικός στόχος της Δομής είναι η διασφάλιση ενός επαρκούς πλαισίου προστασίας και φροντίδας και η ομαλή μετάβαση στην ενηλικίωση των Ασυνόδευτων Ανηλίκων. Παρέχονται πολυποικιλές υπηρεσίες όσον αφορά την εκπαίδευση, την νομική και την ψυχοκοινωνική στήριξη, ταυτόχρονα βοηθούν στην διεκπεραίωση όλων των διαδικασιών που αφορούν στην επανασύνδεση του Ασυνόδευτου Ανηλίκου με την

οικογένειά του, όπου αυτή και αν βρίσκεται, με βάση το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού (Διεθνές Κέντρο για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη – ICSD, X.X.).

Στήριξη Ασυνόδευτων Ανηλίκων Προσφύγων – Μέριμνα για το Παιδί

Η Μέριμνα από το 2016, συμμετέχει ενεργά στη στήριξη των ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων που βρίσκονται στη χώρα μας. Πιο συγκεκριμένα, έχει υλοποιήσει προγράμματα που αφορούν στην ενδυνάμωση των εργαζομένων σε Δομές Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων προσφύγων, μέσω επιμόρφωσης και κλινικής εποπτείας, και στην παροχή υπηρεσιών ψυχικής υγείας σε ευάλωτους ασυνόδευτους ανήλικους που διέμεναν σε μεταβατικά κέντρα φιλοξενίας πριν την μετεγκατάστασή τους.

Τα Συμβουλευτικά Κέντρα Στήριξης στο Πένθος της Μέριμνας στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, παρέχουν δωρεάν ψυχολογική στήριξη σε ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες που έχουν βιώσει απώλεια (Μέριμνα για το παιδί, X.X.).

Ανάδοχες Οικογένειες για τα Ασυνόδευτα Ανήλικα

Αν και σύμφωνα με τις ρυθμίσεις της Ε.Ε. υπάρχει ο τρόπος τα ασυνόδευτα παιδιά να μένουν με ανάδοχες οικογένειες, στην Ελλάδα ο τρόπος αυτός δεν εφαρμόζεται στο βαθμό που θα έπρεπε, αλλά μόνο μερικώς. Αρχικά, τα παιδιά έχουν την επιλογή να μείνουν με ενήλικους συγγενείς τους. Αυτή η λύση φέρνει όμως ορισμένα προβλήματα, καθώς πρέπει να πραγματοποιηθούν μια σειρά από κάποιες διαδικασίες που θα αποδεικνύουν τη συγγένεια των παιδιών με τους ενήλικες, καθώς και μέσω των απαραίτητων νόμιμων εγγράφων να πιστοποιηθούν οι όποιες διαδικασίες. Αυτές οι διαδικασίες θέλουν χρόνο μέχρι να εγκριθούν καθώς και χρήματα. Έτσι οι διαδικασίες στην ουσία δεν προχωράνε και η έγκριση δεν δίνεται για να μείνουν τα παιδιά με τους ενήλικους συγγενείς τους. Επίσης, αν εγκριθούν θα πρέπει να γίνεται έλεγχος στους συγγενείς και στο κατά πόσο είναι σωστή η φροντίδα που παρέχουν στο παιδί, αλλά και αν οι συνθήκες διαμονής είναι οι κατάλληλες, με σκοπό το παιδί να έχει ασφάλεια και να είναι προστατευμένο από καταστάσεις που μπορεί να το θέσουν σε κίνδυνο (Δημητροπούλου & Παπαγεωργίου, 2008).

Η αναδοχή σε οικογένειες είναι μία ρύθμιση που ισχύει και προτείνεται ως λύση στην Ε.Ε. και στην Ελλάδα με τις ανάλογες διατάξεις. Στην ουσία παρέχεται η δυνατότητα στους ασυνόδευτους ανήλικους να ενσωματωθούν σε ελληνικές

οικογένειες, που θα αναλάβουν με τη σειρά τους τη φροντίδα τους. Οι ανάδοχοι γονείς μπορούν να αναλάβουν, μέσω δικαστικής απόφασης, την επιμέλεια του παιδιού και να παρέχουν στον ανήλικο μία οικογένεια για να μεγαλώσει προστατευμένος μέσα σε αυτή. Εδώ πρέπει να επισημάνουμε ότι δεν επηρεάζονται οι σχέσεις του παιδιού με τους πραγματικούς γονείς του ή με τον θεσμό της επιτροπείας, που συνεχίζει να ισχύει κανονικά ακόμα και μετά την αναδοχή. Ο θεσμός της αναδοχής θεωρείται εδώ και πολλά χρόνια μια από τις καλύτερες λύσεις για αυτά τα παιδιά. Παρ' όλα αυτά στην πράξη ο θεσμός αυτός δεν ισχύει και όταν εφαρμοσθεί γίνεται για ελάχιστες περιπτώσεις, καθώς εντοπίζονται πολλές δυσκολίες και ελλείψεις στο σύστημα της Ελλάδας και στο κατά πόσο αυτό υποστηρίζει την αναδοχή (Συνήγορος του Πολίτη, 2012).

Σημαντικό είναι να αναφερθεί πως το 2016 η ΜΕΤΑδραση ανέλαβε να ξεκινήσει ένα πρόγραμμα αναδοχής των ασυνόδευτων ανηλίκων. Ο σκοπός ήταν να δοθεί στα παιδιά ένα σπίτι προκειμένου να μπορέσουν να ενταχθούν με τη βοήθεια της ανάδοχης οικογένειας στην ελληνική κοινωνία. Ήδη από την πιλοτική φάση του προγράμματος, 13 παιδιά φιλοξενήθηκαν από ελληνικές οικογένειες (ΜΕΤΑδραση, 2017).

Εκπαιδευτικά προγράμματα ένταξης ανήλικων προσφύγων στις εκπαιδευτικές δομές

Στις μέρες μας, το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα αντικρίζει την πρόκληση της αντιμετώπισης των πολιτισμικών αλλαγών και της αυξανόμενης ανομοιογένειας του μαθητικού πληθυσμού, που δημιουργούνται από την κοινωνική πραγματικότητα, ενώ παράλληλα, καλείται να απαντήσει στο ερώτημα αν και κατά πόσο είναι σε θέση να επιλύει τα προβλήματα που προκύπτουν. Το ελληνικό σχολείο εξακολουθεί σε σημαντικό βαθμό να έχει μονοπολιτισμικό προσανατολισμό, αν και πολλές φορές διαφαίνονται οι δυνατότητες για ένα διαπολιτισμικό άνοιγμα (Σκούρτου, 2011). Η διαπολιτισμική εκπαίδευση βασίζεται στην πεποίθηση ότι όλες οι δομές της εκπαίδευσης πρέπει να προσαρμόζονται στην πραγματικότητα της πολυπολιτισμικής κοινωνίας της εκάστοτε χώρας. Εντούτοις, είναι ακόμη πολύ μικρές οι αλλαγές που υπάρχουν σε όλες τις πλευρές της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Το εκπαιδευτικό σύστημα αν και αποδέχεται, τουλάχιστον θεωρητικά, τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, η οποία προωθεί την ισότητα, το σεβασμό της διαφορετικότητας, την ανάπτυξη της αλληλεγγύης, την αλληλεπίδραση και την απουσία των εθνικιστικών συμπεριφορών, δεν έχει καταστεί δυνατόν να απαγκιστρωθεί από την υποχρέωση της αποκλειστικής εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας για όλα τα παιδιά των μεταναστών και την αντίστοιχη περιθωριοποίηση των μητρικών γλωσσών τους (Σκούρτου, 2001). Δεν υπάρχει αμοιβαιότητα στην εκπαίδευση όλων των μαθητών ως προς τους διαφορετικούς πολιτισμούς και παράλληλα δεν γίνονται έμπρακτα αποδεκτές οι ανάγκες αυτών των μαθητών για εξειδικευμένα προγράμματα, ούτε επωφελούνται από την προηγούμενη εμπειρία των παιδιών και των γονέων τους, με αποτέλεσμα αυτά να εγκαταλείπουν το σχολείο εξαιτίας των διαφόρων προβλημάτων.

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση χρειάζεται να διαπερνά όλο το φάσμα της σχολικής ζωής. Να έχει αναφορές τόσο στα αναλυτικά προγράμματα αλλά και στην πραγματικότητα που εκφράζεται από την παράλληλη εκπαίδευση που υπάρχει στο σημερινό σχολείο. Τέλος, είναι απαραίτητο να υποστηρίζονται έμπρακτα βασικές αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, όπως η αναγνώριση των κοινωνικο-πολιτισμικών διαφορών καθώς και η προώθηση της πολυγλωσσίας μέσα στο σχολείο (Σκούρτου, 2001).

Οι μαθησιακές ανάγκες των αλλοδαπών μαθητών, η περιορισμένη γνώση της σχολικής γλώσσας αλλά και ο κίνδυνος μειονεκτικής μεταχείρισης και αποκλεισμού, εξαιτίας της πολιτισμικής και φυλετικής διαφορετικότητας - συχνά σε σχέση με την κοινωνική τους προέλευση και το φύλο - αποτελούν σημαντικά προβλήματα.

Η πραγματικότητα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος δημιουργεί για τους πρόσφυγες μαθητές διαφορετικά εμπόδια όπως, επίσης, και ευκαιρίες. Εμπόδια που είναι δυνατόν να δημιουργήσουν πρόσθετες δυσκολίες για την κοινωνική ένταξη των παιδιών, αλλά και ευκαιρίες που αφορούν την ιδιαίτερη υποστήριξη και φροντίδα που χρήζουν, ώστε να πετύχουν μεγαλύτερη συνεργασία και αποδοχή της σχολικής κοινότητας (Σκούρτου, 2011).

3.2 Δομές Υποδοχής και Εκπαίδευσης Προσφύγων (Δ.Υ.Ε.Π.)

Το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (2016), υποστηρίζει τον σχεδιασμό του Υπουργείου Παιδείας & Θρησκευμάτων που έχει στόχο την εκπαιδευτική ένταξη των ανήλικων προσφύγων, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιάζουσες και δύσκολες συνθήκες της παρούσας προσφυγικής κρίσης, που με τη σειρά τους υποδηλώνουν τις ιδιαίτερες εκπαιδευτικές ανάγκες των παιδιών αυτών.

Ειδικότερα, τα παιδιά των προσφύγων ύστερα από τη βίαιη απομάκρυνσή τους από την πατρίδα τους, έχουν παραμείνει εκτός σχολείου για αρκετά μεγάλο διάστημα. Περιορισμένος αριθμός παιδιών-προσφύγων ζουν με την οικογένειά τους σε διαμερίσματα στις πόλεις ή σε χώρους καταλήψεων. Όμως, ο μεγαλύτερος αριθμός των προσφύγων παραμένει στα Κέντρα Φιλοξενίας και για τους περισσότερους από αυτούς η προοπτική να μετεγκατασταθούν σε άλλη χώρα είναι βασικό ζητούμενο.

Αναφορικά με τα παιδιά πρόσφυγες σχολικής ηλικίας, το θεσμικό σχήμα των Τάξεων Υποδοχής ανταποκρίνεται στην εκπαίδευση εκείνων των παιδιών-προσφύγων που είναι ενταγμένα στον αστικό ιστό και έχουν ως ζητούμενο τη σταδιακά πλήρη ένταξή τους στις κανονικές τάξεις του ελληνικού σχολείου. Μάλιστα, η ίδρυση και λειτουργία Τάξεων Υποδοχής εντάσσεται στον προγραμματισμό του σχολείου (π.χ. διαθέσιμες αίθουσες), καθώς ο προβλεπόμενος αριθμός αυτών των παιδιών δεν αποδιοργανώνει τη σχολική μονάδα. Επιπλέον, είναι αναγκαίο σε αυτή την προενταξιακή εκπαιδευτική διαδικασία να δοθούν στα παιδιά εφόδια χρήσιμα για την ομαλή εκπαιδευτική και κοινωνική τους ένταξη είτε παραμείνουν στην Ελλάδα είτε εγκατασταθούν σε άλλη χώρα.

Στο πλαίσιο αυτό στις Δομές Υποδοχής Εκπαίδευσης Προσφύγων (άρθρο 38 του Ν. 4415/2016, Α' 159) εφαρμόζεται εβδομαδιαίο εκπαιδευτικό πρόγραμμα είκοσι ωρών που καλύπτει τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, των μαθηματικών, των αγγλικών και των ηλεκτρονικών υπολογιστών, ενώ περιλαμβάνει καλλιτεχνικές και αθλητικές δραστηριότητες. Οι Δομές Υποδοχής Εκπαίδευσης Προσφύγων λειτουργούν είτε εντός των Κέντρων Φιλοξενίας, είτε εντός των σχολικών μονάδων κατά το απογευματινό πρόγραμμα, ώστε να μην επιβαρύνουν οργανωτικά τις σχολικές μονάδες. Ως εκπαιδευτικό σχήμα έχουν οργανωθεί στη βάση ενός ανοιχτού προγράμματος σπουδών που ανταποκρίνεται στις προαναφερθείσες ιδιαίτερες εκπαιδευτικές ανάγκες των παιδιών-προσφύγων, ώστε να υπάρχουν οι κατάλληλες

προϋποθέσεις για τη σχολική τους επιτυχία στο μέλλον είτε στο ελληνικό είτε σε άλλο εκπαιδευτικό σύστημα.

Η σταδιακή αποκατάσταση του αισθήματος της ασφάλειας και της σταθερότητας, στοιχείων απαραίτητων για την ανάπτυξη όλων των παιδιών, αποτελεί βασική μέριμνα της ελληνικής πολιτείας για όλα τα παιδιά των προσφύγων. Στην περίπτωση των παιδιών προσχολικής ηλικίας, τόσο βασικά θέματα ασφάλειας όσο και αναπτυξιακές ανάγκες καθιστούν προφανείς τους λόγους για τους οποίους η φοίτηση σε νηπιαγωγεία εντός των Κέντρων Φιλοξενίας προκρίνεται ως βέλτιστη μεταβατική λύση. Ειδικότερα, λόγω έλλειψης αιθουσών στις σχολικές μονάδες που βρίσκονται κοντά στα Κέντρα Φιλοξενίας, ο σημαντικά μεγάλος αριθμός των παιδιών θα επέβαλε τη διασπορά και συνακόλουθα την καθημερινή μετακίνησή τους από και προς σχολικά κτίρια περισσότερο ή λιγότερο μακρινών αποστάσεων, γεγονός επιβαρυντικό για την ευαίσθητη σωματική υγεία των πολύ μικρών παιδιών. Επιπλέον, η φοίτηση των παιδιών σε νηπιαγωγεία διεσπαρμένα γύρω από τα Κέντρα Φιλοξενίας θα δυσχέραινε ή και θα απέκλειε τη δυνατότητα των μητέρων να συμμετάσχουν στις δραστηριότητες των παιδιών τους και, μάλιστα, έχοντας ρόλο διαμεσολαβητή. Το γεγονός αυτό είναι μείζονος σημασίας για την ανάπτυξη και εκπαιδευτική ένταξη των μικρών παιδιών, δεδομένου ότι η άμεση συνεργασία γονέων και εκπαιδευτικών, εκτός του ότι καλλιεργεί κλίμα αμοιβαίας εμπιστοσύνης, ενισχύει το αίσθημα της ασφάλειας των παιδιών και επιταχύνει κατά πολύ τον ρυθμό μάθησής τους.

Με την ίδρυση και λειτουργία των Δ.Υ.Ε.Π., η ελληνική πολιτεία ανταποκρίνεται με τρόπο ουσιαστικό και παιδαγωγικά ώριμο στην αναγκαιότητα της εκπαιδευτικής ένταξης των παιδιών προσφύγων, που συνιστά θέμα πολυσύνθετο και εξίσωση με πολλούς αγνώστους. Παρά την πολυπλοκότητα αυτή, η προσφυγική κρίση δεν μπορεί να θέτει σε αναμονή την εκπαίδευση και την προσωπική ανάπτυξη των παιδιών. Όμως, ο μεγάλος αριθμός και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του προσφυγικού μαθητικού πληθυσμού που δεν έχει ενταχθεί στον αστικό ιστό επιβάλλει να λειτουργήσει προπαρασκευαστικά η τρέχουσα σχολική χρονιά, με σκοπό τη σταδιακή αλλά στέρεη μετάβαση των προσφύγων στη σχολική κανονικότητα γενικώς και το ελληνικό πρόγραμμα σπουδών ειδικότερα, στην περίπτωση παραμονής τους στην Ελλάδα, διασφαλίζοντας συνάμα την ομαλή λειτουργία των σχολικών μονάδων (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2016).

3.3 Το παράδειγμα του Δήμου Κερατσινίου - Δραπετσώνας

Τα τελευταία τρία χρόνια έγινε προσπάθεια για την ένταξη όλων των παιδιών-προσφύγων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και στις δύο βαθμίδες εκπαίδευσης, πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια. Κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2017-2018, ξεκίνησε η ένταξη των παιδιών των προσφύγων στο πρωινό ωράριο των σχολείων μαζί με τους υπόλοιπους μαθητές.

Η σχολική τους ένταξη στα πρωινά τμήματα θα κάνει ευκολότερη την ενσωμάτωσή τους στη γενική εκπαίδευση και συνολικά στη σχολική κοινότητα. Παράλληλα, διατηρείται ακόμη σε κάποιες περιπτώσεις η λειτουργία των απογευματινών τμημάτων των ΔΥΕΠ για την ομαλή ένταξη των παιδιών στην εκπαιδευτική διαδικασία (ΦΕΚ. 3580 τ. Β' /22.8.2018).

Σύμφωνα με την Ανεξάρτητη Διεύθυνση Συντονισμού και Παρακολούθησης της Εκπαίδευσης Προσφύγων για το ακαδημαϊκό έτος 2017-2018, από τα κατ' εκτίμηση 10.000- 12.000 συνολικά παιδιά πρόσφυγες στην Ελλάδα. Από αυτά:

- 8.017 παιδιά είχαν εγγραφεί στο σχολείο κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2017-2018.
- 2.026 μαθητές πρόσφυγες βρίσκονταν στις απογευματινές σχολικές τάξεις στα δημοτικά σχολεία
- 5.291 μαθητές πρόσφυγες φοιτούσαν στις τάξεις υποδοχής στη στοιχειώδη ή δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- 700 μαθητές πρόσφυγες βρίσκονταν σε σχολεία χωρίς τάξεις υποδοχής
- 2.000 παιδιά προσφύγων από το σύνολο 12. 000 ζουν στα νησιά του Νοτίου και Βορείου Αιγαίου, όπου η εκπαίδευση που παρέχεται δεν είναι υποχρεωτική.

Περίπου 2.000 ασυνόδευτοι ανήλικοι , κυρίως ηλικίας 15+ , δεν ήταν εγγεγραμμένοι σε προγράμματα σχολικής εκπαίδευσης (Ευρωπαϊκός Δικτυακός Τόπος για την Ένταξη των Προσφύγων, 2018). Ιδιαίτερα στα σχολεία του δήμου Κερατσινίου Δραπετσώνας, λειτουργούν σε πρωινό ωράριο τα τμήματα ΖΕΠ (Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας) σε έξι δημοτικά σχολεία, ένα Γυμνάσιο και δύο Λύκεια. Όταν διεξήχθη η έρευνα τα παιδιά-πρόσφυγες που φοιτούν σε αυτά, ήταν περίπου 140, προέρχονταν κυρίως από το Αφγανιστάν και κατοικούσαν στο Κέντρο Φιλοξενίας στο Σχιστό.

Τα τμήματα ΖΕΠ δημιουργούνται για την υποστήριξη της ένταξης των μαθητών από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (αλλοδαπούς, παλιννοστούντες, ρομά, πρόσφυγες) στο ελληνικό σχολείο με κύριο αντικείμενο την εκμάθηση της Ελληνικής γλώσσας αλλά και τη διδακτική στήριξη σε άλλα αντικείμενα, ώστε να διευκολύνεται η προσαρμογή και παραμονή τους στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα (ΦΕΚ 2687 τ Β' /29.8.2018).

Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί η αξία της ένταξης των ανήλικων προσφύγων στο εκπαιδευτικό σύστημα κρίνοντας και τις συνέπειες που υπάρχουν για την μετάβαση αυτών των παιδιών στην ενηλικίωση και τα προβλήματα που δημιουργούνται στην κοινωνική τους ένταξη. Μάλιστα, στις προτάσεις του Δικτύου για τα Δικαιώματα του Παιδιού αναφέρεται ιδιαίτερα το θέμα της εκπαίδευσης παιδιών που βρίσκονται κοντά στην ενηλικίωση, διατυπώνοντας την ανάγκη να υπάρξουν συγκεκριμένες πρωτοβουλίες και σχεδιασμός. «Στο πλαίσιο αυτό είναι απαραίτητη η ενίσχυση και η συνεργασία οργανώσεων που ήδη εκπονούν σχετικά προγράμματα και αναπτύσσουν δράσεις που εστιάζουν στην επικοινωνία και την ενσωμάτωση των εφήβων» (Δίκτυο για τα Δικαιώματα του Παιδιού, 2017). Όπως διαπιστώνεται από την έρευνα της Ύπατης Αρμοστείας για τους Πρόσφυγες και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, ενώ η εκπαίδευση είναι ένα βασικό ζήτημα στο πλαίσιο της μετάβασης στην ενηλικίωση και τα παιδιά που ζητούν άσυλο δικαιούνται με βάση την κοινοτική νομοθεσία να έχουν πρόσβαση στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, σύμφωνα με το άρθρο 14 της οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής της ΕΕ, συχνά αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην πρακτική εφαρμογή της σχολικής ένταξης. Οι περιορισμοί οι οποίοι εμποδίζουν την πρόσβαση στο σχολικό σύστημα, αφορούν και το όριο ηλικίας για την υποχρεωτική εκπαίδευση κυμαίνεται από 15 ως 18 ετών, ανάλογα με τα κράτη μέλη- και το επίπεδο εκπαίδευσης στη συγκεκριμένη χώρα υποδοχής. Οι νέοι που δεν έχουν ενταχθεί στο κανονικό σύστημα σχολικής φοίτησης στην ηλικία υποχρεωτικής σχολικής φοίτησης, μπορούν να εγγραφούν σε μαθήματα για ενήλικες ή δεν θα έχουν καμία πρόσβαση στην εκπαίδευση. Στην πράξη, η μαθητεία πολλές φορές αποτελεί μια εναλλακτική λύση για τα ασυνόδευτα παιδιά που ζητούν άσυλο (Council of Europe, UNHCR, 2014).

3.4 Η ένταξη των ανήλικων προσφύγων σε άλλες χώρες: Το παράδειγμα της Γερμανίας και Σουηδίας

A. Πολιτικές Ένταξης στην Γερμανία

Η Γερμανία αποτελεί έναν από τους πιο δημοφιλής προορισμούς στους μετανάστες, τους πρόσφυγες και ειδικά στους ασυνόδευτους νέους, καθώς θεωρούν πως θα βρουν εκεί καλύτερες συνθήκες ζωής και θα μπορέσουν να ενταχθούν στην κοινωνία της χώρας πιο εύκολα.

Η Γερμανία ανέκαθεν δεχόταν πρόσφυγες και στήριζε σε σημαντικό βαθμό την οικονομική της ανάπτυξη σε αυτούς τους πληθυσμούς, καθώς επίσης δημιουργούσε τακτικά θέσεις εργασίας αποκλειστικά για αυτές τις πληθυσμιακές ομάδες. Για τους παραπάνω λόγους βρισκόταν συχνά στις πρώτες επιλογές των ατόμων που αναζητούσαν ένα καλύτερο μέλλον και μια καλύτερη ποιότητα ζωής. Η Γερμανία ως χώρα έχει δεχτεί και δέχεται καθημερινά πολλούς πρόσφυγες κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας. Τα σύνορά της είναι ανοιχτά για όσους επιθυμούν να εγκατασταθούν στη χώρα, η οποία είναι πολύ ισχυρή οικονομικά και μπορεί να στηρίξει αυτούς τους πληθυσμούς. Πιο συγκεκριμένα, το 2016 ήταν η πρώτη χώρα στην κατάταξη που δέχθηκε τις περισσότερες αιτήσεις ασύλου, με τον αριθμό να αγγίζει τις 722.370 αιτήσεις (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, 2017).

Οι μεγάλες πόλεις της Γερμανίας δέχτηκαν στις δομές τους περισσότερους πρόσφυγες και ειδικά πολλούς ασυνόδευτους ανήλικους. Οι μεγάλες αυτές πόλεις μπορούν να αντέξουν την μεγάλη προσφυγική ροή που εισέρχεται στη Γερμανία και να δώσουν σε αυτά τα άτομα τα απαραίτητα εφόδια και τα μέσα, ώστε να ζήσουν με αξιοπρέπεια. Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι που μεταβαίνουν στη Γερμανία έχουν στόχο να καταφέρουν να ενταχθούν στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας και αργότερα να έχουν ευκαιρίες στην εργασία και στις δομές επαγγελματικής κατάρτισης. Γι' αυτό επιλέγουν τα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας για να διεκδικήσουν περισσότερες ευκαιρίες σε αυτά που επιθυμούν να επιτύχουν. Ως προτεραιότητά τους έχουν κατά βάση να γίνουν οικονομικά ανεξάρτητοι με σκοπό να μπορούν να συντηρούν τον εαυτό τους αλλά και την οικογένειά τους. Επιπλέον, έχει μεγάλη σημασία γι' εκείνους ότι σε αυτά τα κέντρα συγκεντρώνονται οι περισσότεροι πρόσφυγες και είναι πιο εύκολο να νιώσουν κοινωνικά αποδεκτοί, να αναπτύξουν επαφές, φιλίες και συναναστροφές με

άλλους πρόσφυγες. Ωστόσο, η συγκέντρωση τόσων πολλών προσφύγων στις μεγάλες πόλεις της Γερμανίας δημιουργεί την ανάγκη για προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων και μέριμνα για τη διαμονή τους και την πρόσβαση τους στις κοινωνικές δομές της χώρας (Hargasser, 2015).

Όπως συμβαίνει και με το σύστημα της Ελλάδας, έτσι και η Γερμανία, και κάθε κράτος της Ε.Ε., οφείλει να παρέχει δομές φιλοξενίας, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα και ευκαιρίες για επαγγελματική κατάρτιση και εργασία. Τους ασυνόδευτους ανηλίκους αναλαμβάνει η «Κοινωνική Πρόνοια Νέων» με σκοπό την ομαλή ένταξή τους στη χώρα (Hargasser, 2015). Η διαδικασία που ακολουθείται κατά την είσοδο τους στη χώρα περιλαμβάνει αρχικά τις Συνοριακές Αρχές και την Ομοσπονδιακή Αστυνομία που εντοπίζουν τους ασυνόδευτους ανηλίκους και τους παραδίδουν στην «Κοινωνική Πρόνοια Νέων» που αναλαμβάνει την προστασία και την ασφάλεια τους. Στη συνέχεια, μεταβαίνουν στις Δομές Πρώτης Υποδοχής και παραμένουν εκεί για ένα μικρό χρονικό διάστημα (Müller, 2014).

Το ευρωπαϊκό «Μεταναστευτικό Δίκαιο» είναι αυτό που καθορίζει τη διαδικασία διαμονής των ανηλίκων. Ως πρώτη λύση θεωρείται το να διαμείνουν με συγγενείς τους, εάν βρίσκονται στην ίδια χώρα. Αν δεν υπάρχουν δικοί τους άνθρωποι στη χώρα, τότε θεωρείται καλύτερη λύση να μείνουν σε ανάδοχη οικογένεια. Αν αυτές οι λύσεις δεν μπορούν να επιτευχθούν, τότε τα παιδιά διαμένουν σε δομές φιλοξενίας ειδικές για ανηλίκους (AufnahmeRL, 2013). Ωστόσο, η συλλογή πληροφοριών για τον κάθε ασυνόδευτο ανήλικο είναι πολύ χρήσιμη και χρησιμοποιείται αργότερα σε άλλες διαδικασίες με σκοπό την ένταξη του ανηλίκου στις δομές της χώρας (Riedelsheimer, 2010).

Η «Κοινωνική Πρόνοια Νέων» πρέπει να διαπιστώσει την ηλικία των νέων ώστε να ξεχωρίσει τους ανηλίκους, να ελέγξει τις ηλικίες που δηλώνονται, να καταγράψει την κατάσταση της υγείας τους, καθώς και να διαπιστώσει το μορφωτικό επίπεδο που έχουν (Bachert, 2014).

Δομές Φιλοξενίας

Αρχικά, όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι πρώτες προσπάθειες αφορούν στη διαμονή των ανηλίκων με συγγενείς τους, που μπορεί να βρίσκονται στη χώρα. Αν δεν

υπάρχει αυτή η δυνατότητα ερευνάτε η λύση της αναδοχής. Στην περίπτωση που και αυτή η λύση δεν είναι εφικτή, τότε διαμένουν προσωρινά σε δομές «Ταυτοποίησης». Τα προβλήματα που δημιουργούνται αφορούν τις θέσεις στις δομές αυτές, καθώς συνήθως δεν επαρκούν για όλους τους ανηλίκους. Σε ορισμένα κρατίδια της Γερμανίας οι ασυνόδευτοι ανήλικοι διαμένουν σε Δομές και Κέντρα Φιλοξενίας μαζί με παιδιά – πολίτες της Γερμανίας, με σκοπό να ενταχθούν πιο άμεσα και να ενσωματωθούν ευκολότερα στην κοινωνία της χώρας (Bachert, 2014).

Η συνήθης διαδικασία που ακολουθείται είναι οι ασυνόδευτοι ανήλικοι να εισέρχονται στις δομές «Ταυτοποίησης», αφού πρώτα έχουν καταγραφεί και εκεί να λαμβάνουν βοήθεια σχετικά με την ένδυση, τη σίτιση και την υγεία τους. Επίσης, εκεί γίνονται συχνά και τα πρώτα μαθήματα γερμανικής γλώσσας. Αυτές οι δομές είναι κατάλληλες για τους ασυνόδευτους ανηλίκους, καθώς διαμένουν εκεί τον πρώτο καιρό μέχρι να εγκλιματιστούν και λαμβάνουν την υποστήριξη και τη βοήθεια που χρειάζονται. Λόγω έλλειψης χώρου μερικές φορές οι ασυνόδευτοι ανήλικοι αναγκαστικά διαμένουν σε κοινόβια καταλύματα, πράγμα που δυσκολεύει τις συνθήκες διαμονής τους, αφού ζουν πολλά άτομα μαζί σε ένα μικρό χώρο, χωρίς τις απαραίτητες ανέσεις (Soyer, 2014).

Αφού οι ανήλικοι μείνουν τον πρώτο καιρό σε αυτές τις προσωρινές δομές, αργότερα πρέπει να μεταφερθούν σε Κέντρα και Δομές Φιλοξενίας, που θα είναι τα κατάλληλα γι' αυτούς με σκοπό να μείνουν εκεί μέχρι την ενηλικίωσή τους. Συνήθως τα περισσότερα από αυτά τα Κέντρα Φιλοξενίας παρέχονται από ιδιωτικές εταιρείες που ασχολούνται με θέματα μεταναστών και προσφύγων και συνεργάζονται με την «Κοινωνική Πρόνοια Νέων». Σε αυτά τα Κέντρα οι νέοι έχουν προστασία, ασφάλεια και υποστήριξη για όλο το 24ωρο. Εξάλλου, αυτές οι Δομές είναι αποκλειστικά για ασυνόδευτους ανηλίκους ή μερικές φορές διαμένουν με παιδιά – πολίτες της Γερμανίας, που μπορεί να μην έχουν στέγη (Parusel, 2009).

Άλλες τέτοιες δομές – κέντρα που έχουν δημιουργηθεί για τους ασυνόδευτους ανηλίκους είναι οι λεγόμενες «θεραπευτικές» δομές. Σε αυτά τα κέντρα διαμένουν οι περιπτώσεις των ασυνόδευτων ανηλίκων που έχουν ψυχικά προβλήματα από τις αρνητικές εμπειρίες που έχουν βιώσει. Ο υπεύθυνος κηδεμόνας – επίτροπος που έχει οριστεί για κάθε ασυνόδευτο ανήλικο είναι αυτός που θα φροντίσει το κάθε παιδί να

διαμείνει στο κατάλληλο περιβάλλον και στην καλύτερη δομή, βασιζόμενος στις ιδιαίτερες ανάγκες του ανηλίκου που έχει υπό την επίβλεψή του (Parusel, 2009).

Οι δομές αυτές που στόχο έχουν να φιλοξενήσουν και να φροντίσουν τα ασυνόδευτα παιδιά, παρέχουν στους νέους και υπηρεσίες εκπαίδευσης. Στα κέντρα αυτά εργάζονται Παιδαγωγοί και Κοινωνικοί Λειτουργοί που προσπαθούν να βοηθήσουν τους ασυνόδευτους πρόσφυγες να ενταχθούν και να ενσωματωθούν γρηγορότερα στην κοινωνία, προσπαθώντας να τους δώσουν εφόδια για να ανταπεξέλθουν στις δυσκολίες και να γίνουν ανεξάρτητοι. Επίσης, τους παρέχεται ψυχολογική και συμβουλευτική υποστήριξη και κάθε άλλου είδους υπηρεσία που έχουν ανάγκη (Parusel, 2009).

Εκπαιδευτικοί και Επαγγελματική Κατάρτιση

Όσον αφορά το σχολείο, που αποτελεί το βασικότερο παράγοντα για την ενσωμάτωση των ασυνόδευτων ανηλίκων στη χώρα, είναι σημαντικό να αναφερθεί το σύστημα που υιοθετεί η Γερμανία. Η Γερμανία προσφέρει ελεύθερη πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας, καθώς θεωρεί ότι η ένταξη των παιδιών στην εκπαίδευση είναι αναφαίρετο δικαίωμά τους. Τα σχολεία είναι υπεύθυνα για να εντάξουν τους ανηλικούς ισότιμα στις δομές τους βοηθώντας τους να προσαρμοστούν και να ενσωματωθούν στο σχολικό περιβάλλον. Οι ανήλικοι μέσα από προγράμματα που τους παρέχονται πριν γραφτούν στο σχολείο αλλά και κατά τη διάρκεια μαθαίνουν σε εντατικούς ρυθμούς τη γερμανική γλώσσα για να μπορέσουν να ενταχθούν ευκολότερα στο εκπαιδευτικό σύστημα και η φοίτησή τους να είναι όσο το δυνατόν πιο ομαλή (Schreier, Severin, & Arnz, 2016).

Στην πράξη δημιουργούνται αρκετά προβλήματα, όσο αφορά τις αντιλήψεις των ασυνόδευτων ανηλίκων, καθώς οι περισσότεροι δεν είχαν εξοικειωθεί με την υποχρεωτική εκπαίδευση ούτε είχαν ως προτεραιότητα τη φοίτηση στο σχολείο. Αυτό που, κυρίως, τους ενδιέφερε ήταν η απασχόλησή τους και η επαγγελματική τους σταδιοδρομία, με σκοπό να επιβιώσουν και να γίνουν οικονομικά ανεξάρτητοι. Τα προβλήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι ασυνόδευτοι ανήλικοι στο νέο τους σχολείο είναι πολλά, καθώς είναι ήδη επιβαρυνμένοι ψυχολογικά και προσπαθούν να ανταπεξέλθουν στη νέα πραγματικότητα που ζουν (Seibold, 2015).

Γι' αυτούς τους λόγους το γερμανικό σύστημα θέτει ως προτεραιότητα την τακτική σχολική φοίτηση των νέων με την παράλληλη συστηματική εκμάθηση της γερμανικής γλώσσας, καθώς επίσης παρέχει βοήθεια για να βρει το παιδί τον επαγγελματικό του προσανατολισμό και να ενταχθεί άμεσα στο σχολικό περιβάλλον. Επίσης, δίνεται βαρύτητα στην απόκτηση του απολυτηρίου βοηθώντας με κάθε τρόπο τα παιδιά για να τα καταφέρουν, καθώς και τους παρέχεται ειδική βοήθεια με σκοπό την επαγγελματική τους κατάρτιση ή τη συνέχεια των σπουδών τους (Parusel, 2009).

B. Πολιτικές Ένταξης στη Σουηδία

Η Σουηδία είναι μία χώρα που δέχεται πολλούς μετανάστες και πρόσφυγες στις δομές της. Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες το 2014, δέχτηκε τους περισσότερους μετανάστες και πρόσφυγες από οποιαδήποτε άλλη χώρα στην Ευρώπη. Συγκεκριμένα, από το 2012 και έπειτα ο αριθμός των προσφύγων αυξήθηκε ραγδαία και, συνεπώς, αυξήθηκαν και οι αιτήσεις ασύλου που υπέβαλαν. Οι έκρυθμες καταστάσεις στις Τρίτες Χώρες αύξησαν σημαντικά τα ποσοστά προσφύγων που εισήλθαν στη Σουηδία, με σκοπό να εξασφαλίσουν καλύτερες συνθήκες ζωής.

Με την άφιξή τους στη χώρα οι αιτούντες άσυλο έρχονται σε επαφή με την Υπηρεσία Μετανάστευσης. Η συγκεκριμένη υπηρεσία είναι υπεύθυνη για τα θέματα των μεταναστών, των προσφύγων και των ασυνόδευτων ανηλίκων, και ιδιαιτέρως φροντίζει να μεταφερθούν όλοι σε δομές και κέντρα φιλοξενίας. Στους πρόσφυγες που μεταφέρονται στα κέντρα φιλοξενίας δίνονται όλες οι απαραίτητες υπηρεσίες για να καλυφθούν οι πρώτες τους ανάγκες σε σίτιση, ένδυση, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και ότι άλλο τους είναι απαραίτητο. Η παροχή στέγης εξασφαλίζεται για τους πρόσφυγες με κάθε τρόπο.

Όσον αφορά τους ασυνόδευτους ανηλίκους, η ασφάλειά τους τίθεται σε προτεραιότητα και με την άφιξή τους στη χώρα δέχονται τόσο ιατρική και νοσηλευτική περίθαλψη όσο και ψυχολογική υποστήριξη. Την ενημέρωσή τους σχετικά με τη διαδικασία ασύλου αναλαμβάνει η Επιτροπή Μετανάστευσης, η οποία πληροφορεί τα παιδιά σχετικά με τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματά τους. Τους δίνει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες που ζητούν σχετικά με την ένταξη, τη διαμονή και την εκπαίδευσή τους στη νέα τους χώρα. Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες μεταφέρονται σε ειδικά κέντρα φιλοξενίας, αποκλειστικά για παιδιά, και μέχρι να

πραγματοποιηθούν οι διαδικασίες για υποβολή της αίτησης ασύλου διαμένουν εκεί (France terre d'asile, 2011).

Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι αφού υποβάλουν αίτηση ασύλου πρέπει στη συνέχεια να δώσουν συνέντευξη, ώστε να καταγραφούν τα στοιχεία τους και οι λόγοι που βρίσκονται στη χώρα. Στη συνέντευξη παρευρίσκεται και ο επίτροπος που έχει αναλάβει το παιδί, ο δικηγόρος που είναι αρμόδιος για νομικά θέματα, καθώς και αν υπάρχει κάποιος συγγενής του ή ο κοινωνικός λειτουργός του κέντρου που διαμένει. Μέχρι να εγκριθεί η αίτηση ασύλου απαιτείται ένα χρονικό διάστημα. Σε αυτό ο ασυνόδευτος ανήλικος μπορεί ακόμα και να έχει ενηλικιωθεί, αυτό όμως δεν αλλάζει την απόφαση και η αίτηση ελέγχεται κανονικά σαν να πρόκειται για ανήλικο άτομο. Συνήθως όλα τα αιτήματα γίνονται δεκτά και ο μόνος λόγος να απορριφθεί κάποιος είναι να αποτελεί «κίνδυνο» για τη χώρα (France terre d'asile, 2011).

Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι όταν λάβουν θετική απάντηση στο αίτημά τους έχουν την ίδια αντιμετώπιση με τα παιδιά – πολίτες της Σουηδίας σε όλα τα θέματα που αφορούν την κοινωνική και πολιτισμική ζωή της χώρας. Η εκπαίδευσή τους είναι ίδια με των υπόλοιπων παιδιών, καθώς μετέπειτα έχουν και τις ίδιες ευκαιρίες για εργασία και επαγγελματική κατάρτιση. Επίσης, παρέχονται προγράμματα εκμάθησης της σουηδικής γλώσσας, με σκοπό η ενσωμάτωσή τους στο κοινωνικό σύνολο να είναι πιο εύκολη (France terre d'asile, 2011).

Ως χώρα πέρα από τη δωρεάν εκπαίδευση και ιατρική περίθαλψη που παρέχει, έχει δημιουργήσει πολλά προγράμματα με σκοπό οι πρόσφυγες και οι ασυνόδευτοι ανήλικοι αφού ενηλικιωθούν να μπορούν να βρουν εύκολα εργασία και να είναι επαρκώς καταρτισμένοι. Αυτά τα προγράμματα παρέχουν θέσεις εργασίας αποκλειστικά για αλλοδαπούς καθώς και δυνατότητες κατάρτισης σε διάφορα επαγγέλματα. Η πολιτική της πρόνοιας που υιοθετεί ως χώρα έχει στόχο να δίνει ίσες ευκαιρίες στους πρόσφυγες με τους πολίτες, χωρίς να διαχωρίζονται και να περιθωριοποιούνται. Η χώρα παρέχει αρκετές παροχές στους πρόσφυγες και δαπανά μεγάλα χρηματικά ποσά για την ένταξή τους, γι' αυτό αποτελεί κιόλας έναν από τους πιο δημοφιλής προορισμούς των προσφύγων (Mitchell, 2015).

Εκπαίδευση και Επαγγελματική Κατάρτιση

Είναι γνωστό πως η Σουηδία έχει ένα από τα πιο καλά εκπαιδευτικά συστήματα της Ευρώπης. Στόχος της χώρας είναι «ένα σχολείο για όλους», το οποίο θα συμπεριλαμβάνει ισότιμα με τους πολίτες – μαθητές τους ασυνόδευτους ανηλίκους και οποιοδήποτε παιδί πρόσφυγα ή μετανάστη. Ο Σουηδικός νόμος της Εκπαίδευσης ορίζει πως όλα τα παιδιά πρέπει να έχουν ακριβώς την ίδια πρόσβαση και συμμετοχή στη δημόσια εκπαίδευση. Για τον λόγο αυτό, η χώρα προωθεί το μοντέλο της διγλωσσίας σε όσα παιδιά επιθυμούν να διατηρήσουν και τη μητρική τους γλώσσα, εκτός της σουηδικής που θα διδάσκονται. Τα παιδιά μπορούν να συμμετέχουν, αναλόγως την ηλικία τους, σε όλες τις σχολικές βαθμίδες, χωρίς περιορισμούς (Taguma, Kim, Brink, & Teltemann, 2010).

Το νομοθετικό πλαίσιο για τους ασυνόδευτους ανηλίκους εγγυάται τη διδασκαλία της μητρικής τους γλώσσας ήδη από την προσχολική εκπαίδευση και τη διδασκαλία των σουηδικών στα πλαίσια εκμάθησής της σουηδικής ως δεύτερης γλώσσας. Η δυνατότητα αυτή παρέχεται από τη χώρα δωρεάν με σκοπό το παιδί να νιώσει αποδεκτό στο νέο του περιβάλλον και να μπορεί να κατακτήσει δύο γλώσσες, με σκοπό να αποκτήσει μία διπλή πολιτισμική ταυτότητα. Επίσης, από τη χώρα προωθούνται δωρεάν προγράμματα για παροχή εκπαίδευσης σε παιδιά που δεν ανταποκρίνονται στους μαθησιακούς στόχους του σχολείου και αντιμετωπίζουν δυσκολίες (Eurydice, 2012).

Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι ξεκινούν τη φοίτηση στο σχολείο σε μία τάξη υποδοχής, με σκοπό να διδαχθούν τη σουηδική γλώσσα καθώς και άλλα μαθήματα για να μεταφερθούν στην κανονική τάξη, όταν φτάσουν σε ένα ικανοποιητικό μορφωτικό επίπεδο (Eurydice, 2012). Η παραμονή τους στην τάξη υποδοχής εξαρτάται από το ρυθμό προόδου τους. Στη συνέχεια, μεταφέρονται στην κανονική τάξη που διδάσκονται ακριβώς ότι και οι υπόλοιποι συμμαθητές τους. Αν κατά τη φοίτησή τους σε αυτή δημιουργηθεί η ανάγκη για περισσότερη βοήθεια τότε, σύμφωνα με το θεσμό της «Καθοδήγησης Μελέτης», ένας δάσκαλος αναλαμβάνει τη διδασκαλία των ανηλίκων είτε στα σουηδικά είτε στη γλώσσα τους εντός της κανονικής τάξης ή σε ξεχωριστή τάξη (Eurydice, 2012).

Επιπλέον, όσοι ανήλικοι πρόσφυγες πλησιάζουν στην ενηλικίωσή τους και δεν μπορούν να γραφτούν σε σχολεία, υπάρχει η δυνατότητα να παρακολουθήσουν ειδικά

προγράμματα που θα τους βοηθήσουν στην κατάκτηση των γλωσσικών δεξιοτήτων (Eurydice, 2012).

Το εκπαιδευτικό σύστημα της Σουηδίας έχει δημιουργήσει προγράμματα για την επαγγελματική κατάρτιση των νέων, καθώς υπάρχει η δυνατότητα εκτός από τις παραδοσιακές πανεπιστημιακές σπουδές, που αν επιθυμούν μπορούν να ακολουθήσουν, να παρακολουθήσουν προγράμματα επαγγελματικής και τεχνικής κατάρτισης. Το κράτος έχει την ευθύνη για τη διαχείριση αυτών των προγραμμάτων και ελέγχει την ομαλή ενσωμάτωση των προσφύγων σε αυτά. Ακόμη, έχει την ευθύνη για τη δημιουργία θέσεων εργασίας για τους πρόσφυγες, καθώς επίσης και για τις επιδοτήσεις που προσφέρει στους εργοδότες με σκοπό να προσλάβουν στις επιχειρήσεις τους πρόσφυγες. Γίνεται έλεγχος σε τακτική βάση στο χώρο εργασίας τους από τις αρμόδιες αρχές της χώρας, με σκοπό να διασφαλιστεί ότι οι συνθήκες εργασίας είναι οι πρέπουσες (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2004).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Κοινωνική Εργασία και Ένταξη Ανήλικων Προσφύγων

4.1 Η συμβολή της Κοινωνικής Εργασίας κατά την διαδικασία ένταξης

Κοινωνική Εργασία ως επάγγελμα, ορίζεται η δραστηριότητα κατά την οποία γίνεται αντιληπτή η φύση του προβλήματος. Τότε το άτομο ενθαρρύνεται και καθοδηγείται, ώστε να διαχειριστεί και να επιλύσει το πρόβλημα που αντιμετωπίζει, χρησιμοποιώντας όλους τους πόρους της κοινότητας που μπορούν να συμβάλλουν στην επίλυση του προβλήματος (Ζαϊμάκης, 2011).

Ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού ορίζεται ανάλογα με την ομάδα ή με το άτομο το οποίο συνεργάζεται. Αναλαμβάνει κάποιες δραστηριότητες και θέτει στόχους ανάλογα με τις ανάγκες και τις προσδοκίες της κάθε ομάδας ή ατόμου (Πάρλαλης, 2011). Πιο συγκεκριμένα, ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού στην ένταξη των ανήλικων προσφύγων βασίζεται στην άσκηση της διαμεθοδικής Κοινωνικής Εργασίας, κατά την οποία ο Κοινωνικός Λειτουργός συνδέει τις ειδικές γνώσεις και τις δεξιότητες του για θέματα που καλείται να διαχειριστεί στον τομέα στον οποίο εργάζεται. Η επαγγελματική σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στον Κοινωνικό Λειτουργό και την ευπαθή ομάδα των ανήλικων προσφύγων απαιτεί αρκετό χρόνο και υπομονή από τη μεριά του επαγγελματία, ώστε το παιδί με τον καιρό να αποβάλλει τα αρχικά αισθήματα φόβου και καχυποψίας, που είναι λογικό να νιώθει. Αν η επαφή με τον Κοινωνικό Λειτουργό θεωρηθεί πετυχημένη, τότε τα αισθήματα αυτά θα αντικατασταθούν από αισθήματα ασφάλειας και εμπιστοσύνης (Οικονόμου, 2011).

Η συνεργασία του Κοινωνικού Λειτουργού με παιδιά διαφορετικού πολιτισμικού υποβάθρου απαιτεί την ανάπτυξη ειδικών δεξιοτήτων επικοινωνίας και παρέμβασης, και την υιοθέτηση διαφορετικών ρόλων ανάλογα με τις καταστάσεις που παρουσιάζονται. Αυτοί οι ρόλοι εξαρτώνται άμεσα από τη κατεύθυνση την οποία έχει επιλέξει ο ίδιος ο επαγγελματίας να εργάζεται για τις ιδιαίτερες ανάγκες των εξυπηρετούμενων (Πάρλαλης, 2011).

4.2. Ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού στις Κοινωνικές Υπηρεσίες

Τη σημερινή εποχή που η χώρα μας μαστίζεται από την οικονομική κρίση και η έλευση των προσφύγων και μεταναστών είναι αυξημένη, η θέση του Κοινωνικού Λειτουργού στις υπηρεσίες για την προάσπιση των δικαιωμάτων αυτών των ανθρώπων, αλλά και για την προστασία τους, κρίνεται πολύ σημαντική και αναγκαία.

Η ύπαρξη κοινωνικών υπηρεσιών, οι οποίες έχουν ως στόχο την κάλυψη των βασικών αναγκών ανήλικων προσφύγων, βοηθά πολύ στην προσπάθεια αυτή της χώρας μας, αρκεί βέβαια να λειτουργεί κάθε υπηρεσία ορθά σύμφωνα με τα εγκεκριμένα πρωτόκολλα (Καλλινικάκη, 1998).

Οι κοινωνικές υπηρεσίες συμβάλλουν με τρόπο καταλυτικό στην κοινωνικοπρονοιακή συμβουλευτική των ανθρώπων αυτών και έχουν ως στόχο την στήριξη και την ένταξή τους στα δρώμενα της χώρας μας, έχοντας ίσα δικαιώματα και πρόσβαση σε όλες τις υπηρεσίες, φορείς και παροχές υπηρεσιών, όπως κάθε Έλληνας πολίτης. Επίσης, οι υπηρεσίες, έχουν διαμεσολαβητικό ρόλο, μιας και μεγάλο μέρος της εργασίας τους στηρίζεται στις παραπομπές, στην επικοινωνία τους με άλλους φορείς και οργανώσεις για την κάλυψη των αναγκών κάθε εξυπηρετούμενου και για το βέλτιστο συμφέρον του (Καλλινικάκη, 1998).

Ανάλογα με το πλαίσιο στο οποίο εργάζονται οι Κοινωνικοί Λειτουργοί, έχουν ως στόχο να φροντίσουν για την ιατροφαρμακευτική κάλυψη των παιδιών, την ψυχολογική τους υποστήριξη, τη νομική συμβουλευτική, την εκπαίδευση, την επαγγελματική συμβουλευτική, την εκμάθηση ελληνικής, αγγλικής και της μητρικής τους γλώσσας, την εξασφάλιση της διερμηνείας και της επιτροπείας, την οικογενειακή επανένωση και άλλα (Καλλινικάκη, 1998).

Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις ο Κοινωνικός Λειτουργός λαμβάνει, σε πρώτη φάση, το κοινωνικό ιστορικό και στη συνέχεια με βάση αυτό κάνει τις κατάλληλες παραπομπές. Δηλαδή, η εφαρμογή της Κοινωνικής Εργασίας με τα ασυνόδευτα παιδιά πραγματοποιούνται κάποιες δραστηριότητες, οι οποίες προσαρμόζονται στις ανάγκες κάθε παιδιού και στην εκάστοτε περίπτωση (Καλλινικάκη, 1998). Οι Κοινωνικοί Λειτουργοί που εργάζονται σε Κέντρα Φιλοξενίας πολύ συνοπτικά ακολουθούν τα παρακάτω βήματα παρέμβασης (Οικονόμου, 2011):

1. Υποδέχονται και αναπτύσσουν σχέση εμπιστοσύνης με το ασυνόδευτο ανήλικο.
2. Μέσα από τη λήψη του Κοινωνικού Ιστορικού αξιολογούν σε ψυχοκοινωνικό επίπεδο το παιδί, αλλά συμπεριλαμβάνουν και την προσωπική τους άποψη από την παρατήρηση και την άμεση επαφή μαζί του.
3. Διερευνούν και εκτιμούν την κατάσταση κάθε παιδιού συλλέγοντας πληροφορίες γύρω από τα προσωπικά τους βιώματα και τι ιδιαιτερότητες έχουν. Ακόμη

εξετάζουν το αίτημα του, ώστε να βγάλουν το πόρισμα της διάγνωσης και εκτίμησής τους.

4. Σχεδιάζουν πως θα αντιμετωπίσουν το εκάστοτε περιστατικό, βασιζόμενοι στις μεθόδους και στα μέσα παρέμβασης της Κοινωνικής Εργασίας.
5. Όπου χρειάζεται, αντιμετωπίζουν το «πρόβλημα» ενός παιδιού βασιζόμενοι στις προσωπικές ανάγκες και προσδοκίες του. Αυτό το επιτυγχάνουν είτε με ατομικές συναντήσεις, είτε με παραπομπές στους κατάλληλους φορείς, είτε με την ένταξη του παιδιού σε μια ομάδα.
6. Κατά τη διάρκεια παραμονής του στο Κέντρο Φιλοξενίας παρατηρούν και αξιολογούν την πορεία του παιδιού.
7. Πραγματοποιείται ενημέρωση της ομάδας συνεργατών της διεπιστημονικής ομάδας (προϊστάμενος, ψυχολόγος, φιλόλογοι).
8. Κρατείται αρχείο κάθε παιδιού, όπου ενημερώνεται συνεχώς με εκθέσεις και έγγραφα.
9. Στο τέλος, ολοκληρώνεται η διαδικασία φιλοξενίας του παιδιού με την διακοπή της συνεργασίας τους. Πολλές φορές βέβαια, ακόμα και μετά την αποχώρηση από το Κέντρο Φιλοξενίας, το παιδί κρατά επαφή, γιατί έχει ανάγκη ένα σταθερό σημείο αναφοράς, αλλά και γιατί υπάρχει ένας δεσμός δυνατός σε αυτή τη δύσκολη στιγμή της ζωής του με τους Κοινωνικούς Λειτουργούς και την υπόλοιπη διεπιστημονική ομάδα, που δεν πρόκειται να ξεχαστεί.
10. Όπου κρίνεται απαραίτητο και με βάση της ανάγκες κάθε πρόσφυγα, γίνεται παραπομπή σε άλλες κατάλληλες δομές.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, όσοι Κοινωνικοί Λειτουργοί εργάζονται σε ξενώνες, που διαμένουν ανήλικα παιδιά-πρόσφυγες, προσπαθούν να συνεισφέρουν όσο καλύτερα μπορούν για το βέλτιστο καλό του παιδιού. Προσπαθούν να τα υποστηρίξουν, μιας και βρίσκονται σε μια ξένη χώρα, στην οποία δεν γνωρίζουν τη γλώσσα και είναι μόνα τους, χωρίς την προστασία και τη φροντίδα της οικογένειάς τους.

4.3 Πρακτικές δυσκολίες της ενσωμάτωσης των ανήλικων προσφύγων

Για την παράθεση των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι ανήλικοι πρόσφυγες κατά την ενσωμάτωσή τους στην ελληνική κοινωνία, καταφύγαμε σε σχετικές έρευνες που έχουν υλοποιηθεί με συμμετέχοντες Εκπαιδευτικούς και Κοινωνικούς Λειτουργούς.

Σύμφωνα με την Μαμασίδου (2017), η πρακτική δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι ανήλικοι πρόσφυγες κατά την προσαρμογή τους στην χώρα μας είναι η ικανοποίηση των βασικών τους αναγκών, όπως είναι η στέγαση, η σίτιση και η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Επιπλέον, σημαντική δυσκολία αποτελεί το ζήτημα της γλώσσας, καθώς στέκεται εμπόδιο αρχικά στην σωστή επικοινωνία των παιδιών αλλά και στην προσπάθεια κοινωνικοποίησης τους. Για αυτό, οι συμμετέχοντες της συγκεκριμένης έρευνας αναφέρουν πως τα άτομα αυτά επιλέγουν ο κύκλος τους να αποτελείται από άτομα ίδιας εθνικότητας, δηλαδή προτιμούν να παρακάμπτουν το γλωσσικό εμπόδιο. Επίσης, είναι δύσκολο για τα παιδιά η εξοικείωση με τον διαφορετικό πολιτισμό, την διαφορετική κουλτούρα και την θρησκεία, ενώ επιβαρυνμένη βρίσκεται και η ψυχολογία των παιδιών, εξαιτίας των τραυματικών εμπειριών που φέρουν, με αποτέλεσμα να χρειάζονται την άμεση παρέμβαση κατάλληλης υποστήριξης. Τέλος, η Μαμασίδου (2017), αναφέρει πως οι ανήλικοι πρόσφυγες έχουν μεγάλη ανάγκη από ασφάλεια και σταθερότητα στην ζωή τους και σε αυτή σίγουρα θα συνεισφέρει το αίσθημα αποδοχής και κατανόησης από τους γηγενείς.

Ακόμη, η έρευνα της Γεωργίου (2019), έρχεται να συμπληρώσει τα προαναφερθέντα σχετικά με την πρωταρχική ανάγκη για την κάλυψη της στέγης, της τροφής και την εξασφάλιση σταθερότητας. Οι εκπαιδευτικοί του δείγματος υποστηρίζουν πως όταν οι ανάγκες δεν ικανοποιούνται αλλάζει η ζωή και η καθημερινότητά των παιδιών και δυσκολεύει η όλη διαδικασία της ένταξης. Επίσης, πολύ σημαντικό είναι να ειπωθεί πως η ελλιπής εκπαίδευση των παιδιών αυτών, μπορεί συχνά να τα καθιστά πιο ευάλωτα και να συμβάλει στη πιθανή θυματοποίηση τους. Όμως, η μη ικανοποίηση των αναγκών τους, οι συνθήκες διαβίωσης και τα βιώματα μπορεί να ενισχύουν την ευάλωτότητα των παιδιών και να τα καταστήσουν συχνά θύματα κακοποίησης επιβαρύνοντας κι άλλο τη ψυχολογική τους κατάσταση.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Μεθοδολογία Έρευνας

5.1 Φιλοσοφία έρευνας

Η φιλοσοφία της έρευνας αντικατοπτρίζει σημαντικές υποθέσεις του ερευνητή. Οι υποθέσεις αυτές είναι η βάση για τη στρατηγική έρευνας και την ανάπτυξη της σχέσης μεταξύ της γνώσης και της διαδικασίας συλλογής δεδομένων στον τομέα της έρευνας. Αυτό περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα φιλοσοφικών προσεγγίσεων που σχετίζονται με μια μελέτη. Ωστόσο, οι ερευνητές διακρίνουν δύο θεωρητικά πλαίσια που έχουν στενή σχέση με τις ερευνητικές σπουδές: τον θετικισμό και την φαινομενολογία. Παρόλα αυτά υπάρχουν και άλλα αρκετά βασικά θεωρητικά πλαίσια όπως η οντολογία, ο ρεαλισμός ή ο διερμηνευτισμός (Hammersley, 1993).

Ο θετικισμός ως φιλοσοφία υποστηρίζει την άποψη ότι μόνο η «πραγματική» γνώση που έχει αποκτηθεί μέσω της παρατήρησης (αισθήσεις), συμπεριλαμβανομένης της μέτρησης, είναι αξιόπιστη. Σε θετικιστικές μελέτες ο ρόλος του ερευνητή περιορίζεται στη συλλογή και ερμηνεία δεδομένων μέσω αντικειμενικής προσέγγισης και τα ευρήματα της έρευνας είναι συνήθως παρατηρήσιμα και μετρήσιμα (Hammersley, 1993).

Στην παρούσα έρευνα επιλέγεται η φαινομενολογία, η οποία υποστηρίζει την επιστημονική διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο οι συμμετέχοντες κατανοούν τον προσωπικό και κοινωνικό τους κόσμο. Ταυτόχρονα, κύριο εργαλείο αποτελούν οι έννοιες που συνδέονται με συγκεκριμένες εμπειρίες, γεγονότα και καταστάσεις για τους συμμετέχοντες (Baronov, 2004).

5.2 Ερευνητική προσέγγιση

Σύμφωνα με την Willig (2001) ποιοτική έρευνα είναι η έρευνα που δίνει έμφαση και εστιάζεται στο νόημα και όχι στη συμπεριφορά των ανθρώπων. Οι ποιοτικοί ερευνητές ενδιαφέρονται για το νόημα και για τον τρόπο που οι άνθρωποι βιώνουν τα γεγονότα. Ο ορισμός αυτός απαριθμεί τις επιμέρους μεθόδους και τεχνικές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως εξής: παρατήρηση (συμμετοχική και μη

συμμετοχική), βιογραφική μελέτη, έρευνα-δράση, θεμελιωμένη θεωρία, ανάλυση συνομιλίας, ανάλυση λόγου (Willig, 2001).

Επιλέξαμε την ποιοτική έρευνα, ως ερευνητική προσέγγιση, καθώς δεν εστιάζει στην ποσότητα των δεδομένων που θα συλλεχθούν, αλλά στις απόψεις και τις εμπειρίες των ερωτώμενων υποκειμένων (Emami & Mazaheri, 2007). Με αυτόν τον τρόπο είναι εφικτό να γίνουν κατανοητές οι κοινωνικές διαδικασίες και να ερευνηθούν οι αντιλήψεις και τα βιώματα των ερωτώμενων υποκειμένων, όπως αυτοί τα βιώνουν στην πραγματικότητα που τους περιβάλλει (Ιωσηφίδης, 2008).

Σημαντικό ρόλο, στην επιλογή της ποιοτικής έρευνας στην εργασία μας κατείχε, το χαρακτηριστικό πως μέσω της ποιοτικής μεθόδου επιδιώκεται η διαμόρφωση μιας γνήσιας, αυθεντικής και ολιστικής προσέγγιση του θέματος που ερευνάται (Πουρκός, 2010).

5.3 Σκοπός & Ερευνητικά ερωτήματα

Ο σκοπός της ερευνητικής μελέτης, είναι η διερεύνηση των απόψεων των ειδικών του Δήμου Ρεθύμνης και της τοπικής κοινωνίας της Αθήνας σχετικά με το θέμα της ένταξης των ανήλικων προσφύγων σε αυτή.

Στην εν λόγω έρευνα, στόχος ήταν να απαντηθούν τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

1^ο ερώτημα: Τι σημαίνει ένταξη και ποια είναι τα σημαντικότερα στοιχεία της εν λόγω διαδικασίας;

2^ο ερώτημα: Ποιες είναι οι προτεραιότητες για τη διαδικασία της ένταξης των ανηλίκων;

3^ο ερώτημα: Ποιες οι προσδοκίες για την ένταξη των ανηλίκων σε μια τοπική κοινωνία;

5.4 Δειγματοληψία - Συμμετέχοντες έρευνας

Για την επιλογή του δείγματος της έρευνας μας επιλέξαμε την μέθοδο της χιονοστιβάδας. Σύμφωνα με τον Ιωσηφίδη (2008), στην μέθοδο αυτή ο ερευνητής

αρχικά επιλέγει ορισμένα άτομα-κλειδιά από τον πληθυσμό που τον ενδιαφέρει, τα οποία διαθέτουν τη γνώση και την κοινωνική δικτύωση, ώστε να τον οδηγήσουν στον εντοπισμό και άλλων μελών του πληθυσμού. Ο όρος «χιονοστιβάδα» αναφέρεται στη διαδικασία της συσσώρευσης, καθώς κάθε άτομο συστήνει άλλα άτομα κ. ο. κ.

Ο ερευνητής καλείται να ενημερώσει τους υποψήφιους συμμετέχοντες, προφορικός και γραπτώς, σχετικά με το ποιος είναι ο λόγος που διεξάγεται η έρευνα, πού αποσκοπεί, ποιες διαδικασίες θα ακολουθηθούν, ποια είναι τα πιθανά οφέλη αλλά και κίνδυνοι από τη συμμετοχή τους στην έρευνα, ενώ οφείλει να τονίσει το δικαίωμά τους να αποσυρθούν από την όλη διαδικασία σε οποιοδήποτε στάδιο της έρευνας, καθώς και να ζητήσουν απόσυρση των δεδομένων που προέκυψαν από αυτούς, χωρίς να υπάρχει κάποιο κόστος. Η ενημέρωση θα πρέπει να γίνεται σε γλώσσα απλή και κατανοητή από τον συμμετέχοντα, ενώ η χρήση εξειδικευμένης επαγγελματικής ορολογίας θα πρέπει να αποφεύγεται και ο ερευνητής θα πρέπει να βεβαιωθεί ότι τα άτομα έχουν κατανοήσει πλήρως τα όσα ειπώθηκαν και να αποσαφηνίσει τυχόν παρανοήσεις (Καλλινικάκη, 2010).

Στην ποιοτική έρευνα η αρχή της πληροφορημένης συγκατάθεσης περιπλέκεται λόγω του ευέλικτου και ανοιχτού ερευνητικού σχεδιασμού, ο οποίος εξελίσσεται καθ' όλη τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας. Για το λόγο αυτό, δεν είναι πάντα εύκολο για τον ερευνητή να πληροφορήσει επαρκώς και λεπτομερώς τους υποψήφιους συμμετέχοντες για το περιεχόμενο της έρευνας, καθώς ούτε και ο ίδιος το γνωρίζει πλήρως εκ των προτέρων (Hopf, 2004). Επομένως, στην ποιοτική έρευνα, η παροχή πληροφόρησης εκ μέρους του ερευνητή και η χορήγηση συγκατάθεσης εκ μέρους του συμμετέχοντα μπορεί να εκληφθεί καλύτερα ως «αμοιβαία διαπραγματεύσιμη διαδικασία που βρίσκεται σε εξέλιξη καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας» (Τσιώλης, 2014).

Στην ποιοτική έρευνα για να εξασφαλισθεί ένα δείγμα αποτελεσματικό, θα πρέπει ο ερευνητής να επιλέξει σκόπιμα τα ερωτώμενα υποκείμενα, ώστε το δείγμα να είναι αντιπροσωπευτικό και ταυτόχρονα να μπορεί να προσφέρει, σε μεγάλο βαθμό, στοιχεία και πληροφορίες που σχετίζονται με τα ερευνητικά ερωτήματα (Καλλινικάκη, 2010).

Λαμβάνοντας όλα τα παραπάνω υπόψη, επιλέξαμε το δείγμα, αφού έχουμε μελετήσει τα απαραίτητα γνωρίσματά του, ώστε να είναι ικανό να απαντήσει στα ερευνητικά ερωτήματα που έχουμε θέσει.

Ο Patton (2002), υποστηρίζει ότι το μέγεθος του δείγματος εξαρτάται από «το τι θέλουμε να μάθουμε, γιατί θέλουμε να το μάθουμε, πώς θα χρησιμοποιηθούν τα ευρήματα καθώς και από τους πόρους (συμπεριλαμβανομένου του χρόνου) που διαθέτουμε στη μελέτη». Επιπρόσθετα, κάνει διάκριση ανάμεσα στο εύρος και το βάθος, αναφέροντας ότι μια εις βάθος μελέτη λίγων υποκειμένων θα μπορούσε να αποφέρει πλούσιες πληροφορίες ακόμη και από λίγα άτομα.

Βάσει αυτού, ο αριθμός των ερωτώμενων υποκειμένων της έρευνας μας εκτείνεται στους 10, εκ των οποίων είναι εκπαιδευτικοί, επιστήμονες και καθημερινοί πολίτες που εργάζονται ή έρχονται σε συχνή επαφή με την συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα, οι οποίοι προέρχονται από τοπικές κοινωνίες του νομού Ρεθύμνου και της Αθήνας. Πιο συγκεκριμένα, απευθυνθήκαμε σε Κοινωνικούς και άλλους Επιστήμονες που ασχολούνται με θέματα ένταξης προσφύγων, σε Εκπαιδευτικούς που ενασχολούνται σε Τμήματα Ένταξης, Τμήματα Υποδοχής ή συναναστρέφονται με ανήλικους πρόσφυγες, σε Κοινωνικούς Λειτουργούς που εργάζονται σε Δομές με πρόσφυγες, Διαπολιτισμικούς Διαμεσολαβητές στην εκπαίδευση, και, τέλος, πολίτες που εργάζονται και έχουν συνεχή συναναστροφή με το υποκείμενο της έρευνας.

5.5 Συλλογή Δεδομένων & Ερευνητικά Εργαλεία

Ανάλογα με τον βαθμό δόμησης ή τυποποίησης της συνέντευξης από τους ερευνητές, διακρίνεται η ημιδομημένη και η μη δομημένη ποιοτική συνέντευξη. Σε αυτούς τους τύπους συνέντευξης οι ερευνητές επιδιώκουν να παράγουν όσο το δυνατόν πλουσιότερο ερευνητικό υλικό δίνοντας την ευκαιρία στους συμμετέχοντες στην έρευνα να μιλήσουν για τις αντιλήψεις τους, τις σκέψεις τους ή τις εμπειρίες τους ελεύθερα και σε βάθος (Robson, 2007).

Η ημιδομημένη συνέντευξη εις βάθος αποτελείται από ένα σύνολο προκαθορισμένων, κατά κάποιον τρόπο, ερωτήσεων και χρησιμοποιείται συχνά από νέους ποιοτικούς μελετητές, ώστε να έχουν έναν οδηγό για τα θέματα που θεωρούν ότι είναι σημαντικά να καλύψουν στο πλαίσιο της συνέντευξης. Χρειάζεται να σημειωθεί

εδώ ότι ο συγκεκριμένος τύπος συνέντευξης παρουσιάζει ευελιξία: α) ως προς την τροποποίηση του περιεχομένου των ερωτήσεων ανάλογα με τον ερωτώμενο, β) ως προς την εμβάθυνση σε κάποια θέματα με συμμετέχοντες που κρίνονται κατάλληλοι, γ) ως προς τη σειρά με την οποία τίθενται οι ερωτήσεις και δ) ως προς την πρόσθεση ή αφαίρεση ερωτήσεων ή θεμάτων για συζήτηση (Robson, 2007). Η ημιδομημένη συνέντευξη έχει σκοπό να αποφύγει να επιβάλει ή να υποβάλει στον ερωτώμενο τις απαντήσεις και γι' αυτό δεν έχει αυστηρή δομή. Ωστόσο, ο ερευνητής δημιουργεί ένα διάγραμμα με συγκεκριμένα θέματα, τα οποία θέλει οπωσδήποτε να καλύψει (Ιωσηφίδης, 2008).

Στην παρούσα ερευνητική εργασία χρησιμοποιήθηκε ως ερευνητικό εργαλείο για την συλλογή των δεδομένων η μέθοδος της ημιδομημένης συνέντευξης. Οι συνεντεύξεις αυτές έλαβαν χώρα το διάστημα 25/01/2023 με 22/02/2023. Οι συνομιλίες πραγματοποιήθηκαν διαδικτυακά, στους χώρους διαμονής των ανωτέρω, καθώς, και στον εργασιακό τους χώρο. Οι λόγοι για τους οποίους επιλέχθηκε ως μέθοδος συλλογής πληροφοριών η συνέντευξη είναι οι εξής:

- Άμεση επικοινωνία με τον συνεντευξιαζόμενο. Καταγράφονται σημαντικές πληροφορίες με την προσωπική επικοινωνία, όπως η γλώσσα του σώματος, ο επιτονισμός, οι αντιδράσεις κλπ.
- Οι πληροφορίες που παράγονται, λόγω της ροής του προφορικού λόγου και της συζήτησης εν γένει, είναι περισσότερες σε σχέση με το γραπτό λόγο.
- Διασφαλίζεται το γεγονός ότι ο συνεντευξιαζόμενος κατανόησε πλήρως το περιεχόμενο της ερώτησης, λόγω της δυνατότητας για προσαρμογή και διευκρίνιση των ερωτήσεων.
- Δίνεται η δυνατότητα στον ερευνητή να είναι ευέλικτος στη δημιουργία και παρουσίαση των ερωτήσεων, ούτως ώστε να κινείται με άνεση και να προσαρμόζει κάθε συνέντευξη σε κάθε ερωτώμενο ξεχωριστά.

5.6 Θεματικοί Άξονες

Προκειμένου να εξυπηρετήσουμε τον σκοπό της έρευνάς μας με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, δημιουργήσαμε έναν οδηγό συνέντευξης που περιλαμβάνει τρεις θεματικούς άξονες.

Στον πρώτο άξονα επικεντρωθήκαμε στο τι σημαίνει ένταξη και ποια είναι τα σημαντικότερα στοιχεία της εν λόγω διαδικασίας. Σκοπός αυτού είναι η αποτύπωση της γνώμης του εκάστοτε συνεντευξιαζόμενου σχετικά με τον ορισμό που θα έδιναν οι ίδιοι για την ένταξη των ανήλικων προσφύγων, καθώς και ποια είναι η αναγκαιότητα της ένταξης και ποια είναι τα χαρακτηριστικά της. Έπειτα, αναφέρθηκαν στην δική τους συμβολή της ένταξης των παιδιών μέσω του επαγγέλματός τους.

Στον δεύτερο άξονα εστίασαμε στις προτεραιότητες για τη διαδικασία ένταξης των ανηλικών. Διερευνούμε τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα παιδιά-πρόσφυγες κατά την ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία. Συγκεκριμένα αναφέρουμε τις δυσκολίες που συναντάνε σχετικά με το κρατικό και το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας, καθώς και τους ψυχολογικούς παράγοντες των παιδιών που επηρεάζουν την ενσωμάτωση τους. Επιπρόσθετα, προτάθηκαν πιθανές διαδικασίες και ενέργειες που θα βοηθούσαν στην αντιμετώπιση δυσκολιών σε κρατικό αλλά και σε κοινωνικό επίπεδο.

Στον τρίτο θεματικό άξονα ζητήσαμε από τους συνεντευξιαζόμενους να μας παραθέσουν τις προσδοκίες που έχουν οι ίδιοι για την ένταξη των ανηλικών προσφύγων στην τοπική κοινότητα. Πιο συγκεκριμένα, ζητήσαμε να μας αναφέρουν στρατηγικές και ενέργειες που θα ήταν κατάλληλες να υιοθετηθούν για την υποδοχή και την αποδοχή των παιδιών. Τέλος, αναφερθήκαμε στις πιθανές δράσεις που χρειάζεται να διεξαχθούν για την ενσωμάτωση των παιδιών αυτών.

5.7 Παρουσίαση Δείγματος

Συν. 1: Άντρας, 24 ετών. Η καταγωγή του είναι από το Ρέθυμνο Κρήτης και τώρα διαμένει προσωρινά στον νομό Αττικής. Απόφοιτος του τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Μεταπτυχιακός φοιτητής στην Εκμάθηση Ελληνικής Γλώσσας ως Δεύτερη Γλώσσα.

Συν. 2 : Άντρας, 50 ετών. Η καταγωγή του είναι από τα Χανιά και διαμένει 20 χρόνια στο νομό Ρεθύμνου. Γεννήθηκε και μεγάλωσε μέχρι τα 17 του στην Βραζιλία. Μένει με την οικογένεια του, την γυναίκα του και τα δυο τους παιδιά. Είναι δάσκαλος τάε κβοντο και συναναστρέφεται καθημερινά με ανήλικους πρόσφυγες, λόγω της εργασίας του.

Συν. 3: Γυναίκα, 40 ετών. Καθηγήτρια ειδικής αγωγής. Εργάζεται σε Γυμνάσιο Σχολείο του νομού Ρέθυμνου, το οποίο είναι το γυμνάσιο με το μεγαλύτερο διαπολιτισμικό υπόβαθρο. Αποφοίτησε από το Πανεπιστήμιο Κρήτης και ειδικεύτηκε στην Ειδική Αγωγή.

Συν. 4: Γυναίκα, 35 ετών. Καθηγήτρια Τμήματος Ένταξης. Εργάζεται σε Γυμνάσιο Σχολείο του νομού Ρέθυμνου, μια σχολική κοινότητα με πλούσιο διαπολιτισμικό χαρακτήρα. Διαμένει τα τελευταία 15 χρόνια στο νομό Ρεθύμνου. Απόφοιτη φιλολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Έχει ειδικευτεί στην εκμάθηση παιδιών με μαθησιακές δυσκολίες.

Συν. 5: Γυναίκα, 34 ετών. Κατάγεται από το Ρέθυμνο. Καθηγήτρια Τμήματος Υποδοχής σε Γυμνάσιο Σχολείο του Ρεθύμνου. Απόφοιτη του τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Έχει ειδικευτεί στην διαπολιτισμική εκπαίδευση, καθώς και στην εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης γλώσσα.

Συν. 6: Γυναίκα, 31 ετών. Κατάγεται από την Αλβανία και διαμένει στην Ελλάδα από την ηλικία των 7 ετών. Απόφοιτη του τμήματος Φιλολογίας του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και μεταπτυχιακή φοιτήτρια στην Διδασκαλία της Εκμάθησης της Ελληνικής ως Δεύτερης/Ξένης Γλώσσας. Εργάζεται δύο χρόνια σε Τμήμα Ζώνης Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας.

Συν. 7: Γυναίκα, 24 ετών. Κατάγεται από την Θεσσαλονίκη και διαμένει στην Αθήνα. Είναι απόφοιτη του τμήματος Ψυχολογίας του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και μεταπτυχιακή φοιτήτρια στην Θετική Ψυχολογία. Πρώην εθελόντρια στο Κέντρο Ταυτοποίησης Προσφύγων Χίου και νυν εθελόντρια σε Δομή Φιλοξενίας Προσφύγων / Προσωρινής Υποδοχής Αθήνας.

Συν. 8: Γυναίκα, 25 ετών. Ελληνικής καταγωγής και διαμένει στην Αθήνα. Εργαζόμενη ως φροντίστρια σε Δομή Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανήλικων Προσφύγων.

Συν. 9: Άντρας, 30 ετών. Κατάγεται από την Ελλάδα και διαμένει στην Αθήνα. Απόφοιτος του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Αθήνας και απόφοιτος μεταπτυχιακού προγράμματος με θέμα την Προστασία Προσφύγων και την Αναγκαστική Μετανάστευση. Εργάζεται σε Δομές Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανήλικων Προσφύγων από το 2017.

Συν. 10: Γυναίκα, 28 ετών. Κατάγεται από την Αλβανία και κατοικεί μόνιμα στην Αθήνα. Απόφοιτη του τμήματος Φιλολογίας του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Εργάζεται δύο χρόνια σε Δομή Ασυνόδευτων Ανήλικων Προσφύγων.

5.8 Οργάνωση, Ανάλυση και Αξιολόγηση Ποιοτικών Δεδομένων

Η θεματική ανάλυση είναι μια εύχρηστη μέθοδος, η οποία χρησιμοποιείται ευρέως στην ποιοτική έρευνα. Θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική για νέους ερευνητές, καθώς παρέχει βασικές δεξιότητες που είναι χρήσιμες και για τη διεξαγωγή πιο εξειδικευμένων προσεγγίσεων ποιοτικής ανάλυσης (Clarke, Braun & Hayfield, 2015). Ειδικότερα, είναι μια μέθοδος εντοπισμού, περιγραφής, αναφοράς και «θεματοποίησης» επαναλαμβανόμενων νοηματικών μοτίβων, δηλαδή «θεμάτων» τα οποία προκύπτουν από τα ερευνητικά δεδομένα, και αποτελεί βασικό εργαλείο για όλους τους ερευνητές που ασχολούνται με την ποιοτική έρευνα (Braun & Clark, 2006).

Ως τρόπος διεξαγωγής της θεματικής ανάλυσης, οι Braun και Clarke (2006), προτείνουν έξι συγκεκριμένα βήματα, τα οποία ωστόσο δεν προϋποθέτουν μια γραμμική πορεία. Αφορούν μια διαδικασία κίνησης, επαναφοράς, ή κυκλικότητας, η οποία χαρακτηρίζεται από συστηματικότητα αλλά και από ευελιξία και είναι αλληλένδετη με άλλες διαδικασίες στο πλαίσιο του ερευνητικού σχεδιασμού.

1. Εξοικείωση με τα δεδομένα

Στο αρχικό στάδιο της ανάλυσης οι ερευνητές χρειάζεται να εξοικειωθούν με το ερευνητικό υλικό. Για τον σκοπό αυτό απαιτείται επαναλαμβανόμενη προσεκτική ανάγνωση όλων των ερευνητικών δεδομένων και ενεργητική αναζήτηση νοημάτων, θεμάτων και μοτίβων που έχουν σημασία για το υποκείμενο της έρευνας. Αφού δημιουργήσει μια πρώτη εικόνα αναφορικά με τα δεδομένα ως προς το τι λένε ή κάνουν οι συμμετέχοντες, ο ερευνητής καταγράφει τις αρχικές του ιδέες πριν ξεκινήσει το δεύτερο στάδιο της ανάλυσης που περιλαμβάνει την κωδικοποίηση (Braun & Clark, 2006).

2. Κωδικοποίηση

Το δεύτερο στάδιο της ανάλυσης περιλαμβάνει την παραγωγή αρχικών κωδικών με εξέταση των κειμένων σειρά προς σειρά. Δηλαδή, αποδίδεται σε κάθε απόσπασμα του

κειμένου ένας εννοιολογικός προσδιορισμός – ένας κωδικός. Ο κωδικός αυτός εκφράζει σε συντομία το νόημα που δίνει ο ερευνητής στο συγκεκριμένο τμήμα των δεδομένων (π.χ. αίσθημα φόβου). Δεδομένου ότι ένα απόσπασμα μπορεί να περιέχει πολλά διαφορετικά νοήματα, στο ίδιο απόσπασμα κειμένου είναι δυνατόν να αποδοθούν ένας ή περισσότεροι κωδικοί. Η διαδικασία της κωδικοποίησης αποτελεί σημαντικό μέρος της ανάλυσης (Miles & Huberman, 1994), καθώς εντοπίζονται μονάδες νοήματος που συνδέονται μεταξύ τους και τα δεδομένα οργανώνονται σε ομάδες που έχουν νόημα. Γενικότερα, οι κωδικοί συνοψίζουν τις βασικές μονάδες νοήματος, αλλά δεν είναι το ίδιο πράγμα με τα θέματα, τα οποία αποτελούν ένα υψηλότερο επίπεδο ανάλυσης (Guest, Macqueen & Namey, 2012).

3. Αναζήτηση των θεμάτων

Σε αυτό το στάδιο η ανάλυση εστιάζεται στην αναζήτηση πιθανών θεμάτων ή υποθεμάτων. Εδώ, ο ερευνητής συνδυάζει διαφορετικούς κωδικούς αναζητώντας πιθανά θέματα ή μοτίβα που προκύπτουν μέσα από τα δεδομένα. Κάποιοι αρχικοί κωδικοί μπορεί να σχηματίσουν κύρια θέματα, ενώ άλλοι υποθέματα ή υποκατηγορίες. Τα θέματα συμπυκνώνουν ομάδες κωδικών ή κατηγοριών και ενέχουν μεγαλύτερο βαθμό ερμηνείας από τους πιο περιγραφικούς κωδικούς ή τις κατηγορίες (Langdridge, 2004).

4. Επανεξέταση των θεμάτων

Το τέταρτο στάδιο ξεκινά όταν έχει αρχίσει να διαμορφώνεται ένα σύνολο πιθανών θεμάτων και περιλαμβάνει την επανεξέτασή τους, καθώς κάποια από αυτά μπορεί να μην πληρούν τα κριτήρια για να συμπεριληφθούν. Κάποια θέματα μπορεί να επικαλύπτονται οπότε χρειάζεται να συγχωνευθούν σε ένα και άλλα ίσως χρειάζεται να διαχωριστούν σε ξεχωριστά θέματα (Patton, 1990).

5. Ορισμός και ονομασία θεμάτων

Το πέμπτο στάδιο προσδιορίζεται η ουσία του κάθε θέματος καθώς και η διάσταση των δεδομένων που συλλαμβάνει. Για κάθε επιμέρους θέμα, ο ερευνητής πρέπει να διεξαγάγει και να συγγράψει μία λεπτομερή ανάλυση προσδιορίζοντας την «ιστορία» που κάθε θέμα απεικονίζει καθώς και τον τρόπο με τον οποίο εντάσσεται στο πλαίσιο της ευρύτερης συνολικής ιστορίας που διαμορφώνεται από τα δεδομένα της έρευνας και σε σχέση με τα ερευνητικά ερωτήματα. Επίσης, είναι σημαντικό να διασφαλίσει

ότι δεν υπάρχει υπερβολική αλληλεπικάλυψη μεταξύ των θεμάτων. Στο στάδιο αυτό ο ερευνητής αρχίζει να σκέφτεται τα ονόματα που θα δώσει στα διάφορα θέματα στην τελική ανάλυση. Τα ονόματα πρέπει να είναι περιεκτικά, ενδιαφέροντα και να δίνουν άμεσα στον αναγνώστη μια εικόνα σχετικά με το τι περιλαμβάνει το κάθε θέμα (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

6. Έκθεση των δεδομένων-συγγραφή των ευρημάτων

Στο τελευταίο στάδιο συγκεντρώνεται το σύνολο των πλήρως επεξεργασμένων θεμάτων που προκύπτουν από το ερευνητικό υλικό και περιλαμβάνει την τελική ανάλυση και τη συγγραφή των ευρημάτων. Το ζητούμενο εδώ είναι ο ερευνητής να διηγηθεί τη σύνθετη και πολύπλοκη ιστορία των δεδομένων με τέτοιο τρόπο ώστε ο αναγνώστης να πείθεται για την αξία και την εγκυρότητα της ανάλυσής του. Η συγγραφή της ανάλυσης χρειάζεται να παρέχει μια συνεκτική, ενδιαφέρουσα και λογική ιστορία που να συνδέει τα δεδομένα εντός αλλά και μεταξύ των θεμάτων. Τέλος, η συγγραφή πρέπει να παρέχει επαρκή στοιχεία που να τεκμηριώνουν τα διάφορα θέματα ή ζητήματα που παρουσιάζονται (Braun & Clarke, 2006).

5.9 Διαδικασία μετατροπής των ποιοτικών συνεντεύξεων σε μορφή κειμένου

Η διαδικασία αυτή αποτελείται από τις ενέργειες μετατροπής του προφορικού λόγου σε γραπτό κείμενο, το οποίο είναι η πιο συνηθισμένη μορφή μετασχηματισμού και παρουσίασης ποιοτικών ερευνητικών δεδομένων. Οι ατομικές συνεντεύξεις είναι συνήθως μαγνητοφωνημένες, ωστόσο αποτελεί καλή πρακτική οι ερευνητές να καταγράφουν σημειώσεις και παρατηρήσεις, ακόμα και αν οι συνεντεύξεις μαγνητοφωνούνται. Η μεταγραφή των ποιοτικών ατομικών συνεντεύξεων σε κείμενο γίνεται σύμφωνα με τους κανόνες διαφόρων συστημάτων σημειογραφίας, τα οποία επιλέγονται ανάλογα με τους στόχους ή το είδος της ανάλυσης που υιοθετούν οι ερευνητές στην ερευνητική διαδικασία (Τσιώλης, 2014). Πρόκειται για μια σειρά από συμβάσεις που δίνουν τη δυνατότητα στους ερευνητές να αποτυπώσουν μορφές επικοινωνίας και διάδρασης μεταξύ των ερευνητών και των συμμετεχόντων, όπως είναι η γλώσσα του σώματος, η ένταση των συναισθημάτων, το ύφος της φωνής ή οι παύσεις κ.ά., οι οποίες δεν μπορούν να συμπεριληφθούν σε μια απλή μεταγραφή του προφορικού λόγου σε κείμενο. Το πόσο λεπτομερές χρειάζεται να είναι η

απομαγνητοφώνηση εξαρτάται από τα ερευνητικά ερωτήματα και τη μέθοδο ανάλυσης που επιλέγει ο ερευνητής. Όμως, είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ότι όλες οι μορφές μεταγραφής συνιστούν μια μορφή μετάφρασης του προφορικού λόγου σε κάτι άλλο και δεν αποτελούν εικόνα-καθρέπτη της συνέντευξης (Willig, 2008). Τέλος, πρέπει να αναφερθεί πως οι συνεντεύξεις στην παρούσα ερευνητική εργασία, έχουν μαγνητοφωνηθεί και έχει διατηρηθεί η ανωνυμία των ερωτηθέντων.

5.10 Ηθικά Ζητήματα & Δεοντολογία

Στην παρούσα έρευνα, τόσο η ηθική όσο και η δεοντολογία αποτέλεσαν σημαντικό ζήτημα. Για να πετύχουμε τον στόχο μας ως ερευνητές έπρεπε να έρθουμε σε επαφή με όσους έχουν συμφωνήσει να συμμετάσχουν στη μελέτη, είτε δια ζώσης είτε μέσω διαδικτύου. Αμέσως, τίθενται ερωτήματα σχετικά με την εμπιστευτικότητα και τη διασφάλιση πως όσα ειπωθούν πρέπει να παραμείνουν εμπιστευτικά. Ξεκινώντας λοιπόν, την έρευνα είχαμε ως γνώμονα κάθε πρακτική που εμπίπτει στην ποιοτική μέθοδο και προστατεύει την αξιοπρέπεια, ηθική και προσωπικότητα του κάθε ατόμου.

Πρέπει να αναφερθεί, ότι η ηθική και η δεοντολογία χρειάζεται να συνοδεύουν την έρευνα από την αρχή μέχρι το τέλος. Ως εκ τούτου, είναι επιτακτική ανάγκη όλοι οι εμπλεκόμενοι να συμφωνήσουν να συμμετάσχουν χωρίς κανέναν εξαναγκασμό. Επιπλέον, ο ερευνητής πρέπει να δεσμευτεί να τηρεί το απόρρητο των πληροφοριών που λαμβάνει από τους συμμετέχοντες του, και τα άτομα που συμμετέχουν στην έρευνα πρέπει να είναι πλήρως ενημερωμένα για τους σκοπούς της μελέτης. Τα άτομα αυτά ήταν πλήρως ενημερωμένα για τους σκοπούς και τους στόχους της μελέτης, μέσω έντυπου συναίνεσης που είχαμε συντάξει, ειδικά για τον σκοπό αυτό.

Κατά τη διάρκεια της έρευνας, κανένας από τους δύο ερευνητές δεν αντιμετώπισε ηθικά ζητήματα και δεν υπήρξε καμία παρέμβαση ή εξαναγκασμός προς τα άτομα που συμμετείχαν σε αυτή τη μελέτη. Οι επαγγελματίες, που συμφώνησαν να αφιερώσουν χρόνο για να συμμετάσχουν, αντιμετωπίστηκαν ισότιμα, χωρίς καμία διάκριση και οι οδηγίες/πληροφορίες που δόθηκαν σε όλους ήταν οι ίδιες. Τέλος, όλοι οι συμμετέχοντες έδειξαν προθυμία να μοιραστούν όλη τη

γνώση και την εμπειρία τους για το προσφυγικό φαινόμενο, εξυπηρετώντας, έτσι, κάθε στόχο και σκοπό της έρευνας.

5.11 Περιορισμοί Έρευνας

Καθ' όλη την διάρκεια της διεξαγωγής της έρευνας η διαδικασία κύλησε ομαλά, ωστόσο υπήρχαν ορισμένοι περιορισμοί. Αρχικά, πρώτος περιορισμός είναι το γεγονός ότι οι συνεντεύξεις μας δεν ήταν τόσο διεξοδικές όσο θα έπρεπε. Δηλαδή, σε κάποιες συνεντεύξεις δεν στοχεύαμε σε βάθος για να αντλήσουμε όσο το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες. Κατ' επέκταση, δεν εκμεταλλευτήκαμε στο έπακρο τις εμπειρίες και τις απόψεις των ερωτώμενων.

Από την άλλη, όπως βλέπουμε να συμβαίνει στις περισσότερες ποιοτικές έρευνες, έτσι, και στην παρούσα, αρκετοί περιορισμοί έγκειται στην έλλειψη μεγάλου αριθμού συνεντευζιαζόμενων και στην δυσκολία γενίκευσης των αποτελεσμάτων.

Στις περισσότερες συνεντεύξεις οι συνθήκες ήταν ευνοϊκές για να υλοποιηθούν δια ζώσης, ενώ σε κάποιες άλλες λόγω απόστασης και λόγω επαγγελματικού φόρτου, έπρεπε να βρεθεί η κατάλληλη χρονική στιγμή για να πραγματοποιηθεί τηλεδιάσκεψη. Ήταν μια χρονοβόρα διαδικασία, ως προς τη διεξαγωγή, τον σχεδιασμό και την ανάλυση των δεδομένων. Παράλληλα, υπήρξαν περιπτώσεις που χρειάστηκε να επικοινωνήσουμε πολλές φορές με τους υποψήφιους του δείγματος για να κατορθώσουμε να ανταποκριθούν στο αίτημα μας. Αρκετοί επαγγελματίες, λόγω επιβαρυνμένου φόρτου εργασίας, αναγκάστηκαν να αναβάλλουν τη συνάντησή μας σε μεταγενέστερο χρόνο από αυτόν που είχε προκαθοριστεί. Σε μερικές περιπτώσεις έγινε αναβολή της συνέντευξης δυο και τρεις φορές.

Τέλος, ένας ακόμη περιορισμός είναι και η απειρία μας σχετικά με την ανάλυση ποιοτικών συνεντεύξεων. Μέχρι τώρα κανείς μας δεν είχε πραγματοποιήσει κάποια αντίστοιχη έρευνα, με αποτέλεσμα να μας δυσκολέψει ιδιαίτερα το κομμάτι της κατηγοριοποίησης και της ανάλυσης των πληροφοριών που πήραμε από τους συνεντευζιαζόμενους.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΥΡΥΜΑΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Αποτελέσματα

6.1 Θεματικός Άξονας 1: Τι σημαίνει ένταξη και ποια είναι τα σημαντικότερα στοιχεία της εν λόγω διαδικασίας

Επίκεντρο της θεματικής ενότητας είναι η έννοια της ένταξης και τα βασικά στοιχεία της όπως τα ορίζουν οι ειδικοί και οι άνθρωποι που συναναστρέφονται καθημερινά με παιδιά-πρόσφυγες. Επιπλέον, αναφέρονται στην αναγκαιότητα της διαδικασίας αυτής και για την συμβολή τους μέσω του επαγγέλματός τους.

6.1.1 Υποκατηγορία: Τι σημαίνει ένταξη των ανήλικων προσφύγων

Σ1: «Ένταξη των προσφύγων είναι η ενσωμάτωση ... ίσα δικαιώματα», **Σ3:** «Αφομοίωση, σεβασμός στην κουλτούρα μας, τα ήθη και τα έθιμα των παιδιών και αποδοχή..», **Σ5:** «Η ένταξη είναι η αποδοχή στο σύνολο..», **Σ10:** «Να είναι ενεργό μέλος της κοινωνίας»

Σύμφωνα με τα δεδομένα εκτιμούμε ότι, η έννοια της ένταξης είναι η αποδοχή των παιδιών-προσφύγων από τους γηγενείς, καθώς και εξοικείωση με την κουλτούρα, τα ήθη και τα έθιμα της χώρας υποδοχής. Επιπλέον, φαίνεται απαραίτητο να μπορούν να ζουν, να δρουν και να λειτουργούν έχοντας ίση αντιμετώπιση και ίδιες ευκαιρίες με τους ντόπιους. Κάποιοι τόνισαν πως έχοντας κατακτήσει όλα τα παραπάνω θα μπορέσουν τα παιδιά αυτά να εξελιχθούν σε ενεργά μέλη της κοινωνίας. Δηλαδή, να παίρνουν και να προσφέρουν σε αυτή. Τέλος, αρκετοί συνεντευξιαζόμενοι αναφέραν την άποψη πως η ένταξη είναι μια αμφίδρομη διαδικασία. Εκτιμούμε, πως η άποψη αυτή έχει κυριαρχήσει καθώς χρειάζονται αμοιβαίες υποχωρήσεις και σεβασμός τόσο από τους πρόσφυγες όσο και από τον εγχώριο πληθυσμό για να συνυπάρχουν αρμονικά. Όσον αφορά τις αμοιβαίες υποχωρήσεις που χρειάζεται για γίνουν, αυτές έγκειται στην αποδοχή της διαφορετικότητας της θρησκείας και των πολιτισμικών διαφορών ανάμεσα στους λαούς. Από αυτό διακρίνουμε, πως όσο πιο δεκτικός είναι ο πληθυσμός της χώρας προς τους πρόσφυγες, τόσο πιο εύκολη θα είναι η ενσωμάτωση τους στην τοπική κοινωνία.

6.1.2 Υποκατηγορία: Βασικά στοιχεία της εν λόγω διαδικασίας

Σ3: «Χωρίς απαραίτητη απώλεια των ξεχωριστών των διαφορετικών στοιχείων του πολιτισμού της κουλτούρας τους. ... Αυτό σημαίνει και σεβασμός της δικιάς μας κουλτούρας, των ηθών, των εθίμων μας και της κοινωνίας στην οποία τα παιδιά καλούνται να ζήσουν», **Σ5:** «Είναι πολύ σημαντικό κάθε άτομο να εντάσσεται σε μια ομάδα, να νιώθει ότι γίνεται αποδεκτό να υπάρχει μια κοινή γλώσσα», **Σ8:** «Να θέλουν να ενταχθούν στην χώρα και να δέχονται ευπρόσδεκτα αυτά που τους παρέχονται ... θα πρέπει να υπάρχει οριοθέτηση»

Όσον αφορά τα βασικά στοιχεία της ένταξης, ιδιαίτερη βάση φαίνεται να δίνουν στην παροχή ίσων δικαιωμάτων με του ημεδαπούς, ώστε να αντιμετωπίζονται ως μέρος του συνόλου. Ακόμη, απαραίτητη διακρίνεται η προσωπική επιλογή των ατόμων. Δηλαδή, να επιθυμούν οι ίδιοι να ενταχθούν στην χώρα μας και να το επιδιώξουν. Επιπλέον, πολύ σημαντική παρατηρείται η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας ως εργαλείο επικοινωνίας. Αυτό εκτιμούμε, πως θα βοηθήσει στην κοινωνικοποίηση των παιδιών και στην ανάπτυξη σχέσεων με τους γηγενείς. Τέλος, για να καταστεί η ένταξη δυνατή χρειάζεται τα παιδιά-πρόσφυγες να έχουν καλύψει τις πρωταρχικές τους ανάγκες.

6.1.3 Η αναγκαιότητα της ένταξης των προσφύγων στην ελληνική κοινωνία

Σ1: «Αν τοποθετούμε τους πρόσφυγες στο περιθώριο είναι πολύ πιθανό να υπάρξουν και παραβατικές συμπεριφορές», **Σ2:** «Θα μπορούν να ανταπεξέλθουν καλύτερα ως πολίτες αυτής της χώρας, καθώς και να προσφέρουν στην κοινωνία πιο αποτελεσματικά», **Σ6:** «Θα πρέπει να βρουν που θέλουν να ανήκουν, να νιώσουν μέλη μιας ομάδας», **Σ7:** «Αυτά τα παιδιά, άμα δεν θέλεις να δημιουργήσεις μια νέα γενιά ανθρώπων με ψυχικά τραύματα πρέπει με κάποιον τρόπο να τα εντάξεις στην κοινωνία»

Από όσα προκύπτουν δείχνουν πως η ενσωμάτωση των παιδιών-προσφύγων είναι αναγκαία για την ομαλή λειτουργία της κοινωνίας, καθώς έτσι είναι πιθανό να αποφευχθούν μη αποδεχτές συμπεριφορές που έχουν τάσεις παραβατικότητας. Επιπρόσθετα, μέσω της ένταξης φαίνεται τα παιδιά να αισθάνονται αποδεκτά, κάτι που συμβάλλει στην ψυχική ανύψωσή τους. Ακόμη, τα παιδιά αυτά είναι αναγκαίο να

ενταχθούν στην κοινωνία για να μπορέσουν να είναι λειτουργικά, να αναπτυχθούν και να εξελιχθούν.

6.1.4 Υποκατηγορία: Συνεισφορά επαγγελματιών στην ένταξη των ανηλίκων προσφύγων

Σ1: «Συνεισφέρω στο να μάθουν τη γλώσσα της χώρας υποδοχής για να ενταχθούν πιο ομαλά στην κοινωνία», **Σ2:** «Μέσα από την προπόνηση τα παιδιά αυτά κοινωνικοποιούνται ... Επίσης, τα παιδιά μπορεί να εκτονωθούν κάτι που τους βοηθάει να αντιμετωπίσουν αρνητικά συναισθήματα», **Σ7:** «Είναι σημαντικό τα παιδιά να μάθουν κάποιες λέξεις στα αγγλικά. ... Ως ψυχολόγος βοηθάω αυτά τα παιδιά στην έκφραση των συναισθημάτων τους», **Σ8:** «Προσπαθώ να τους κάνω να νιώσουν μέρος της κοινωνίας μας.. ότι έχουμε τα ίδια δικαιώματα... Βοηθάω να ανεξαρτητοποιηθούν», **Σ9:** «Με την παραπομπή τους σε όλες τις απαραίτητες ιατρικές υπηρεσίες που μπορεί να χρειάζονται, την παραπομπή τους στην τυπική και την άτυπη εκπαίδευση»

Όπως έχει ήδη αναφερθεί η ένταξη, κατά το δείγμα, είναι μια αμφίδρομη διαδικασία. Βάσει αυτού, εκτιμούμε πως οι επαγγελματίες αφενός έχουν ως στόχο με τις ενέργειες τους να «πείσουν» τους γηγενείς να αποδεχτούν τους ανήλικους πρόσφυγες και αφετέρου να προσπαθήσουν να δώσουν κίνητρα στα παιδιά για να ενσωματωθούν. Επιπλέον, παρατηρείται, πως όλοι οι συνεντευξιζόμενοι προσπαθούν να συμβάλλουν στην ενσωμάτωση των παιδιών ανάλογα με την ειδικότητα τους. Όλοι φαίνεται να στοχεύουν στην κοινωνικοποίηση, την οποία θεωρούν ως στοιχείο-κλειδί για την επίτευξη της ένταξης. Ιδιαίτερη βάση δίνεται στην δημιουργία εμπιστοσύνης μεταξύ επαγγελματία και παιδιού. Το γεγονός αυτό εκτιμούμε ότι συμβαίνει καθώς το παιδί χρειάζεται ένα πρόσωπο αναφοράς που θα μπορεί να μοιράζεται τα συναισθήματά τους και τους προβληματισμούς του. Οι εκπαιδευτικοί τείνουν να δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, καθώς και στην καλλιέργεια ομαδικότητας και συνεργασίας. Ταυτόχρονα, προβάλλουν και την απαραίτητη οριοθέτηση πάνω σε μη αποδεκτές συμπεριφορές. Από την άλλη, επαγγελματίες άλλης ειδικότητας, συνεισφέρουν άμεσα δίνοντας προτεραιότητα στην ενθάρρυνση, στην ανεξαρτητοποίηση και στην δραστηριοποίηση τους στην κοινωνία.

Σύνοψη 1^ο Θεματικού Άξονα: Τι σημαίνει ένταξη και ποια είναι τα σημαντικότερα στοιχεία της εν λόγω διαδικασίας

Κατά την ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων φαίνεται πως οι απόψεις συγκλίνουν σχετικά με τον ορισμό της ένταξης των ανήλικων προσφύγων. Αναφέρουν, δηλαδή, πως η ένταξη είναι η ενσωμάτωση των παιδιών αυτών και η αμφίδρομη αποδοχή μεταξύ των λαών, με ίσα δικαιώματα και σεβασμό. Στην συνέχεια ανέφεραν, πως βασικό στοιχείο αποτελεί η επιθυμία των ίδιων να υπάρξουν ως μέλη της κοινωνίας. Σημαντικά χαρακτηριστικά της ένταξης που ειπώθηκαν, φαίνεται να είναι η εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής που λειτουργεί ως καταλύτης για την ολοκληρωμένη κοινωνικοποίηση του ατόμου. Αποτέλεσμα αυτού είναι η ενεργός συμμετοχή στα κοινά και η αποφυγή παραβατικών συμπεριφορών τόσο από τους ανήλικους πρόσφυγες, όσο και από τους γηγενείς. Η ένταξη κρίθηκε αναγκαία για την πρόληψη αποφυγής ψυχικών τραυμάτων, η οποία επιτυγχάνεται με την ικανοποίηση του αισθήματος του ανήκειν εξαλείφοντας την περιθωριοποίηση. Βάσει του δείγματος που συλλέχθηκε παρατηρείται πως όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι είναι πρόθυμοι να συμβάλλουν στην ένταξη των παιδιών-προσφύγων στην τοπική κοινότητα ανάλογα με το επάγγελμα που ασκεί ο κάθε ένας. Η συμβολή τους διακρίνεται από την εκμάθηση της ελληνικής και αγγλικής γλώσσας, την διαχείριση και την έκφραση συναισθημάτων, έως την προαγωγή του σεβασμού και την τήρηση των ορίων, όπου προετοιμάζουν τα παιδιά στο να ανταπεξέρθουν στην νέα πραγματικότητα. Επιπλέον, ενθαρρύνουν την δραστηριοποίηση τους και την εκτέλεση καθημερινών αναγκών με επιθυμητό αποτέλεσμα την ανεξαρτητοποίηση τους και την ενίσχυση του αισθήματος αποδοχής. Από όλα τα παραπάνω φαίνεται ότι, η ενσωμάτωση των παιδιών-προσφύγων κρίνεται υψίστης σημασίας και κύρια χαρακτηριστικά αυτής είναι η παρότρυνση των ανήλικων να προσπαθήσουν οι ίδιοι για αυτήν την διαδικασία, με βασικό στόχο την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, ώστε να καταστεί δυνατή η βέλτιστη επικοινωνία με τον γηγενή πληθυσμό.

6.2 Θεματικός Άξονας 2: Προτεραιότητες για την διαδικασία ένταξης των ανηλίκων

Αυτός ο θεματικός άξονας έχει σκοπό να παρουσιάσει τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι ανήλικοι πρόσφυγες κατά την προσπάθεια ένταξής τους στην ελληνική κοινωνία, καθώς και τους ψυχολογικούς παράγοντες που την επηρεάζουν. Παράλληλα εστιάζει στην αντιμετώπιση αυτών των εμποδίων, και κατ' επέκταση στις προτεραιότητες που πρέπει να τεθούν για την διαδικασία αυτή.

6.2.1 Υποκατηγορία: Δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα παιδιά-πρόσφυγες κατά την ένταξη τους στην ελληνική κοινωνία

Σ4: «Έρχονται σε ένα τόπο ξένο, χωρίς να έχουν κάτι, ξαναρχίζουν τη ζωή από το μηδέν, πρέπει να βρουν εργασία, να φάνε να κοιμηθούν», **Σ5:** «Ξεκινώντας από τη γλώσσα, από τη νοοτροπία που έχουν και από την ανάγκη τους να γίνουν αποδεκτά στο σύνολο», **Σ6:** «Την επικοινωνία και τον ρατσισμό..», **Σ8:** «Πρώτη δυσκολία που αντιμετωπίζουν είναι στην σίτισή τους.. Οι ανήλικοι που έρχονται στην Δομή είναι φοβισμένοι γιατί υπάρχει έντονη παραβατικότητα», **Σ10:** «Τα πολιτισμικά είναι πολύ σημαντικό εμπόδιο, λόγω της πολύ μεγάλης διαφοράς που υπάρχει»

Τα δεδομένα δείχνουν, ότι οι δυσκολίες με τις οποίες έρχονται αντιμέτωπα τα παιδιά-πρόσφυγες αναδύονται σε όλα τα στάδια της ένταξης τους. Για αρχή, διακρίνεται δυσκολία εύρεσης οικονομικών πόρων για τα προς το ζην και αρκετά προβλήματα αναφορικά με την στέγαση και την σίτιση. Κρίνουμε ότι συμβαίνει επειδή κατά την εισαγωγή στη χώρα μας οι οικογένειες των παιδιών προσφύγων δεν έχουν κάποιους πόρους εκ των οποίων θα μπορούσαν να εξασφαλίζουν κάποιο εισόδημα. Από την άλλη, σύμφωνα με τα δεδομένα, σε κοινωνικό επίπεδο φαίνεται οι κυρίαρχες δυσκολίες να αποτελούν το φαινόμενο του ρατσισμού και η δυσχέρεια επικοινωνίας. Αυτό υποθέτουμε πως συμβαίνει λόγω της διαφορετικής γλώσσας, κουλτούρας και πολιτισμού που έχουν τα παιδιά-πρόσφυγες σε σχέση με τα γηγενή, κάτι που δημιουργεί μια τάση διαχωρισμού και αποξένωσης. Εξαιτίας αυτών, αντιμετωπίζουν δυσκολία διαμόρφωσης κοινωνικών σχέσεων με τους ντόπιους και οδηγούνται στο περιθώριο. Σύμφωνα με τους συνεντευξιζόμενους, αναφέρεται αδιαφορία της κοινωνίας σε επίπεδο σχολείου και οικογένειας, σε συνάρτηση με το προσφυγικό ζήτημα. Πιο αναλυτικά, περιγράφεται αδιάφορη στάση των καθηγητών ως προς τις δυσκολίες και τις ιδιαιτερότητες των παιδιών αυτών. Αυτό εικάζουμε πως συμβαίνει λόγω μεγάλου φόρτου εργασίας εξαιτίας της υποστελέχωσης των σχολικών πλαισίων.

Ταυτόχρονα, παρόμοια στάση για την κοινωνική ενσωμάτωση των παιδιών, καθώς και για τη σωστή εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, παρατηρείται και από την πλευρά των γονέων. Εκτιμάται πως επειδή οι γονείς εστιάζουν στα θέματα επιβίωσης, όπως ένδυση, στέγαση και τροφή, δεν δίνουν βάση στην σωστή ενσωμάτωση των παιδιών τους στο κοινωνικό σύνολο. Επιπλέον ο φόβος της αλλοίωσης των πολιτιστικών τους στοιχείων πιθανόν να τους οδηγεί σε μια στάση άρνησης της ελληνικής κουλτούρας.

6.2.2 Υποκατηγορία: Δυσκολίες σχετικά με το κρατικό σύστημα

Σ1: «Δεν υπάρχουν οι κατάλληλες δομές και δεν είναι αρκετά προετοιμασμένο το κράτος να δέχεται πρόσφυγες», **Σ9:** «Το σύστημα.. τι προγράμματα υπάρχουν, πόσο πρόσκαιρα είναι σε σύγκριση με τις ανάγκες των παιδιών.. δεν υπάρχουν χρηματοδοτήσεις.. ... Οι κίνδυνοι είναι αυξημένοι σε αυτές τις περιοχές και λόγω της καθυστέρησης μέχρι να έρθουν στην ενδοχώρα αντίστοιχα αυξάνεται και το ρίσκο τους.. Δηλαδή όντως μπορεί να εμπλακούν σε ενέργειες ή διαδικασίες που δεν θα θέλουν τα ίδια»

Όσον αφορά τις κρατικές δομές φαίνεται ότι συναντάνε πολλές δυσκολίες στην υλοποίηση του έργου τους, σχετικά με την εξυπηρέτηση των παιδιών-προσφυγών. Αυτό φαίνεται ότι οφείλεται κυρίως στην ελλιπή προετοιμασία και σχεδιασμού του ελληνικού κράτους για την υποδοχή των προσφυγών στην χώρα μας, καθώς και στην ανεπαρκή χρηματοδότηση προς τις κατάλληλες δομές. Το κρατικό σύστημα περιγράφεται ως πρόσκαιρο με πολλά κενά και αντιφάσεις που καθυστερεί την υλοποίηση των απαραίτητων ενεργειών και ως αποτέλεσμα να φέρνει πολλές φορές την ζωή των προσφυγών σε κίνδυνο.

6.2.3 Υποκατηγορία: Δυσκολίες σχετικά με το εκπαιδευτικό σύστημα

Σ4: «Δεν υπάρχουν Τάξεις Υποδοχής ή είναι ελάχιστες ανά την Ελλάδα», **Σ8:** «Άλλη σχετική δυσκολία που συναντάνε είναι το σχολείο», **Σ10:** «Δεν έχουμε δάσκαλο υποδοχής μέχρι τον Δεκέμβρη»

Τα δεδομένα δείχνουν ότι υπάρχει μεγάλη δυσκολία από την πλευρά των παιδιών-προσφυγών στο να ανταπεξέλθουν και να ενσωματωθούν στο σχολικό περιβάλλον. Αυτό όπως φαίνεται, οφείλεται κυρίως σε γλωσσικούς παράγοντες. Πιο συγκεκριμένα,

τα παιδιά που δεν γνωρίσουν την γλώσσα δεν μπορούν να παρακολουθήσουν τα μαθήματα που γίνονται μέσα στην τάξη και αυτό τα οδηγεί πολλές φορές στο να κάνουν φασαρία κατά την διάρκεια του μαθήματος. Αν και η χώρα μας έχει υιοθετήσει το καθεστώς των Τάξεων Υποδοχής, καταλαβαίνουμε από όσα μας λένε οι εκπαιδευτικοί ότι δεν υλοποιείται σωστά και υπάρχουν πολλά κενά. Η έλλειψη αποτελεσματικότητας αυτών των Τάξεων οφείλεται, κυρίως, στον μειωμένο αριθμό αυτών που υπάρχει ανά την επικράτεια, καθώς και στην υποστελέχωση το εκπαιδευτικού συστήματος γενικά. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι ήδη υπάρχουσες Τάξεις Υποδοχής να μην λειτουργούν πολλές φορές από την αρχή της σχολικής χρονιάς ή να μη λειτουργούν με τον κατάλληλο τρόπο.

6.2.4 Υποκατηγορία: Ψυχολογικοί παράγοντες των παιδιών-προσφύγων που επηρεάζουν την ένταξη

Σ7: «Ο ξεριζωμός από την πατρίδα τους ... Μόνο το ψυχολογικό φορτίο που κουβαλάνε αυτά τα παιδιά είναι αρκετό. Πολλά έχουν χάσει φίλους, συγγενείς, γονείς, και τα περισσότερα νοσταλγούν την πατρίδα τους.», **Σ9:** «Μοναξιά νιώθουν αυτά τα παιδιά..», **Σ10:** «Είναι τα προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίσει μεμονωμένα το κάθε παιδί.. Από τα βιώματα του, μεταπρατικό στρες, ποια είναι ψυχολογική του κατάσταση όταν έρθει»

Από τα δεδομένα αναδύεται, πως οι ψυχολογικοί παράγοντες επηρεάζουν σημαντικά την ένταξη των ανηλίκων στην χώρα υποδοχής. Φαίνεται πως το αίσθημα της μοναξιάς, της ανασφάλειας και του φόβου έχουν καταλυτικό ρόλο στην ψυχολογική κατάσταση των ανηλίκων-προσφύγων, κατά την άφιξη τους στην Ελλάδα. Εκτιμούμε πως αυτά τα συναισθήματα προέρχονται λόγω του ξεριζωμού από την πατρίδα του, την πιθανή έλλειψη οικογενειακού περιβάλλοντος, το μετατραυματικό στρες και το γεγονός ότι μη γνωρίζοντας την γλώσσα, δεν μπορούν να κοινωνικοποιηθούν και να δημιουργήσουν σχέσεις.

6.2.5 Υποκατηγορία: Διαδικασίες αντιμετώπισης δυσκολιών σε κρατικό επίπεδο

Σ2: «Το κράτος να φροντίσει ώστε να μάθουν να μιλούν τη γλώσσα μας, έστω και σε ένα βασικό βαθμό για να επικοινωνούν... Θα πρέπει να έχουν τα παιδιά κατάλληλη φροντίδα όσο αφορά την υγεία τους και τους απαραίτητους πόρους ώστε να επιβιώσουν. Επιπλέον, θα πρέπει να έχουν την κατάλληλη ψυχολογική υποστήριξη»,
Σ5: «Οικονομική ενίσχυση ... Θα έπρεπε το εκπαιδευτικό σύστημα να λίγο ευέλικτο»

Σύμφωνα με τα δεδομένα, η πρωταρχική κρατική διαδικασία αντιμετώπισης, των δυσκολιών που τέθηκαν, είναι η καλύτερη οργάνωση και περισσότερη μέριμνα όσον αφορά τις βασικές ανάγκες των ανήλικων προσφύγων, όπως η κατάλληλη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, καθώς και η οικονομική ενίσχυσή τους για την κάλυψη των απαραίτητων αγαθών διαβίωσης. Αυτό εκτιμούμε ότι θα συνεισφέρει στο να ορθοποδήσουν τα παιδιά-πρόσφυγες κατά το πρώτο διάστημα παραμονής στην χώρα μας. Στη συνέχεια, προτείνεται από το δείγμα ότι η πολιτεία θα πρέπει να μεριμνήσει για την δημιουργία εξατομικευμένων δομών στήριξης των ανήλικων προσφύγων, με γνώμονα την σωστή συνεργασία και την κατάλληλη ενημέρωση όλων των αρμόδιων φορέων, για τα κενά του συστήματος που προκαλούν κωλύματα και επιδέχονται αλλαγή. Αυτό φαίνεται ότι θα συνεισφέρει στην κάλυψη των πρωταρχικών αλλά και των ψυχοκοινωνικών τους αναγκών.

6.2.6 Υποκατηγορία: Διαδικασίες αντιμετώπισης δυσκολιών στο εκπαιδευτικό σύστημα

Σ3: «Επιμόρφωση, βιωματικά εργαστήρια εκπαιδευτικών», **Σ5:** «Δηλαδή ένας πρόσφυγας που δεν ξέρει ελληνικά, θα έπρεπε ένα χρόνο να ακολουθήσει την τάξη υποδοχής και μετά να πάει στα επόμενα μαθήματα», **Σ7:** «Να τους παρέχουν ξενόγλωσση εκπαίδευση ας πούμε στα Τμήματα Υποδοχής...»

Σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς του δείγματος, για να διευκολυνθεί η ένταξη των ανήλικων προσφύγων στην κοινωνία μέσω του σχολείου, κρίνεται αναγκαίο να ενισχυθεί το εκπαιδευτικό προσωπικό, καθώς και να γίνουν βιωματικά σεμινάρια για την κατάλληλη επιμόρφωση σχετικά με τις ανάγκες των παιδιών-προσφύγων. Εκτιμούμε, ότι με αυτόν τον τρόπο οι καθηγητές θα έχουν τις γνώσεις που χρειάζεται για να προσεγγίσουν και να βοηθήσουν ένα προσφυγόπουλο πιο αποτελεσματικά.

Επιπλέον, προτείνεται να δοθεί ιδιαίτερη μεριμνά στην εκμάθηση της ελληνικής αλλά και της αγγλικής γλώσσας, διότι εκτιμάται ότι θα συμβάλει θετικά στην επικοινωνία των ανηλίκων μεταξύ τους, ως διεθνή εργαλείο επικοινωνίας.

6.2.7 Υποκατηγορία: Διαδικασίες αντιμετώπισης δυσκολιών σε κοινωνικό επίπεδο

Σ1: «Πρέπει οι γονείς να περάσουν στα παιδιά τους αρχές και αξίες με τις οποίες όταν λάβουν θα μπορούν να σέβονται τη διαφορετικότητα. .. Να υπάρχει ενημέρωση από το σχολείο για τους πρόσφυγες και τους πολιτισμούς τους», **Σ3:** «Το σχολείο μας να ανοίξει την αγκαλιά του στους γονείς, να αποδεχτούν να τους ακούσει και να αποδεχτεί το διαφορετικό τους υπόβαθρο.», **Σ4:** «Εντός του σχολικού πλαισίου .. οποιαδήποτε δράση μπορούμε να βρούμε για να συνεργάζονται τα παιδιά μεταξύ τους», **Σ8:** «Σχετικά με τον ρατσισμό και την διαφορετικότητα.. Πρώτα απ' όλα θα πρέπει να υπάρξει μέριμνα και ενημέρωση ώστε να εξοικειώνονται με αυτό πρώτα οι Έλληνες.. και μετά θεωρώ ότι αυτό το ζήτημα θα μειωθεί..»

Όσον αφορά την αντιμετώπιση προβλημάτων που σχετίζονται με κοινωνικούς παράγοντες μεγαλύτερη βάση δίνεται από το συνεντευξιαζόμενος στο οικογενειακό και σχολικό περιβάλλον. Κρίνεται αναγκαία η συμμετοχή του παιδιού στο σχολικό πρόγραμμα, καθώς όπως φαίνεται θα βοηθηθεί στην αποδοχή της νέας πραγματικότητας και στην κοινωνικοποίησή του. Οι συνεντευξιαζόμενοι ανέφεραν ότι μέσω συζητήσεων και εκδηλώσεων έχουν τη δυνατότητα να φέρουν τα παιδιά πιο κοντά, καθώς και να μάθουν το ένα την κουλτούρα του άλλου. Απαραίτητη φαίνεται να είναι η ενεργή συμμετοχή του οικογενειακού περιβάλλοντος των παιδιών, διότι με σωστή συνεργασία με το σχολείο μπορούν να βοηθήσουν σημαντικά την ένταξη του παιδιού τους στην σχολική και ευρύτερη κοινότητα. Επιπλέον, τονίζεται η σημασία της ατομικής ευθύνης που έχει ο κάθε πολίτης ως προς τα παιδιά-πρόσφυγες. Να αποδέχεται δηλαδή το αλλοεθνές παιδί, χωρίς προκαταλήψεις και ρατσισμό. Με αυτόν τον τρόπο εκτιμάμε ότι τα παιδιά-πρόσφυγες θα αισθάνονται πιο οικεία και ασφαλή στην καθημερινότητά τους.

Σύνοψη 2^{ου} Θεματικού Άξονα: Προτεραιότητες για την διαδικασία ένταξης των ανηλίκων

Τα δεδομένα της παραπάνω ενότητας εστιάζουν στα προβλήματα της κρατικής και της κοινωνικής διάστασης στη χώρα μας. Το κράτος υστερεί από ειδικές υποδομές, οι οποίες θα εξασφαλίζουν στους ανήλικους πρόσφυγες την ασφάλεια και τα βασικά αγαθά που χρειάζεται κάποιος για να επιβιώσει. Επίσης, γίνεται έντονη αναφορά στην ανεπάρκεια του συστήματος αναφορικά με τις Τάξεις Υποδοχής. Συγκεκριμένα, αναφέρονται στην υποστελέχωση τους, στον μειωμένο αριθμό τάξεων ανά την Ελλάδα, καθώς και στην υλοποίηση του σχεδιασμού τους, εφόσον χαρακτηριστικά αναφέρεται πως «οι καθηγητές έρχονται τρεις μήνες ύστερα από την έναρξη του σχολικού έτους». Η αντιμετώπιση αυτών των κρατικών προβλημάτων εμπεριέχει μια σειρά από προτεραιότητες.

Πρώτον, η καλύτερη μέριμνα και οργάνωση των Δομών σχετικά με την διαβίωση των προσφύγων, ώστε να καλυφθεί η αναγκαία ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, καθώς και η οικονομική στήριξη. Για να πραγματοποιηθεί αυτό θα πρέπει να υπάρξει συνεργασία των αρμόδιων φορέων μέσω ενημέρωσης για τυχόν κενά του συστήματος. Κάτι ανάλογο ισχύει και στο εκπαιδευτικό πλαίσιο, στο οποίο θα πρέπει να ενισχυθούν τα σχολεία με μόνιμους εκπαιδευτικούς, με εξειδίκευση στα παιδιά με προσφυγικό υπόβαθρο, καθώς παράλληλα να γίνουν βιωματικά σεμινάρια για την εκπαίδευση των υπάρχοντων επαγγελματιών. Ακόμη, ως βασική προτεραιότητα θα πρέπει να τεθεί η εκμάθηση της ελληνικής αλλά και της αγγλικής γλώσσας. Τέλος, στην ενότητα γίνεται έντονη αναφορά για το επιβαρυνόμενο ψυχικό φορτίο που έχουν τα παιδιά-πρόσφυγες κατά την άφιξη τους στην Ελλάδα κυρίως λόγω των καταστάσεων που έχουν βιώσει. Λόγω αυτού, αναφέρεται πως η πολιτεία θα πρέπει να μεριμνήσει κατάλληλα για την ανάκτηση της ψυχικής ευφορίας των παιδιών.

Από την άλλη, κοινωνικό πρόβλημα είναι η αδυναμία κοινωνικοποίησης των παιδιών-προσφύγων. Υπαίτιο της δυσχέρειας αυτής αποτελεί η γλώσσα, καθώς και η διαφορετική νοοτροπία και κουλτούρα από αυτήν της ελληνικής. Επιπρόσθετα, η αδιαφορία πολλών εκπαιδευτικών στις ιδιαιτερότητες των παιδιών αυτών και η έλλειψη υποστήριξης του οικογενειακού περιβάλλοντος των παιδιών, ως προς την ευκολότερη ενσωμάτωσή τους, καθίσταται σημαντικό τροχοπέδη για την πλήρη ένταξη των παιδιών στο κοινωνικό σύνολο. Οι προτεραιότητες σχετικά με την αντιμετώπιση

των κοινωνικών προβλημάτων επικεντρώθηκαν συλλογικά στην σχολική κοινότητα. Πιο αναλυτικά, η επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί με την παρότρυνση και την παρακίνηση των εκπαιδευτικών προς το σχολικό περιβάλλον. Αυτό ως αποτέλεσμα θα έχει την εξάλειψη του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού, καθώς και την ομαλότερη αφομοίωση των παιδιών αυτών στο κοινωνικό σύνολο. Επιπλέον, προτείνεται η δημιουργία εκδηλώσεων για την ενημέρωση του γηγενή πληθυσμού, σχετικά με το προσφυγικό με στόχο την εξοικείωση του. Τέλος, γίνεται αναφορά σε σχέση συνεργασίας μεταξύ σχολείου και γονέων, έτσι ώστε να επιτευχθεί μια πληρέστερη ευαισθητοποίηση για το θέμα των παιδιών-προσφύγων.

6.3 Θεματικός Άξονας 3: Προσδοκίες για την ένταξη των ανήλικων προσφύγων στην τοπική κοινωνία

Αντικείμενο εστίασης του θεματικού άξονα είναι η αντιμετώπιση των παιδιών προσφύγων από το κοινωνικό σύνολο της Ελλάδας, καθώς και οι στρατηγικές υποδοχής και αποδοχής που κρίνονται κατάλληλες για την ενσωμάτωσή τους. Την ίδια στιγμή παρουσιάζονται και προτεινόμενες δράσεις που χρειάζεται να υιοθετηθούν.

6.3.1 Υποκατηγορία: Αντιμετώπιση των παιδιών-προσφύγων από το κοινωνικό σύνολο της χώρας

Σ1: «Τα παιδιά αυτά βρίσκονται στο περιθώριο, δεν είναι τόσο πρόθυμα τα γηγενή να κάνουν παρέα μαζί τους. Κάποιες φορές υπάρχουν και ρατσιστικές επιθέσεις», **Σ2:** «Τα παιδιά είναι ιδιαίτερα θετικά στο να δεχτούν ένα άτομο από διαφορετική χώρα και εθνικότητα», **Σ4:** «Τα παιδιά ίδιας εθνικότητας κάνουν παρέα μεταξύ τους. ... Δεν βλέπουμε τόσο συχνά συμπεριφορές εκφοβισμού ή και βίας λόγω διαφορετικότητας», **Σ8:** «Υπάρχουν οι πολίτες που είναι αδιάφοροι, εκείνοι που δεν τους θέλουν καθόλου, αλλά και άλλοι που θα τους βοηθήσουν ουσιαστικά..», **Σ9:** «Υπήρχαν περιπτώσεις ανθρώπων που αναγνώριζαν τις ανάγκες τους και προσπαθούσαν και αυτοί να τα εντάξουν μέσα στο κοινωνικό σύνολο.. Άνθρωποι δεύτερης γενιάς μεταναστών ήταν πολύ πιο εχθρικοί»

Οι συμπεριφορές αντιμετώπισης των παιδιών-προσφύγων από το κοινωνικό σύνολο της χώρας υποδοχής ποικίλουν. Παρατηρείται, ωστόσο, πως θετική αντιμετώπιση έχουν τα παιδιά-πρόσφυγες από τα γηγενή παιδιά σε μικρή ηλικία. Ειπώθηκε μάλιστα

πως τα παιδιά αυτής της ηλικιακής ομάδας προσπαθούν με οποιοδήποτε τρόπο να επικοινωνήσουν μεταξύ τους, ακόμη και αν δεν γνωρίζουν κοινή γλώσσα. Εκτιμούμε πως αυτό συμβαίνει, διότι τα μικρότερα σε ηλικία άτομα δεν έχουν συχνά στερεότυπα, και κατά συνέπεια δεν νοιάζονται για τις διαφορές που έχουν ανάμεσα τους. Ωστόσο, αναφέρεται ότι δεν λείπει η αρνητική αντιμετώπιση τόσο από παιδιά όσο και από ενήλικες. Αξιοσημείωτη είναι η παρατήρηση, πως οι ανήλικοι πρόσφυγες συχνά δέχονται εχθρικές και ρατσιστικές συμπεριφορές από άτομα 2^{ης} και 3^{ης} γενιάς μεταναστών. Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε πως αυτό είναι απόρροια της αρνητικής αντιμετώπισης που είχαν δεχτεί οι ίδιοι κατά την προσαρμογή τους στην Ελλάδα. Τέλος, ιδιαίτερη βάση δίνετε στην συχνή επιλογή των παιδιών-προσφύγων να αναπτύσσουν σχέσεις με τους ομοεθνείς τους. Εκτιμούμε πως γίνεται, διότι τα παιδιά βρίσκουν κοινά χαρακτηριστικά λόγω κοινής κουλτούρας και γλώσσας, αποτέλεσμα με αυτόν τον τρόπο νιώθουν οικεία και ασφάλεια.

6.3.2 Υποκατηγορία: Στρατηγικές - Ενέργειες για την κατάλληλη υποδοχή των παιδιών προσφύγων στην χώρα μας

Σ3: «Η Ελλάδα πιστεύω ότι είναι μια χώρα που έχει κάνει αρκετές προσπάθειες για να εντάξει αυτά τα παιδιά ...όμως υπάρχει υποστελέχωση», **Σ4:** «Θα έπρεπε να υπάρχουν δομές όπου θα μπορούσαν για ένα μικρό χρονικό διάστημα να μείνουν», **Σ8:** «Θα πρέπει να είμαστε προετοιμασμένοι για να φιλοξενήσουμε αυτά τα παιδιά και να τα προστατέψουμε.. Θα πρέπει να πληροφορούνται εξ αρχής για τις διαδικασίες στην Ελλάδα, για τα δικαιώματα τους και για το τι πρόκειται να τους συμβεί από εδώ και πέρα ... θα πρέπει να περνάνε από ενδεδειγμένες εξετάσεις», **Σ9:** «Θα έπρεπε οι διαδικασίες να κινούνται πιο γρήγορα τουλάχιστον στο κομμάτι της μεταφορά τους»

Σχετικά με τις προτάσεις στρατηγικών για την κατάλληλη υποδοχή των παιδιών-προσφύγων, φαίνεται πως επικεντρώνονται σε κρατικό επίπεδο. Διακρίνεται πως όλοι στοχεύουν στην καλύτερη οργάνωση των δομών και στην ταχύτερη διεκπεραίωση των διαδικασιών που είναι απαραίτητες κατά την άφιξη των παιδιών στην χώρα. Αυτό θα μπορούσε να ερμηνευτεί από πολλές οπτικές. Για αρχή, απαραίτητη κρίνεται η παραπομπή τους σε Ιατρικό Κέντρο για την διαπίστωση της υγείας τους και η διαμόρφωση κατάλληλων βραχύχρονων δομών φιλοξενίας βάσει της ηλικίας τους, αυτό θα συμβάλλει θετικά και στην ψυχική τους ανάταση. Επίσης, η σύντομη

μεταφορά τους κρίνεται αναγκαία για την αποφυγή έκθεσης σε επικίνδυνες καταστάσεις.

6.3.3 Υποκατηγορία: Στρατηγικές - Ενέργειες για την κατάλληλη αποδοχή των παιδιών προσφύγων στην χώρα μας

Σ1: «Το κράτος θα μπορούσε να φτιάξει σχολεία, που να σέβονται και τα δικά τους πολιτισμικά στοιχεία και να συνυπάρχουν όλοι μαζί ... Πρέπει να αποβάλλουμε τις προκαταλήψεις», **Σ7:** «Πρέπει να μάθεις και στα παιδιά της Ελλάδας το τι είναι να είσαι πρόσφυγας, τι σε έφερε σε αυτή τη θέση, να έρθουν σε επαφή και να μιλήσουν. Οι δάσκαλοι και οι γονείς θα πρέπει να μάθουν στα παιδιά τι είναι ενσυναίσθηση», **Σ8:** «Το σχολείο μπορεί να κινητοποιήσει τους καθηγητές να μιλήσουν για αυτά τα παιδιά και για τις καταστάσεις που ζουν ώστε να ευαισθητοποιήσουν τους μαθητές. ... Το κράτος μπορεί να επιστρατεύσει επιπλέον ειδικούς για να υπάρχει πλήρης στήριξη», **Σ10:** «Είναι πολύ σημαντικό να του αφήσεις το χώρο και τον χρόνο να παρατηρήσει και μόνο του να δει πως θα ενσωματωθεί...»

Σύμφωνα με τα δεδομένα, εκτιμούμε ότι πρωταρχική στρατηγική αποδοχής των ανήλικων προσφύγων αποτελεί ο σεβασμός της ψυχολογικής κατάστασης του παιδιού λόγω του πολιτισμικού σοκ που έχει υποστεί. Όλοι φαίνεται να στοχεύουν στην άμεση θετική διάθεση των παιδιών κατά την προσαρμογή στις νέες συνθήκες. Αυτό πιθανό είναι να επιτευχθεί με την ενίσχυση ψυχολογικής υποστήριξης των ανήλικων προσφύγων. Οι εκπαιδευτικοί τείνουν να δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στο σχολικό περιβάλλον για την αποβολή προκαταλήψεων και την καλλιέργεια ενσυναίσθησης σχετικά με τα παιδιά-πρόσφυγες. Ταυτόχρονα, από όσα προέκυψαν φαίνεται πως όλοι δίνουν βάση στην ευαισθητοποίηση των γηγενών για το προσφυγικό φαινόμενο. Σύμφωνα με το δείγμα, η ευαισθητοποίηση αυτή μπορεί να επέλθει με την οργάνωση ενημερώσεων και σεμιναρίων τόσο σε ανήλικα όσο και σε ενήλικα άτομα σε επίπεδο κοινότητας. Τέλος, αναφέρθηκε πως θα ήταν εύλογο τα παιδιά-πρόσφυγες να μαθαίνουν την ελληνική γλώσσα από το επίπεδο του προνηπίου και όχι να τοποθετούνται σε τμήματα ανάλογα με την ηλικία τους. Η άποψη αυτή έχει ως επίκεντρο την σωστή εκμάθηση της ελληνικής και την πρόληψη περιθωριοποίησης του παιδιού, κάτι που είναι πιθανό να συμβεί αν ξεκινήσει από μια μεγαλύτερη τάξη με

ντόπια παιδιά με τα οποία δεν θα μπορεί να επικοινωνήσει αλλά ούτε θα υπάρχει ποιοτική παρακολούθηση του μαθήματος.

6.3.4 Υποκατηγορία: Δράσεις ένταξης που χρειάζεται να υιοθετηθούν για την ενσωμάτωση των παιδιών-προσφύγων

Σ2: «Ενημερώσεις και παροτρύνσεις προς τα παιδιά ώστε να αγκαλιάσουν τα προσφυγόπουλα. ... Με χορηγήσεις του κράτους να διοργανώνονται παιχνίδια αθλητικά που να λαμβάνουν μέρος όλοι και να μπορούν να προπονηθούν σε αντίστοιχες σχολές ή συλλόγους και να είναι δωρεάν για τα παιδιά πρόσφυγες. Από την πλευρά των πολιτών κάθε αθλητικός σύλλογος να προσφέρει δωρεάν θέσεις σε παιδιά-πρόσφυγες που το έχουν ανάγκη ή να δημιουργήσουν ένα τμήμα μόνο με προσφυγόπουλα ... Θα πρέπει να γίνει κάποια ενέργεια, ώστε τα παιδιά να έρθουν ξανά σε επαφή με τους δικούς τους στη χώρα τους ή σε όποια χώρα βρίσκονται και να επανενωθούν...», **Σ3:** «Κάλεσμα της οικογένειας στο σχολείο για να μπορέσει ο γονιός να κατανοήσει ότι το σχολείο δεν πρόκειται να αλλοιώσει το παιδί τους πολιτισμικά ... Να δημιουργηθούν σταθμοί μάθησης για να αξιολογούνται τα παιδιά με διαφορετικό κριτήριο και νιώθουν ότι επιτυγχάνουν τους στόχους τους μαθησιακούς», **Σ5:** «Η βιωματική μάθηση βοηθάει. Να κάνουμε κάποιες κατασκευές με κοινωνικά θέματα στα οποία θα μπορούν να συνεργαστούν τα παιδιά και να περνούν μηνύματα», **Σ6:** «Θα μπορούσε να υπάρχει ένα ΚΔΑΠ. Επίσης, θα μπορούσε να υπάρχει κάποιο πρόγραμμα που να τους παρέχει δωρεάν θεατρικές παραστάσεις και σινεμά», **Σ8:** «Θα μπορούσαν να οργανώσουν παιδικές εκδηλώσεις σε διάφορους χώρους αθλημάτων της περιοχής απλά να γνωριστούν τα παιδιά.. Ένα παιδικό πάρτι σε ένα γήπεδο ποδοσφαίρου ή μπάσκετ με διάφορες μικρές δραστηριότητες με τις μπάλες κτλ. ... Να δημιουργήσει κοινοτικές εκδηλώσεις με ειδικούς και διάφορες δραστηριότητες για να ευαισθητοποιήσει τους πολίτες και η αποδοχή των παιδιών να γίνει πιο εύκολη», **Σ10:** «Συνεργασία υπουργείων πχ. η Ειδική Γραμματεία Ασυνόδευτων Ανηλίκων από το Υπουργείο Μετανάστευσης να συνεργαστεί με το Υπουργείο Παιδείας και να κάνουν εξατομικευμένες δραστηριότητες από εξειδικευμένους ανθρώπους που να μπορέσουν να φέρουν σε επαφή τα παιδιά πρόσφυγες με τα ελληνόπουλα. ... Σε επίπεδο Δήμου να διοργανωθεί μια δράση που να συμμετέχουν παιδιά πχ. που κάνουν ποδόσφαιρο στον Δήμο και να συμμετέχουν και παιδιά που τους αρέσει να παίζουν ποδόσφαιρο από

την δομή και γίνει ένα τουρνουά με ένα απλό έπαθλο, με δυο απλούς χορηγούς φαγητού για να κάτσουν μετά τα παιδιά να φάνε όλα μαζί ... Μια καλλιτεχνική δράση, ένα bazaar, μια open μέρα μαθημάτων ζωγραφικής ή χώρου με παιδιά της δομής και παιδιά του δήμου»

Από τις προτάσεις των ειδικών σχετικά με τις δράσεις που χρειάζεται να υιοθετηθούν, παρατηρείται πως στοχεύουν στην βέλτιστη ενσωμάτωση των παιδιών-προσφύγων. Προτείνονται δράσεις εντός του σχολικού χώρου αλλά και στην ευρύτερη κοινότητα. Φαίνεται πως στόχοι αυτών είναι τόσο η κοινωνικοποίηση με τα γηγενή παιδιά, όσο και η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης των προσφύγων λόγω της απόκτησης του αισθήματος του ανήκειν. Αρχικά, προτείνεται εκστρατεία ενημερώσεων σε σχολικό και κοινοτικό επίπεδο για την ζωή, την κουλτούρα του πρόσφυγα, καθώς και για τους λόγους που τον οδήγησαν στην εγκατάλειψη της χώρας του. Αυτό αποσκοπεί στην ευαισθητοποίηση των πολιτών και στον σεβασμό της πολιτισμικής υπόστασης των παιδιών αυτών. Συγκεκριμένα, οι εκπαιδευτικοί ανέφεραν πως οι πληροφορίες για την κουλτούρα και την ζωή τους είναι απαραίτητες για την αποφυγή παρεξηγήσεων ακόμη και εντός της σχολικής αίθουσας. Ακόμη, φαίνεται και η ανάγκη αλλαγής του συστήματος αξιολόγησης των προσφύγων στο σχολείο. Εκτιμούμε πως η συγκεκριμένη δράση θα έχει ως αποτέλεσμα την ενίσχυση κινήτρων των μαθητών βλέποντας πως καταφέρνουν και κατακτούν μαθησιακούς και κοινωνικούς στόχους. Από την άλλη, ωφέλιμο θα ήταν να υπάρξουν ευκαιρίες, των παιδιών-προσφύγων και των οικογενειών τους, ώστε να έρθουν και εκείνοι κοντά με τον πολιτισμό και την νοοτροπία των Ελλήνων. Οι συνεντευξιαζόμενοι υποστήριξαν ότι σχετικά με αυτό μπορούν να παρασχεθούν από τον Δήμο δωρεάν θεατρικές και κινηματογραφικές παραστάσεις για αυτό τον σκοπό. Εκτιμούμε πως αυτό θα λειτουργήσει ευεργετικά στην γεφύρωση του χάσματος μεταξύ των διαφορετικών πολιτισμών των λαών και θα φέρει αρμονία στην συνύπαρξη της ευρύτερης κοινωνίας. Από την ίδια σκοπιά βλέπουμε, την τάση για ανάγκη διοργάνωσης αθλητικών δραστηριοτήτων με συμμετέχοντες όλα τα παιδιά της κοινότητας, ώστε τα παιδιά να προπονούνται, να εκτονώνονται και να έρχονται σε στενή συναναστροφή με συνομήλικούς τους. Σε συνάρτηση με το θέμα της συναναστροφής, αξιοσημείωτη ήταν η ιδέα της δημιουργίας Κ.Δ.Α.Π. για την απασχόληση των παιδιών στο ελεύθερο τους χρόνο. Αυτό το Κέντρο διαπολιτισμικού χαρακτήρα φαίνεται πως μπορεί να βοηθήσει στην κοινωνικοποίηση των παιδιών και στην εξοικείωση με την ελληνική γλώσσα, δηλαδή στα δύο βασικά

χαρακτηριστικά για την επιτυχία της ένταξης. Τέλος, παρατηρείται η τάση για δημιουργία σωματείων, τα οποία θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην κάλυψη των αναγκών και των αιτημάτων τους, όταν αυτά δεν μπορούν να καλυφθούν από τις δομές και της υπηρεσίας της πολιτείας λόγω της υποστελέχωσής της.

Σύνοψη 3^{ου} Θεματικού Άξονα: Προσδοκίες για την ένταξη των ανήλικων προσφύγων στην τοπική κοινωνία

Εν κατακλείδι, η ενότητα αυτή θέλει να περιγράψει τις προσδοκίες των συνεντευξιζόμενων για την ένταξη των ανήλικων προσφύγων στην τοπική κοινωνία. Αυτό επιτυγχάνεται με την πρόταση στρατηγικών και ενεργειών που πιστεύουν πως θα ήταν ιδανικές για την υποδοχή και την αποδοχή των παιδιών-προσφύγων στην ελληνική κοινότητα. Παράλληλα, αποτυπώνεται η αντιμετώπιση του γηγενή πληθυσμού προς των ανήλικους πρόσφυγες και οι δράσεις που χρειάζεται να υιοθετηθούν για την ομαλή ενσωμάτωσή τους.

Σχετικά με τις στρατηγικές υποδοχής των παιδιών-προσφύγων, θα λέγαμε πως αυτές έγκειται, κατά πλειοψηφία σε κρατικό επίπεδο. Χαρακτηριστικά παραδείγματα ήταν η σωστή ενημέρωση για τις διαδικασίες και των δικαιωμάτων που τους αφορούν. Παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και ταχύτερη διεκπεραίωση διαδικασιών μεταφοράς με στόχο την άμεση παραπομπή τους στις κατάλληλες δομές. Ενδιαφέρουσα επιθυμία συνεντευξιζόμενου, ήταν η δημιουργία υπηρεσίας περισυλλογής προσωπικών στοιχείων σε περίπτωση απόπειρας επικοινωνίας με τους συγγενείς τους, καθώς και η δημιουργία σχολείων αποκλειστικά για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και κουλτούρας. Από τα συμφραζόμενα, μπορούμε να υποθέσουμε πως οι συνεντευξιζόμενοι αναμένουν ζωτικές αλλαγές από την πολιτεία, έτσι ώστε να μπορέσει να επιτευχθεί η κατάλληλη υποδοχή των ανήλικων προσφύγων. Από την άλλη δεν έλλειψαν οι απόψεις που χαρακτηρίζουν το κράτος ως φιλόξενο και με επαρκείς ενέργειες, ωστόσο ανέφεραν υποστελέχωση στα εκπαιδευτικά πλαίσια που ασχολούνται με τους πρόσφυγες.

Όσον αφορά τις στρατηγικές αποδοχής των ανήλικων-προσφύγων εντοπίζονται κυρίως σε κοινωνικό υπόβαθρο. Τον πρώτο λόγο έχει ο σεβασμός και κατανόηση της ψυχολογικής κατάστασης του παιδιού, καθώς και του χρόνου και του χώρου που χρειάζεται για να προσαρμοστεί στη νέα πραγματικότητα. Παράλληλα, σύμφωνα με

την πλειοψηφία του δείγματος, τίθενται η ιδέα επιστράτευσης του ρόλου του σχολείου. Με άλλα λόγια προτείνονται επανειλημμένα οι ενημερώσεις και η διοργάνωση ομάδων δράσεων που θα φέρουν κοντά τα γηγενή παιδιά με τα παιδιά των προσφύγων. Από τις στρατηγικές αυτές προσδοκάτε η ευαισθητοποίηση των μαθητών, ο σεβασμός της διαφορετικότητας και μεταξύ άλλων, η καλλιέργεια της ενσυναίσθησης και άλλων κοινωνικών δεξιοτήτων. Επιπρόσθετα, διατυπώνεται η ιδέα για την δημιουργία σεμιναρίων και συνεδριών από την πολιτεία, με απώτερο σκοπό την ενεργοποίηση του οικογενειακού περιβάλλοντος, έτσι ώστε να συμμετέχουν στην κοινότητα του σχολείου. Τέλος, σημαντική είναι η άποψη πως τα παιδιά-πρόσφυγες θα πρέπει να διδάσκονται την ελληνική γλώσσα από το επίπεδο του προνηπίου και όχι να εντάσσονται σε τάξεις ανάλογα με την ηλικία τους.

Ποικιλόμορφες φαίνονται να είναι οι συμπεριφορές αντιμετώπισης του κοινωνικού συνόλου προς τα παιδιά-πρόσφυγες. Σύμφωνα με το δείγμα, υπάρχει αναγνώριση των αναγκών τους και θετική αντιμετώπιση προς τα παιδιά αυτά, ιδιαίτερα σε μικρές ηλικίες. Αυτό υποθέτουμε, πως μπορεί να συμβαίνει εξαιτίας της υιοθέτησής προκαταλήψεων από το οικογενειακό - κοινωνικό περίγυρο. Παρόλα αυτά, δεν έλλειψαν οι αναφορές επιθετικών και ρατσιστικών συμπεριφορών απέναντι στα παιδιά αυτά. Αξιοσημείωτο γεγονός είναι η αρνητική αντιμετώπιση των παιδιών από ανθρώπους 2^{ης} και 3^{ης} γενιάς μεταναστών. Τέλος, παρατηρείται διαφορετική αντιμετώπιση των ανθρώπων ανάλογα με την ηλικιακή τους ομάδα και το οικονομικό τους υπόβαθρο.

Τελευταία υποκατηγορία αυτού του θεματικού άξονα είναι η αναφορά σε δράσεις ένταξης που θεωρούν οι συνεντευξιζόμενοι ότι θα φανούν χρήσιμες στην ομαλή ενσωμάτωση των παιδιών προσφύγων. Παραδείγματος χάριν, ο σχεδιασμός εκδηλώσεων ευαισθητοποίησης από καθηγητές και δασκάλους με θέμα τις ανάγκες και τις καταστάσεις που ζουν οι ανήλικοι πρόσφυγες. Επίσης, στο σχολικό πλαίσιο φαίνεται απαραίτητη η δημιουργία σταθμών μάθησης, ώστε να αξιολογούνται τα παιδιά-πρόσφυγες με διαφορετικό κριτήριο και να νιώθουν πως επιτυγχάνουν τους μαθησιακούς στόχους τους, ώστε να υπάρχει ψυχική ανάταση. Σε κοινοτικό επίπεδο προτείνεται η παροχή δωρεάν θεατρικών και κινηματογραφικών παραστάσεων στις οικογένειες των ανήλικων προσφύγων, ως ευκαιρία γνωριμίας με την ελληνική κουλτούρα. Επιπλέον, ενδιαφέρουσα θεωρείται η δράση της συμμετοχής των παιδιών σε αθλητικούς συλλόγους, μέσω της κατοχύρωσης δωρεάν συνδρομών τόσο από την

κοινότητα όσο και από ιδιώτες. Ως επέκταση της ιδέας αυτής έρχεται η οργάνωση τουρνουά αθλητικών παιχνιδιών με σκοπό τη συμμετοχή των παιδιών προσφύγων και την κοινωνικοποίηση τους με τον γηγενή πληθυσμό. Μια ακόμη ιδέα που προτάθηκε, σε επίπεδο κοινότητας, είναι η δημιουργία ειδικού διαμορφωμένου Κ.Δ.Α.Π. διαπολιτισμικού χαρακτήρα, με σκοπό την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, καθώς και την τριβή με τον ντόπιο πληθυσμό. Τέλος, τέθηκε ο διορισμός εξειδικευμένων επιστημόνων και μόνιμου εκπαιδευτικού προσωπικού, ώστε να μπορούν να βοηθήσουν στην ένταξη των παιδιών-προσφύγων και στην εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας, καθώς πρόκειται για μια διεθνή διάλεκτο επικοινωνίας.

6.3 Συζήτηση αποτελεσμάτων

Από τα όσα καταγράφηκαν σε σχέση με την βιβλιογραφική ανασκόπηση και από τα αποτελέσματα του εμπειρικού υλικού, προκύπτουν ορισμένες τάσεις σχετικά με την ένταξη των ανήλικων προσφύγων στις τοπικές κοινωνίες.

Στην εν λόγω έρευνα, στόχος είναι να απαντηθούν συγκεκριμένα ερευνητικά ερωτήματα. Πρώτο ερευνητικό ερώτημα είναι η έννοια της ένταξης και τα σημαντικότερα στοιχεία της εν λόγω διαδικασίας. Με γνώμονα την βιβλιογραφία η κοινωνική ένταξη ορίζεται ως μια δυναμική, αμφίδρομη διαδικασία αμοιβαίας προσαρμογής όλων των προσφύγων και των κατοίκων των κρατών μελών, η οποία στοχεύει στην προώθηση της κοινωνικής συνοχής (Αμίτσης, 2006). Από την μελέτη του δείγματος φαίνεται ότι η έννοια της ένταξης είναι η αποδοχή των παιδιών-προσφύγων από τους γηγενείς, καθώς και εξοικείωση με την κουλτούρα, τα ήθη και τα έθιμα της χώρας υποδοχής.

Βασικά στοιχεία της ένταξης, βάσει των ποιοτικών δεδομένων, θεωρείται η προσωπική επιλογή του ατόμου να ενταχθεί στην εκάστοτε κοινωνία, ο σεβασμός προς τη διαφορετικότητα του κάθε λαού και η παροχή ίσων δικαιωμάτων. Ως κύριο στοιχείο της κοινωνικής ένταξης είναι η υποχρεωτική προσέγγισή της ως μια αμφίδρομη διαδικασία, η οποία παρέχει δικαιώματα αλλά συγχρόνως συνοδεύεται από αντίστοιχες υποχρεώσεις απέναντι στην κοινωνία που δέχεται και παράλληλα παρέχει τις κατάλληλες συνθήκες για την πλήρη συμμετοχή των ανήλικων προσφύγων στα κοινά (Ahmed & Matthes, 2017). Με άλλα λόγια, η ένταξη έχει επιτευχθεί όταν, μέσω της

αλληλεπίδρασης, ο πρόσφυγας έχει γίνει ενεργός πολίτης, δηλαδή παίρνει από την κοινωνία και προσφέρει σε αυτή.

Επιπρόσθετα, τονίζεται η αναγκαιότητα της ένταξης για την απαλοιφή των παραβατικών συμπεριφορών, εξαιτίας της πιθανής περιθωριοποίησης, και για την ψυχική ικανοποίηση και την απόκτηση του αισθήματος του ανήκειν, μέσω της συναναστροφής τους με συνομήλικα άτομα.

Μέσω της ποιοτικής έρευνας, αναδύθηκε η συμβολή των ειδικών αναλογικά με το επάγγελμά τους. Από την μεριά των εκπαιδευτικών δίνεται βάση στην εκμάθηση της ελληνικής και αγγλικής γλώσσας με σκοπό την διευκόλυνση επικοινωνίας μεταξύ των παιδιών, καθώς και η γενική κοινωνικοποίηση στο χώρο του σχολείου μέσω κατάλληλων ενεργειών και δραστηριοτήτων. Η εκπαίδευση αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα ομαλής εγκατάστασης των προσφύγων στη χώρα υποδοχής και ένα μέρος κάλυψης τόσο των συναισθηματικών και μαθησιακών όσο και των κοινωνικών αναγκών τους (Nakeyar, Esses & Reid, 2018). Ταυτόχρονα, παρατηρούμε πως το δείγμα στην πλειοψηφία του βοηθάει στην ενσωμάτωση των ανήλικων προσφύγων με διάφορους τρόπους όπως, για παράδειγμα με την δημιουργία αισθήματος εμπιστοσύνης, την εκμάθηση διαχείρισης των συναισθημάτων τους, καθώς και την προαγωγή σεβασμού και την τήρηση των ορίων. Πράγματα απαραίτητα για να ανταπεξέλθουν στις νέες συνθήκες ζωής.

Σχετικά με την επιστήμη της Κοινωνικής Εργασίας, ανάλογα με το πλαίσιο στο οποίο εργάζονται οι Κοινωνικοί Λειτουργοί, έχουν ως στόχο να φροντίσουν για την ιατροφαρμακευτική κάλυψη των παιδιών, την ψυχολογική τους υποστήριξη, τη νομική συμβουλευτική, την εκπαίδευση, την επαγγελματική συμβουλευτική, την εκμάθηση ελληνικής, αγγλικής και της μητρικής τους γλώσσας, την εξασφάλιση της διερμηνείας και της επιτροπείας, και την οικογενειακή επανένωση (Καλλινικάκη, 1998). Τα παραπάνω, σύμφωνα με το δείγμα, επιτυγχάνονται μέσω των κατάλληλων παραπομπών στις εκάστοτε εξιδεικευμένες υπηρεσίες.

Σε συνάρτηση με το θέμα αυτό τίθεται η ανάγκη έρευνας των προτεραιοτήτων για τη διαδικασία της ένταξης των ανηλικών προσφύγων. Για να διερευνηθεί αυτό χρειάστηκε πρώτα να αναγνωριστούν οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα παιδιά αυτά κατά την ενσωμάτωση τους στην ελληνική κοινωνία. Ανατρέχοντας στην βιβλιογραφική και ερευνητική ανασκόπηση αναγνωρίζουμε ότι οι δυσκολίες με τις

οποίες έρχονται αντιμέτωπα τα παιδιά-πρόσφυγες χωρίζονται σε κρατικό, κοινωνικό και ατομικό επίπεδο.

Ως κρατικά εμπόδια ορίζεται η πρακτική δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι ανήλικοι πρόσφυγες κατά την προσαρμογή τους στην χώρα μας είναι η ικανοποίηση των βασικών τους αναγκών, όπως είναι η στέγαση, η σίτιση και η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη (Μαμασίδου, 2017). Επιπλέον, η έλλειψη υποδομών και η ανεπαρκής προετοιμασία της πολιτείας για την υποδοχή αυτής της πληθυσμιακής ομάδας. Μεταξύ των άλλων, σε εκπαιδευτικό επίπεδο φαίνεται πως δεν υπάρχει επαρκής αριθμός Τάξεων Υποδοχής. Ωστόσο, στις ήδη υπάρχουσες παρατηρείται προβληματική υλοποίηση του υπάρχοντος σχεδιασμού λόγω της έλλειψης εξειδικευμένου μόνιμου εκπαιδευτικού προσωπικού. Ακόμη, εντοπίστηκε σημαντική αναφορά πως οι κίνδυνοι στα σημεία που εντοπίζονται τα ανήλικα είναι αυξημένοι και λόγω της αργοπορημένης μεταφοράς τους σε κατάλληλες δομές, τα παιδιά αυτά μπορεί να εμπλακούν σε επίφοβες καταστάσεις.

Ωστόσο, όπως έχει ήδη αναφερθεί τα κρατικά εμπόδια συνυπάρχουν με τα κοινωνικά. Σε κοινωνικό επίπεδο, λοιπόν, βασική δυσκολία είναι το φαινόμενο του ρατσισμού και η δυσχέρεια επικοινωνίας εξαιτίας της διαφορετικής γλώσσας, νοοτροπίας και των διαφορετικών θρησκευτικών αντιλήψεων. Επίσης, πολύ σημαντικό είναι να ειπωθεί πως η ελλιπής εκπαίδευση των παιδιών αυτών, μπορεί συχνά να τα καθιστά πιο ευάλωτα και να συμβάλει στη πιθανή θυματοποίηση τους (Γεωργίου, 2019). Ακόμη, οι ανήλικοι πρόσφυγες δυσκολεύονται να αναπτύξουν κοινωνικές σχέσεις με τους ντόπιους, εξαιτίας των παραπάνω, με αποτέλεσμα να οδηγούνται σε καθεστώς περιθωριοποίησης. Τροχοπέδη της ενσωμάτωσης των ανήλικων προσφύγων στην κοινωνία στέκεται η στάση του οικογενειακού τους περιβάλλοντος, καθώς και η στάση ορισμένων εκπαιδευτικών, η οποία χαρακτηρίζεται ως αδιάφορη. Επιπλέον, είναι αδύνατον να παραβλέψουμε την επιβαρυσμένη ψυχολογική κατάσταση του κάθε παιδιού, εξαιτίας των συνθηκών και των καταστάσεων που έζησαν. Από τα δεδομένα γίνεται γνωστό, πως οι ψυχολογικοί παράγοντες επηρεάζουν την ένταξη των ανηλίκων στην χώρα υποδοχής. Χαρακτηριστικά αναφέρεται πως οι καταστάσεις που βίωσαν, η πιθανή έλλειψη οικογενειακού περιβάλλοντος και το μετατραυματικό στρες παίζουν καταλυτικό ρόλο στην ψυχολογική κατάσταση των ανήλικων-προσφύγων, κατά την άφιξη τους στην Ελλάδα. Σύμφωνα με την βιβλιογραφική ανασκόπηση, φαίνεται πως η μη ικανοποίηση των αναγκών τους, οι συνθήκες διαβίωσης και τα βιώματα μπορεί

να ενισχύουν την ευαλωτότητα των παιδιών και να τα καταστήσουν συχνά θύματα κακοποίησης επιβαρύνοντας κι άλλο τη ψυχολογική τους κατάσταση (Γεωργίου, 2019).

Στη συνέχεια, διερευνήθηκαν οι διαδικασίες που θα μπορούσαν να συμβούν για την βέλτιστη αντιμετώπιση αυτών των εμποδίων. Σύμφωνα με την έρευνα, πρωταρχική κρατική διαδικασία αντιμετώπισης των δυσκολιών που συναντούν οι ανήλικοι, είναι η διασφάλιση των βασικών αναγκών, η κάλυψη ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, καθώς και η βασική οικονομική ενίσχυση που χρειάζεται για να επιβιώσουν. Συγχρόνως, η πολιτεία χρειάζεται να προνοήσει για την δημιουργία εξατομικευμένων δομών για την υποστήριξη των ανήλικων προσφύγων. Για την επιτυχία αυτών απαιτείται σωστή συνεργασία και κατάλληλη ενημέρωση όλων των αρμόδιων υπηρεσιών για τα κενά του κρατικού σχεδιασμού που προκαλούν κωλύματα και επιδέχονται αλλαγή. Από την μεριά του εκπαιδευτικού συστήματος, θα πρέπει να υπάρξει ενίσχυση του εκπαιδευτικού προσωπικού, καθώς και διοργάνωση βιωματικών σεμιναρίων για την κατάλληλη επιμόρφωση στον τομέα των αναγκών αυτών των παιδιών. Ακόμη, πρέπει να τεθούν οι ορθές βάσεις για την εκμάθηση της ελληνικής και αγγλικής γλώσσας, όμως κρίνεται χρήσιμο να αναπροσαρμοστούν τα αξιολογητικά κριτήρια των μαθητών-προσφύγων, ώστε να αυξηθεί η αυτοπεποίθησή τους. Τέλος, το κράτος πρέπει να προβεί σε αποτελεσματικές ενέργειες αναφορικά με την ψυχοκοινωνική στήριξη των παιδιών-προσφύγων και σε διαδικασίες επανένωσης τους με συγγενικά τους πρόσωπα σε περίπτωση που δύναται να συμβεί.

Η μελέτη υπέδειξε συγκλίνουσες απόψεις στην ερευνητική και βιβλιογραφική έρευνα σχετικά με τις διαδικασίες αντιμετώπισης των κοινωνικών δυσκολιών. Οι κυριότερες πτυχές της ένταξης αφορούν, όχι μόνο την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και τη συμμετοχή τους στις σχολικές δραστηριότητες, αλλά αναπτύσσεται και σε δύο ακόμη σημαντικά πεδία: την επικοινωνία με τους γονείς και την συμμετοχή τους στις δραστηριότητες που αναπτύσσει η εκπαιδευτική. Το άνοιγμα όλων αυτών των δράσεων στην τοπική κοινότητα έχει απώτερο σκοπό την ανάπτυξη της αποδοχής και, εν τέλει, την ευρύτερη κοινωνικοποίησή τους (Αναγνώστου & Νικόλοβα, 2017). Πιο συγκεκριμένα, βάσει του δείγματος, οι εκπαιδευτικοί με την παρακίνηση της σχολικής κοινότητας μπορούν να επιτύχουν μια πιο ομαλή αποδοχή των προσφύγων από το ευρύτερο σχολικό περιβάλλον, το οποίο θα λειτουργήσει ευεργετικά στην καταπολέμηση του bullying και στην προώθηση της αλληλεγγύης και της ισότητας.

Ζωτικής σημασίας στην αντιμετώπιση των δυσκολιών είναι η ενεργοποίηση και η συμμετοχή του οικογενειακού περιβάλλοντος των παιδιών που μπορεί να επιτευχθεί με την δημιουργία σχέσεων μεταξύ γονέων-προσφύγων και σχολείου.

Ως τρίτο και τελευταίο κομμάτι της έρευνας αυτής, είναι να διευκρινιστούν οι προσδοκίες που έχουν οι ειδικοί για την ένταξη των ανήλικων προσφύγων σε μια τοπική κοινωνία. Προτού γίνει η ανάλυση τους, πρέπει να αποσαφηνιστούν οι συμπεριφορές αντιμετώπισης του κοινωνικού συνόλου της χώρας προς τα παιδιά-πρόσφυγες. Οι συμπεριφορές αντιμετώπισης των παιδιών αυτών από το κοινωνικό σύνολο της χώρας υποδοχής ποικίλουν. Σύμφωνα με δεδομένα, διακρίνεται μια θετική αντιμετώπιση των παιδιών-προσφύγων από τα γηγενή παιδιά, ιδιαίτερα σε μικρές ηλικίες, στις οποίες παρατηρείται προσπάθεια επικοινωνίας με οποιονδήποτε δυνατό τρόπο. Στο ευρύτερο κοινωνικό επίπεδο φαίνεται μεγάλη αποδοχή και αναγνώριση των αναγκών τους. Αντίθετα, βάσει της ποιοτικής έρευνας, υπάρχουν δείγματα αρνητικών στάσεων απέναντι στην ευάλωτη κοινωνική ομάδα των ανήλικων προσφύγων, που χαρακτηρίζονται από ρατσιστικά σχόλια και βίαιες συμπεριφορές. Δεν πρέπει να παραληφθεί το δεδομένο, ότι μεγάλη μερίδα ανθρώπων με αρνητική στάση απέναντι σε αυτά τα παιδιά, αποτελούν και οι ίδιοι μετανάστες 2^{ης} και 3^{ης} γενιάς. Ακόμη, παρατηρείται έντονα η τάση των παιδιών-προσφύγων να συνάπτουν σχέσεις με παιδιά ίδιας εθνικότητας. Εν κατακλείδι, σύμφωνα με βιβλιογραφικές πηγές φαίνεται ότι η αντίληψη της κοινωνίας για τους πρόσφυγες δείχνει τάσεις βελτίωσης, καθώς, σύμφωνα με τον Κολιόπουλο (2001), η λέξη «πρόσφυγας», κατά την περίοδο των πρώτων προσφυγικών κυμάτων, ήταν απαξιωτικός χαρακτηρισμός μεταξύ των γηγενών Ελλήνων.

Οι προσδοκίες του δείγματος, αναδεικνύονται από τις στρατηγικές-ενέργειες που προτείνονται για την υποδοχή και την αποδοχή των ανήλικων προσφύγων στην χώρα μας. Οι ενέργειες αυτές κινούνται, επίσης, σε δυο άξονες, τον κρατικό και τον κοινωνικό.

Η υποδοχή των παιδιών φαίνεται να έχει κρατική υπόσταση, ενώ η αποδοχή τους κυρίως κοινωνική. Καταρχήν, όσον αφορά την υποδοχή των παιδιών-προσφύγων, χρειάζεται να υπάρχει κατάλληλη αντιμετώπιση σύμφωνα με την ηλικία τους, πλήρη ενημέρωση για τις διαδικασίες και τα δικαιώματα τους κατά την είσοδο τους στην Ελλάδα. Επιπρόσθετα, κρίνεται αναγκαία η παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης

και η ταχύτερη διεκπεραίωση διαδικασιών μεταφοράς με σκοπό την άμεση παραπομπή τους στις κατάλληλες δομές και υπηρεσίες. Κατά την αναμονή της μεταφορά τους, χρειάζεται η δημιουργία οργανωμένων δομών βραχύχρονης διαμονής με ειδικά διαμορφωμένους χώρους για την ηλικία των παιδιών, με σκοπό την ψυχική τους ανάταση. Τέλος, μέρος του δείγματος υποστηρίζει την λήψη κρατικής μέριμνας με τη επιλογή κατάλληλων ενεργειών για την ένταξη των προσφύγων και δημιουργία σχολείων ειδικά για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και κουλτούρας.

Παράλληλα, κρίνεται αναγκαία η λήψη στρατηγικών-ενεργειών με σκοπό την κατάλληλη αποδοχή των παιδιών-προσφύγων από την ελληνική κοινωνία. Το πρώτο λόγο κατέχει η κατανόηση και ο σεβασμός της ψυχολογικής κατάστασης του ατόμου, καθώς και ο σεβασμός του χρόνου και του χώρου που απαιτείται για να προσαρμοστεί στη νέα πραγματικότητα, λόγω του πολιτισμικού σοκ που έχει υποστεί. Προσδοκώντας έτσι την άμεση θετική διάθεση των παιδιών-προσφύγων στην προσαρμογή των νέων συνθηκών. Ακόμα, μια στρατηγική που αναδύεται η συμμετοχή του σχολικού περιβάλλοντος που λειτουργεί ως καταλύτης στην κοινωνικοποίηση των παιδιών, μέσω δράσεων και ενημερώσεων σχετικά με τη ζωή ενός πρόσφυγα. Από τις στρατηγικές αυτές προσδοκάτε η ευαισθητοποίηση των μαθητών, ο σεβασμός της διαφορετικότητας και μεταξύ άλλων, η καλλιέργεια της ενσυναίσθησης και άλλων κοινωνικών δεξιοτήτων. Τέλος, τίθεται η πρόταση της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας από το προνηπιακό επίπεδο και όχι η εισαγωγή των παιδιών-προσφύγων στην τάξη ανάλογα με την ηλικία τους.

Εν κατακλείδι, από τα δεδομένα προκύπτουν οι δράσεις ένταξης που κρίνεται αναγκαίο να υιοθετηθούν. Για αρχή, σε σχολικό πλαίσιο προτείνεται η διοργάνωση εκδηλώσεων, καθώς και η ανταλλαγή πολιτισμικών στοιχείων, ηθών και εθίμων εντός της τάξης με αφορμή εορταστικές περιόδους, μέσω συζητήσεων και δραστηριοτήτων. Σε κοινοτικό επίπεδο προτείνεται η παροχή ελεύθερης εισόδου σε θεατρικές και κινηματογραφικές παραστάσεις στις οικογένειες των ανήλικων προσφύγων, ως ευκαιρία γνωριμίας με τον ελληνικό πολιτισμό. Ωστόσο, μπορεί να υπάρξει σχεδιασμός και υλοποίηση εκδηλώσεων με χαρακτήρα ευαισθητοποίησης για ολόκληρη την κοινότητα, με αποδέκτες όλους τους πολίτες ανεξαρτήτου ηλικίας. Στη συνέχεια, παρουσιάστηκε η ιδέα διοργάνωσης αθλητικών παιχνιδιών, στα οποία συμμετέχοντες θα βρίσκονται τόσο πρόσφυγες όσο και γηγενή παιδιά, με απώτερο σκοπό την μεταξύ τους γνωριμία. Μια ακόμη ιδέα που προτάθηκε, σε επίπεδο κοινότητας, είναι η

δημιουργία ειδικού διαμορφωμένου Κ.Δ.Α.Π. διαπολιτισμικού χαρακτήρα, που θα βοηθήσει τόσο στην κοινωνικοποίηση όσο και στην εκμάθηση και εξοικείωση με την ελληνική γλώσσα. Σύμφωνα με τα ποιοτικά δεδομένα, στις δράσεις θα πρέπει να συγκαταλεχθεί η δημιουργία σωματείων, τα οποία δύναται να βοηθούν στην κάλυψη των αναγκών και των αιτημάτων ανήλικων-προσφύγων. Τέλος, σημαντική φαίνεται να είναι η ενίσχυση του εκπαιδευτικού προσωπικού με εξειδικευμένους επιστήμονες, με σκοπό την στήριξη των παιδιών κατά την ένταξη τους και την εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας, καθώς πρόκειται για μια διεθνή διάλεκτο επικοινωνίας.

6.4 Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, καταλήγουμε πως η ένταξη σημαίνει η ενσωμάτωση των προσφύγων με το κοινωνικό σύνολο. Βασικά χαρακτηριστικά της εν λόγω διαδικασίας είναι η προσωπική επιθυμία του ανήλικου πρόσφυγα για ένταξη στην κοινωνία, καθώς και η εκμάθηση της γλώσσας ως προϋπόθεση της κοινωνικοποίησης και της ανάπτυξης σχέσεων με τους γηγενείς. Η ένταξη είναι αναγκαία για την ομαλή συμβίωση με τον γηγενή πληθυσμό και για την προαγωγή τους σε ενεργούς πολίτες της ελληνικής κοινωνίας. Ο καθένας ξεχωριστά μέσω του επαγγέλματος του είναι ικανός να συμβάλει στην διαδικασία αυτή.

Βασική προτεραιότητα για την ένταξη των προσφύγων είναι η αναγνώριση και η αντιμετώπιση των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν. Για να συμβεί αυτό, είναι αναγκαίο να επέλθουν αλλαγές τόσο σε κρατικό, όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Ως αποτέλεσμα αυτού θα διευκολυνθεί η διαβίωση και η ενσωμάτωση τους στην χώρα υποδοχής, καθώς και η ψυχολογική κατάσταση που επηρεάζει έμμεσα την διαδικασία της ένταξης.

Έπειτα, οι προσδοκίες για την ένταξη των ανήλικων-προσφύγων στην τοπική κοινωνία, συνδέονται με την αντιμετώπιση της ευρύτερης κοινωνίας προς τα παιδιά αυτά. Φαίνεται πως υπάρχει θετική τάση των γηγενών προς τους ανήλικους πρόσφυγες. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν αναφορές ρατσιστικών συμπεριφορών, που οι ειδικοί προσδοκούν στην εξάλειψη τους. Οι στρατηγικές-ενέργειες που χρειάζονται να υλοποιηθούν για την βελτίωση της ενσωμάτωσης των ανηλικών, χωρίζονται στην υποδοχή και την αποδοχή αυτών.

Σχετικά με τις στρατηγικές υποδοχής των παιδιών-προσφύγων, θα λέγαμε πως αυτές έγκειται, κατά πλειοψηφία σε κρατικό επίπεδο, δηλαδή με την ενίσχυση του κρατικού μηχανισμού που αφορούν τις συνθήκες διαβίωση, καθώς και την υποστήριξη των παιδιών-προσφύγων. Συγχρόνως, όσον αφορά τις στρατηγικές αποδοχής των ανήλικων-προσφύγων, αυτές εντοπίζονται κυρίως σε κοινωνικό υπόβαθρο που αποσκοπούν στην βελτίωση της αντίληψης που έχει η κοινωνία απέναντι στο προσφυγικό ζήτημα.

Τέλος, οι ειδικοί πρότειναν δράσεις, που με την υλοποίηση τους η κοινότητα θα είναι σε θέση να συνεισφέρει στην αποδοχή των παιδιών-προσφύγων και κατ' επέκταση στην ενίσχυση της ποιότητας ζωής τους στην τοπική κοινωνία.

6.5 Προτάσεις

Από την αξιολόγηση του υλικού που παρέχει η παρούσα έρευνα προκύπτει η ανάγκη για την διεξαγωγή περισσότερων ερευνών σχετικά με το θέμα, με δείγμα επικεντρωμένο σε πρόσωπα-κλειδιά και απλούς πολίτες της εκάστοτε κοινότητας. Με αυτόν τον τρόπο θα επιτευχθεί η ανάλυση του θέματος και από άλλη οπτική γωνία.

Επιπλέον, ενδιαφέρον θα έχει να μελετηθούν οι στάσεις αντιμετώπισης των ανθρώπων που ήρθαν στην Ελλάδα ως πρόσφυγες ή μετανάστες προς τα παιδιά πρόσφυγες που έρχονται τώρα στην χώρα μας. Διότι, συνεντευξιαζόμενος ανέφερε πως μετανάστες 2^{ης} και 3^{ης} γενιάς συμπεριφέρονται άσχημα και εχθρικά στα εν λόγω άτομα.

Τέλος, προσεγγίζοντας αρκετούς επαγγελματίες από Δομές Φιλοξενίας και Τάξεις Υποδοχής, θα λέγαμε πως είναι απαραίτητη η έρευνα σχετικά με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι επαγγελματίες στις Δομές Φιλοξενίας και Εκπαίδευσης των ανήλικων προσφύγων, καθώς και τους τρόπους αντιμετώπισής τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Αμίτσης Ν. Γ., (2006). Η Ευρωπαϊκή στρατηγική κοινωνικής ένταξης, Εκδόσεις: Παπαζήση.

Ανδρούσου, Α. & Μάγος Κ., (2001). Η καθημερινή εκπαιδευτική πράξη, Εκπαίδευση: πολιτισμικές διαφορές και κοινωνικές ανισότητες - εθνοπολιτισμικές διαφορές και εκπαίδευση. Πάτρα: Ε.Α.Π.

Αναγνώστου Ν., Νικόλοβα Μ., (2017). Η ενσωμάτωση των προσφύγων στο εκπαιδευτικό σύστημα στην Ελλάδα: Πολιτική και διαχείριση σε «κινούμενη άμμο». Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, Αθήνα.

ΑΠΟΣΤΟΛΗ - Βοήθησε και εσύ να αλλάξει η ζωή μας (Χ.Χ.), «Ποιοι είμαστε – Οργανωτική Δομή». Διαθέσιμο: https://mkoapostoli.com/?_gl=1%2A30d0vu%2A_ga%2AMjgxOTI1OTI3LjE2NzY2MzY0MjY.%2A_up%2AMQ.. Τελευταία πρόσβαση: 11/01/2023.

ΑΡΣΙΣ – Κοινωνική Οργάνωση Υποστήριξης Νέων (Χ.Χ.), «Η ταυτότητα μας». Διαθέσιμο: <https://arsis.gr/> Τελευταία πρόσβαση: 11/01/2023.

Βέικου Μ., Λαλαγιάννη Β. (2015). Μετανάστευση, κοινωνικές και πολιτισμικές εκφάνσεις. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο: <http://hdl.handle.net/11419/5227> Τελευταία πρόσβαση: 29/12/2022.

Γρόπα Τ., (2009). Η μετανάστευση στην Ενωμένη Ευρώπη, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Γιατροί του Κόσμου - Όπου υπάρχουν άνθρωποι.. (Χ.Χ.), «Ποιοι είμαστε». Διαθέσιμο: <https://mdmgreece.gr/> Τελευταία πρόσβαση: 11/01/2023.

Γεωργογιάννης Π., (1999). Θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης. Αθήνα: Gutenberg.

Γεωργίου Ε., 2019. *Η Εκπαίδευση των Ασυνόδευτων Ανήλικων Προσφύγων: Αντιλήψεις – Απόψεις Εκπαιδευτικών*. Μ.Ε.: ΑΠΘ. Διαθέσιμο στο: <https://ikee.lib.auth.gr/record/305311/files/GRI-2019-24420.pdf> Τελευταία επίσκεψη: 07/03/2013.

Γκόβαρης Χ., (2001). Εισαγωγή στην διαπολιτισμική εκπαίδευση. Αθήνα: Ατραπός.

Δημητροπούλου Γ. & Παπαγεωργίου Ι., (2008). Ασυνόδευτοι ανήλικοι αιτούντες άσυλο στην Ελλάδα. Μελέτη σχετικά με την αντιμετώπιση από την Πολιτεία των αλλοδαπών ασυνόδευτων ανηλίκων που ζητούν άσυλο στην Ελλάδα. Αθήνα: Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες.

Δίκτυο για τα Δικαιώματα του Παιδιού, (2017). Οι συνθήκες στα στρατόπεδα προσφύγων: Το παράδειγμα του Σχιστού. Διαθέσιμο: http://www.ddp.gr/wp-content/uploads/2017/02/Report_Schisto.pdf Τελευταία πρόσβαση: 22/11/2022.

Διεθνής Αμνησία, (2015). «Πρόσφυγες και Μετανάστες, ερωτήσεις και απαντήσεις», Ελληνικό Τμήμα. Διαθέσιμο: <http://www.amnesty.org.gr/refugeesfaq> Τελευταία πρόσβαση: 20/07/2022.

Διεθνές Κέντρο για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη – ICSD, (X.X.), «Δομές Κοινωνικής Φροντίδας». Διαθέσιμο: <https://icsd.gr/> Τελευταία πρόσβαση: 10/01/2023.

Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, (2012). Παράνομη η επ' αόριστον διοικητική κράτηση. Διαθέσιμο: <https://www.gcr.gr/index.php/el/news/press-releases-announcements/item/357-deltiotypou-28-5-2014> Τελευταία πρόσβαση: 25/07/2022.

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης, (2012 - 2013). Ετήσια στατιστικά στοιχεία 2012 - 2013. Διαθέσιμο: <http://www.ekka.org.gr/> Τελευταία πρόσβαση: 05/12/2022.

Ευρωπαϊκός διακτυακός τόπος για την ένταξη των προσφύγων, (2018). Διαθέσιμο: <https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/8000-refugee-children-in-greece-were-enrolled-in-school-classes-last-year> Τελευταία πρόσβαση: 20/07/2022.

Ζαϊμάκης Γ., (2011). Κοινωνική εργασία και τοπικές κοινωνίες. Ανάπτυξη, Συλλογική δράση, Πολυπολιτισμικότητα. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες. Αρχαιοθετήθηκε από το πρωτότυπο στις 11 Απριλίου 2009. Ανακτήθηκε «Asylum lottery in Europe, in four maps». European Council on Refugees and Exiles, 2011.

Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, (2016). ΔΥΕΠ - Δομές Υποδοχής και Εκπαίδευσης Προσφύγων. Διαθέσιμο: <http://www.iep.edu.gr/el/crossingbordersedu-anakoinwseis/dyep-domes-ypodoxis-kaiekpaidefsis-prosfygon> Τελευταία πρόσβαση: 10/01/2023.

Ίδρυμα Νεολαίας & Δια Βίου Μάθησης, (X.X.), «Κέντρα Φιλοξενίας Αιτούντων Άσυλο». Διαθέσιμο: <https://www.inedivim.gr/> Τελευταία πρόσβαση: 10/01/2023.

Ιωσηφίδης Θ., (2008). Ποιοτικές Μέθοδοι Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες. Αθήνα: Κριτική.

Ίσαρη Φ. & Πουρκός Μ., (2015). Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας. Αθήνα: Κάλλιπος.

Καλλινικάκη Θ., (1998). Κοινωνική Εργασία, Εισαγωγή στη θεωρία και την Πρακτική της Κοινωνικής Εργασίας. Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα.

Καλλινικάκη Θ., (2010). Ποιοτικές μέθοδοι στην έρευνα της κοινωνικής εργασίας. Αθήνα: Τόπος.

Κολιόπουλος Ι.Σ., (2001). Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία 1789-1945, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας.

Κοινωνικό ΕΚΑΒ (Χ.Χ.), «Τι είναι το Κοινωνικό ΕΚΑΒ». Διαθέσιμο: <https://kinonikoekav.gr/index.php/el/>. Τελευταία πρόσβαση: 13/01/2023.

Μάρκου Γ., (1995). Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Αφετηρία, στόχοι, προοπτικές. Αθήνα: Αυτοέκδοση.

Μάρκου Γ., (1996). Προσεγγίσεις της πολυπολιτισμικότητας και η διαπολιτισμική εκπαίδευση – Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Αθήνα: ΓΓΛΕ.

Μαμασίδου Ε., 2017. *Απόψεις Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης για την Εκπαίδευση των Παιδιών Προσφύγων*. Μ.Ε.: ΑΠΘ. Διαθέσιμο στο: <https://ikee.lib.auth.gr/record/292207/files/GRI-2017-19565.pdf> Τελευταία επίσκεψη: 07/03/2023.

ΜΕΤΑδραση – ΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ, (Χ.Χ.), «Ποιοί είμαστε». Διαθέσιμο: <https://metadrasi.org/>. Τελευταία πρόσβαση: 11/01/2023.

ΜΕΤΑδραση, (2017). Δίκτυο Επιτροπείας Ασυνόδευτων Ανηλίκων. Διαθέσιμο: <https://metadrasi.org/campaigns/> Τελευταία πρόσβαση: 10/01/2023.

Μέριμνα για το παιδί (Χ.Χ.), «Στήριξη Ασυνόδευτων Ανηλίκων Προσφύγων». Διαθέσιμο: <https://merimna.org.gr/> Τελευταία πρόσβαση: 10/01/2023.

Μπαλτατζής Δ. & Νταβέλος Π., (2009). Η σημασία της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στο σύγχρονο σχολείο και τα προβλήματά της. 12ο Διεθνές Συνέδριο για τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και τη Μετανάστευση, Πάτρα.

Νικολάου Γ., (2000). Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Νόμος 2413/1996: Η Ελληνική παιδεία στο εξωτερικό η διαπολιτισμική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις.

Νόμος 4415/2016: Ρυθμίσεις για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση, τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις.

Νόμος 4368/2016 Άρ. 33: Υγειονομική κάλυψη ανασφάλιστων και ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.

Νόμος 4251/2014: Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις.

Οικονόμου Κ., (2011). «Κοινωνική Εργασία και ασυνόδευτα παιδιά και παιδιά που έχουν χωρισθεί από την οικογένειά τους. Η περίπτωση του Κέντρου Υποδοχής Αηγλίκων Προσφύγων του Εθνικού Ιδρύματος Νεότητας στα Ανώγεια Κρήτης». Αθήνα, Εκδόσεις Πεδίο.

Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Ηρακλείου, (2018). «Παραπεμπτικό προς Κοινωνική Υπηρεσία Βενιζελείου για Ανασφάλιστους και Δικαιούχους ΚΥΠΑ». Διαθέσιμο: <https://www.venizeleio.gr/ypiresies/klinikes-tmimata/kinoniki-ypiresia/> Τελευταία πρόσβαση: 22/07/2022.

Παπαδοπούλου Δ., (2007). Μορφές κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών: Το παράδειγμα της Περιφέρειας Αττικής. Στο Χ. Μπάκαβος & Δ. Παπαδοπούλου (επιμ.), Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία. Αθήνα: Gutenberg,

Πουλαράκης Ε., (2012). 18μηνο πλέον το όριο κράτησης αιτούντω άσυλο αλλοδαπών. Διαθέσιμο: <http://www.immigration.gr/2013/03/18.html> Τελευταία πρόσβαση: 22/07/2022.

Πουρκός Μ., (2010). Η έννοια της θεωρίας και ο ρόλος της στην έρευνα των κοινωνικών επιστημών: Οι «κρίσεις» και τα βασικά «παραδείγματα». Αθήνα: Τόπος.

Προεδρικό Διάταγμα 141/2013. Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση και το καθεστώς των αλλοδαπών ή των ανιθαγενών ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας.

Προεδρικό Διάταγμα 220/2007. Προσαρμογή της Ελληνικής Νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2003/9/EK του Συμβουλίου της 27ης Ιανουαρίου 2003, σχετικά με τις ελάχιστες απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων άσυλο στα κράτη μέλη (EEL 31/6.2.2003).

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, (2004). Δομή και Οργάνωση Εκπαιδευτικών συστημάτων στην Ευρώπη. International Association Universities.

Πάρλαλης Σ., (2011). Οι πολιτικές εφαρμογής της Κοινωνικής Εργασίας στην Ελλάδα και τη Κύπρο. Αθήνα : Πεδίο.

Στάϊκος Απόστολος, (2020). Λέσβος: Νέες συγκρούσεις κατοίκων και αστυνομίας, Euronews.gr. Διαθέσιμο: <https://gr.euronews.com/2020/02/26/lesvos-nees-sygrouseis-katoikwn-astynomias-megalosyllalitirio> Τελευταία πρόσβαση: 05/09/2022.

Συνήγορος του Πολίτη, (2012). Κύκλος Δικαιωμάτων του Παιδιού - Οργάνωση και λειτουργία του θεσμού της αναδοχής ανηλίκων. Διαθέσιμο: <https://www.synigoros.gr/resources/ekdesh-gia-anadoxh2102012.pdf> Τελευταία πρόσβαση: 05/12/2022.

ΣΥΝΥΠΑΡΞΙΣ – Οικουμενικό Πρόγραμμα Προσφύγων (Χ.Χ.), «Ποιοι είμαστε». Διαθέσιμο: <https://synyparxis.org/> Τελευταία πρόσβαση: 11/01/2023.

Σκούρτου Ε., (2001). Διγλωσσία, διδασκαλία δεύτερης γλώσσας. Εκπαίδευση: Πολιτισμικές Διαφορές και Κοινωνικές Ανισότητες. Πάτρα: Ε.Α.Π.

Σκούρτου Ε., (2011). Η διγλωσσία στο σχολείο. Σειρά: Διαπολιτισμική Παιδαγωγική. Αθήνα: Gutenberg.

Τσιάκαλος Γ., (2002). Η υπόσχεση της παιδαγωγικής. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Τσιώλης, Γ. (2014). Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα. Αθήνα: Κριτική.

Υπηρεσία Ασύλου, (2019). Στατιστικά στοιχεία Υπηρεσίας ασύλου. Διαθέσιμο: http://asylo.gov.gr/wpcontent/uploads/2020/01/Greek_Asylum_Service_data_December_2019_gr.pdf Τελευταία πρόσβαση: 05/09/2022.

Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, (2020). Στατιστικά στοιχεία παράνομης μετανάστευσης της ΕΛΑΣ. Διαθέσιμο: http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=86240&Itemid=73&lang Τελευταία πρόσβαση: 16/11/2022.

Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, (2016). «Σύμβαση της Γενεύης του 1951: Ερωτήσεις και Απαντήσεις». Διαθέσιμο: <https://www.unhcr.gr/fileadmin/Greece/General/Geneva1951faq.pdf> Τελευταία πρόσβαση: 20/07/2022.

Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου, (2020). «Διαδικασία Ασύλου» - «Η Αίτηση Ασύλου (Διεθνούς Προστασίας)». Διαθέσιμο: <https://migration.gov.gr/gas/diadikasia-asyloy/i-aitisi-gia-asylo/> Τελευταία πρόσβαση: 22/07/2022.

Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου, 2016, «Διαδικασία Ασύλου» - «Η Αίτηση Ασύλου (Διεθνούς Προστασίας)». Διαθέσιμο: <https://migration.gov.gr/gas/diadikasia-asyloy/i-aitisi-gia-asylo/> Τελευταία πρόσβαση: 15/11/2022.

Υπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, (2014). Υπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες - Γραφείο Ελλάδας. Διαθέσιμο: <http://www.unhcr.org/>. Τελευταία πρόσβαση: 15/11/2022.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

AufnahmeRL, (2013). Richtlinien 2013/33/EU des Europäischen Parlaments und Des Rates. Διαθέσιμο: <https://www.migrationsrecht.net/aufnahmerichtlinie-neufassung-2013/dokumentansehen.html> Τελευταία πρόσβαση: 12/12/2022.

Abrams D., Hogg M. A. & Marques J. M., (Eds.). (2005). *The social psychology of inclusion and exclusion*. PsychologyPress.

Aalberg T., Iyengar S. & Messing S., (2012). Who is a ‘deserving’ immigrant? An experimental study of Norwegian attitudes. *Scandinavian Studies*. Διαθέσιμο: <https://doi.10.1111/j.1467-9477.2011.00280.x> Τελευταία πρόσβαση: 04/12/2022.

Ahmed S. & Matthes J., (2017). Media representation of Muslims and Islam from 2000 to 2015: A meta-analysis. *International Communication Gazette*. Διαθέσιμο: <https://doi.10.1177/1748048516656305> Τελευταία πρόσβαση: 09/12/2022.

Becatoros E., (2010). «Greece: Europe's gateway for illegal immigration». *TheWashingtonPost*.

Blinder S. & Jeannet A.M., (2018). The ‘illegal’ and the skilled: Effects of media portrayals on perceptions of immigrants in Britain. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Διαθέσιμο: <https://doi.10.1080/1369183X.2017.1412253> Τελευταία πρόσβαση: 04/12/2022.

Balch A. & Balabanova E., (2016). Ethics, Politics and Migration: Public Debates on the Free Movement of Romanians and Bulgarians in the UK, 2006–2013. *Politics*. Διαθέσιμο: <https://doi.10.1111/1467-9256.12082> Τελευταία πρόσβαση: 09/01/2023.

Beyer A. & Matthes J., (2015). Public perceptions of the media coverage of irregular immigration. Comparative insights from France, the United States and Norway. *American Behavioral Scientist*.

Brader T., Valentino N. A. & Suhay E., (2008). What triggers public opposition to immigration? Anxiety, group cues and immigration threat. *American Journal of Political Sciences*.

Beirens H., Hughes N., Hek R. & Spicer N., (2007). Preventing social exclusion of refugee and asylum seeking children: building new networks. *Social Policy and Society*.

Baker R., (1990). The refugee experience: communication and stress, recollections of a refugee survivor. *Journal of Refugee Studies*.

Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, (2017). Das Bundesamt in Zahlen 2016. Asyl, Migration und Integration. Διαθέσιμο: https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikatione%20n/Broschueren/bundesamt-in-zahlen2016.pdf;jsessionid=D7173B9249E40C0FEB9145EA84E79DB5.1_cid368?_blob=p%20ublicationFile Τελευταία πρόσβαση: 29/11/2022.

Bachert S., (2014). Die Sprache ist der Schlüssel. In: DJI Impulse, (Über) Leben. Die Probleme junger Flüchtlinge in Deutschland Nr. 105. München: Deutsches Jugendinstitut.

Baronov D., (2004). *Conceptual foundation of social research methods*. London: Paradigm Publisher.

Braun V. & Clarke V., (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*.

Clarke V., Braun V. & Hayfield N., (2015). *Thematic analysis. Qualitative psychology: A practical guide to research methods*. London: Sage.

Emami A. & Mazaheri M., (2007). Difficulties in recruiting participants for a research study on immigrant dementia caregivers: challenges in conducting research with a culturally diverse population. *Journal of Immigrant and Refugee Studies*.

Eurydice, (2012). Integrating immigrant children into schools in Europe. Country reports, Sweden, national description 2003-2004. Ανάκτηση από European Commission - Directorate General for Education and Culture. Διαθέσιμο: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/0460645f-acb2-4e1c-8984-5cc9353c1221> Τελευταία πρόσβαση: 22/12/2022.

Esses V. M., Medianu S. & Lawson A. S., (2013). Uncertainty, threat, and the role of the media in promoting the dehumanization of immigrants and refugees. *Analyses of Social Issues and Public Policy*.

Farmer T., Hamm J., Dawes M., Barko-Alva K. & Cross J., (2019). Promoting inclusive communities in diverse classrooms: teacher attunement and social dynamics *Management. Educational Psychologist*.

France terred'asile, (2011). Δικαίωμα στο Άσυλο για τους Ασυνόδευτους Ανηλίκους στην Ευρωπαϊκή Ένωση - συγκριτική μελέτη σε 27 χώρες. Πρόγραμμα «Θεμελιώδη Δικαιώματα και Ιθαγένεια» της Ευρωπαϊκής Ενώσης.

Greussing E. & Boomgaarden H. J., (2017). Shifting the refugee narrative? An automated frame analysis of Europe's 2015 refugee crisis. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Διαθέσιμο: <https://doi.10.1080/1369183X.2017.1282813> Τελευταία πρόσβαση: 05/12/2022.

Holmes S. M. & Castaneda H., (2016). Representing the “European refugee crisis” in Germany and beyond: Deservingness and difference, life and death. *American Ethnologist*.

Hopf C., (2004). *Research ethics and qualitative research*. London: Sage Publications.

Hargasser B., (2015). *Unbegleitete minderjährige Flüchtlinge. Sequenzielle Traumatisierungsprozesse und die Aufgaben der Jugendhilfe*. Frankfurt am Main: Brandes & Apsel.

Hammersley M., (1993). *Educational Reserach Open University: Qualitative Evaluation and Research Methods*, SAGE.

Lawlor A., (2015). Local and National Accounts of Immigration Framing in a Cross National Perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*.

Luciak M., (2004). *Migrants, minorities and education. Documenting discrimination and intergration in 15 member states of the European Union (European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia)*. EUMC.

Lecheler, S., Bos, L., & Vliegthart, R. (2015). The Mediating Role of Emotions: News Framing Effects on Opinions about Immigration. *Journalism and Mass Communication Quarterly*

Mighealthnet, (2009). Δίκτυο πληροφόρησης για καλές πρακτικές που αφορούν στην παροχή υπηρεσιών υγείας σε μετανάστες και μειονότητες στην Ευρώπη. Έκθεση για την υγεία των μεταναστών στην Ελλάδα. Διαθέσιμο: http://www.mighealth.net/el/images/3/30/Εκθεση_για_την_υγεία_των_μεταναστών_στην_Ελλάδα_17Μαρτίου2009.pdf Τελευταία πρόσβαση: 10/01/2023.

Matthes J. & Schmuck D., (2017). The effects of anti-immigrant right-wing populist ads on implicit and explicit attitudes: A moderated mediation model. *Communication Research*.

Maadad N. & Matthews J., (2018). Schooling Syrian Refugees in Lebanon: building hopeful futures. *Educational Review*.

McLeod S., (2008). Social Identity Theory. Διαθέσιμο: <http://www.simplypsychology.org/social-identity-theory.html#sthash.UsNnjwtA.dpbs> Τελευταία πρόσβαση: 29/11/2022.

Müller A., (2014). Unbegleitete Minderjährige in Deutschland. Fokus-Studie der deutschen nationalen Kontaktstelle für das Europäische Migrationsnetzwerk (EMN). Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.

Mitchell D., (2015). Lessons from Sweden about welfare and immigration. Διαθέσιμο: http://www.thecommentator.com/article/5714/lessons_from_sweden_about_welfare_and_immigration Τελευταία πρόσβαση: 29/11/2022.

Miles M.B. & Huberman A.M., (1994). *Qualitative data analysis: A sourcebook of new methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Nakeyar C, Esses V. & Reid G. J., (2018). The psychosocial needs of refugee children and youth and best practices for filling these needs: a systematic review. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*.

OECD, (2019). Refugee education: integration models and practices in OECD countries. OECD education working paper. Διαθέσιμο: [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=EDU/WKP\(2019\)11&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=EDU/WKP(2019)11&docLanguage=En) Τελευταία πρόσβαση: 11/01/2022.

Parusel B., (2009). Unbegleitete minderjährige Migranten in Deutschland aufnahme, rückkehr und integration. hrsg. vom Bundesamt für Migration und flüchtlinge.

- Patton M. Q., (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. Thousand Oaks: Sage
- Riedelsheimer A., (2010). *Clearingverfahren bei Unbegleiteten Minderjährigen*. P. Dieckhoff, *Kinderflüchtlinge. Theoretische Grundlagen und berufliches Handeln*. Wiesbaden: Springer.
- Rossiter M. J., Hatami S., Ripley D. & Rossiter K. R., (2015). *Immigrant and refugee youth settlement experiences: “A new kind of war.”* *International Journal of Child Youth & Family Studies*.
- Robson C., (2007). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Strekalova E. & Hoot J. L., (2008). *What is special about special needs of refugee children?: Guidelines for teachers*. *Multicultural Education*.
- Soyer J., (2014). *Kinder zweiter Klasse: Junge Flüchtlinge in Bayern*. DJI Impulse: (Über) Leben. *Die Probleme junger Flüchtlinge in Deutschland*. Nr. 105. München: Deutsches Jugendinstitut.
- Schreier G., Severin D. & Arnz S., (2016). *Das Berliner Konzept der Integration von geflüchteten Kindern und Jugendlichen*. Στο B. Jungkamp, & M. John-Ohnesorg, *Flucht und Schule. Integration von geflüchteten Kindern und Jugendlichen*. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Seibold C., (2015). *Junge Flüchtlinge in der Schule. Aufgaben und Anforderungen an die Schulsozialarbeit*. *Sozialmagazin*.
- Taguma M., Kim M., Brink S. & Teltemann J., (2010). “*OECD Reviews of Migrant Education*” – Sweden, Διαθέσιμο: <http://www.oecd.org/sweden/44862803.pdf>. Τελευταία πρόσβαση: 11/01/2023.
- Taylor S. & Sidhu R. K., (2009). *Supporting refugee students in schools: what constitutes inclusive education?* *International Journal of Inclusive Education*.
- Unesco, (2005). *Guidelines for inclusion: Ensuring access to education for all*. Paris: Unesco.
- UNHCR, (2014). «*Δικαιώματα και καθήκοντα των προσφύγων*». Διαθέσιμο: <https://help.unhcr.org/greece/el/rights-and-duties/rights-and-duties-of-refugees/> Τελευταία πρόσβαση: 22/07/2022.
- UNHCR, (2019). *Access to education for refugee and migrant children in Europe*. Διαθέσιμο: <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/71202> Τελευταία πρόσβαση: 22/07/2022.

Willig C., (2001). *Introducing qualitative research in psychology. Adventures in theory and method.* Buckingham/ Philadelphia: Open University Press.

Willig C., (2008). *Introducing qualitative research in psychology.* Berkshire: Open University Press.

Vliegthart R. & Boomgaarden H. G., (2007). Real-world Indicators and the Coverage of Immigration and the Integration of Minorities in Dutch Newspapers. *European Journal of Communication.* Διαθέσιμο: <https://doi.10.1177/0267323107079676> Τελευταία πρόσβαση: 12/01/2023.

Van Klinger M., Boomgaarden H. G., Vliegthart R. & De Vreese C. H., (2015). Real World is not Enough: The Media as an Additional Source of Negative Attitudes Toward Immigration, Comparing Denmark and the Netherlands. *European Sociological Review.* Διαθέσιμο: <https://doi.10.1093/esr/jcu089> Τελευταία πρόσβαση: 22/12/2022.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πρωτόκολλο Συνέντευξης

Συνεντευκτής:

Συνεντευξιζόμενος:

Τόπος συνέντευξης:

Διάρκεια συνέντευξης:

Ημερομηνία διεξαγωγής:

Ερωτήσεις:

1. Τι σημαίνει η ένταξη των ανήλικων προσφύγων για εσάς;
2. Ποια πιστεύεται πως είναι η αναγκαιότητα της ένταξης τους;
3. Πως πιστεύεται ότι βοηθάτε με το επάγγελμά σας στην ένταξη των ανήλικων προσφύγων;
4. Κατά τη γνώμη σας, ποιες δυσκολίες αντιμετωπίζουν τα παιδιά-πρόσφυγες κατά την ένταξη τους στην ελληνική κοινωνία;
5. Πώς μπορούν να αντιμετωπιστούν αυτές; τι διαδικασίες / ενέργειες θα μπορούσαν να γίνουν. Δώστε μας μερικά παραδείγματα.
6. Ποια, κατά την εμπειρία σας, είναι η αντιμετώπιση των παιδιών πρόσφυγες από το κοινωνικό σύνολο της χώρας υποδοχής;
7. Ποιες στρατηγικές - ενέργειες εκτιμάτε ότι είναι οι πιο κατάλληλες για την υποδοχή και αποδοχή των παιδιών-πρόσφυγες;
8. Ποια η γνώμη σας για τις δράσεις ένταξης που χρειάζεται να υιοθετηθούν για τα παιδιά-πρόσφυγες;

Έντυπο πληροφόρησης συμμετεχόντων σε έρευνα

Τίτλος: Ερευνητική εργασία με θέμα «Η ένταξη των ανήλικων προσφύγων στην τοπική κοινωνία»

Έχετε προσκληθεί να συμμετάσχετε σε ποιοτική έρευνα που διεξάγεται από τον Κληρή Δημήτρη και την Κουμαντάνη Βασιλική, στο πλαίσιο της πτυχιακής τους εργασίας που υλοποιείται από το Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο.

Η έρευνα ασχολείται με τη διερεύνηση των απόψεων των ειδικών του Δήμου Ρεθύμνης και της τοπικής κοινωνίας της Αθήνας σχετικά με το θέμα της ένταξης των ανήλικων προσφύγων σε αυτή. Η παρούσα μελέτη πραγματοποιείται υπό την ευθύνη της κας Πελεκίδου Λίνας, Ακαδημαϊκή Υπότροφος του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου.

Η συμμετοχή σας στην ερευνητική διαδικασία είναι απολύτως εθελοντική. Μπορείτε να αρνηθείτε να συμμετάσχετε χωρίς καμία αιτιολογία. Αν όμως δεχτείτε να συμμετάσχετε σας παρακαλούμε να διαβάσετε προσεκτικά το έντυπο αυτό.

Στο πλαίσιο της ερευνητικής άσκησης θα πραγματοποιηθούν ποιοτικές εις βάθος συνεντεύξεις. Σκοπός της άσκησης αυτής είναι να διερευνηθούν τόσο οι προσωπικές εμπειρίες των κοινωνικών επιστημόνων, των εκπαιδευτικών και των καθημερινών πολιτών, που εργάζονται ή έρχονται σε επαφή με την συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα, όσο και οι οπτικές τους γύρω από την ένταξη των ανήλικων προσφύγων στις τοπικές κοινωνίες. Η συμμετοχή σας στην παρούσα ερευνητική διαδικασία έχει ιδιαίτερη σημασία, γιατί δύναται να συμβάλει α) στην εκπαίδευση και εξοικείωση των μεταπτυχιακών φοιτητών/τριών με ερευνητικά εργαλεία και μεθόδους παραγωγής δεδομένων στην ποιοτική έρευνα και β) στην απόκτηση γνώσης γύρω από το φαινόμενο της ένταξης των ανήλικων προσφύγων και της ενσωμάτωσής τους στην ελληνική κοινωνία, κάτι το οποίο δεν έχει μελετηθεί επαρκώς στην Ελλάδα.

Η συνέντευξη θα πραγματοποιηθεί από την/τον κ. _____ και θα έχει διάρκεια περίπου σαράντα πέντε λεπτά. Θα πραγματοποιηθεί σε χώρο που εξυπηρετεί καλύτερα τις ανάγκες των

συνεντευξιαζόμενων. Οι ερωτήσεις που θα κληθούν να απαντήσουν σχετίζονται με τη θεματολογία της ερευνητικής εργασίας. Η συνέντευξη θα καταγραφεί σε αρχείο ήχου και θα απομαγνητοφωνηθεί από τον φοιτητή ή την φοιτήτρια που θα πραγματοποιήσει τη συνέντευξη.

Πρόσβαση στο απομαγνητοφωνημένο κείμενο της συνέντευξης θα έχουν οι φοιτητές που διεξάγουν την ερευνητική πτυχιακή εργασία και η επιβλέπουσα καθηγήτρια. Κατά την επεξεργασία του υλικού, ωστόσο, δεν θα αναφερθεί το ονοματεπώνυμό του εκάστοτε συνεντευξιαζόμενου, ούτε ο χώρος που εργάζεται. Επιπλέον, τα μέλη της ερευνητικής ομάδας δεσμεύονται ότι θα τηρήσουν την εμπιστευτικότητα όλων των πληροφοριών που θα μας δοθούν. Τέλος, τα δεδομένα και οι πληροφορίες που θα μας δώσετε μπορεί να χρησιμοποιηθούν στο μέλλον σε παρόμοια ερευνητική άσκηση, π.χ. για εκπαιδευτικούς σκοπούς από άλλους/ες φοιτητές/τριες.

Σας ευχαριστούμε προκαταβολικά για τον χρόνο σας. Εάν έχετε οποιαδήποτε απορία ή χρειάζεστε πρόσθετες πληροφορίες μπορείτε να επικοινωνήσετε με την επιβλέπουσα καθηγήτρια:

Πελεκίδου Λίνα, pelekidou@hmu.gr

ΕΝΤΥΠΟ ΕΝΗΜΕΡΗΣ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ

Τίτλος: Ερευνητική εργασία με θέμα «Η ένταξη των ανήλικων προσφύγων στην τοπική κοινωνία»

Όνοματεπώνυμο Συνεντευκτή/-ριας:

Παρακαλούμε συμπληρώστε με X τα αντίστοιχα τετραγωνίδια για να δηλώσετε συναίνεση:

Έχω διαβάσει και έχω κατανοήσει το περιεχόμενο του Εντύπου Πληροφόρησης **ΝΑΙ** **ΟΧΙ**

Έχω λάβει ικανοποιητικές εξηγήσεις για τη διαχείριση των προσωπικών μου δεδομένων **ΝΑΙ** **ΟΧΙ**

Καταλαβαίνω ότι η συμμετοχή μου είναι εθελοντική και μπορώ να αποχωρήσω οποιαδήποτε στιγμή χωρίς να δώσω εξηγήσεις και χωρίς καμία συνέπεια. **ΝΑΙ** **ΟΧΙ**

Όνοματεπώνυμο συμμετέχοντος:	
Υπογραφή	Ημερομηνία
Όνοματεπώνυμο ερευνητή:	
Υπογραφή	Ημερομηνία